STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02745

MONTOG

Moshe Kulbak

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

425-

משה קולבאק

מאנטאג

(א קליינער ראָמאַן)

JEWISH CULTURAL CLUB
SASKATOON
ייִדישער קולטור פאַראיין סאַסקאַטון

פארלאג „קולטור-ליגע", ווארשע

CLUB

Printed in Poland

M. Kulbak — Montog (Poniedziałek)

Wyd „Kultur-Liga" Warszawa 1929

געדרוקט אין 750 עקזעמפלארן 1929

הילע געצייכנט פון ה. גאָלדשלאַק

Druk. „Di Welt" Warszawa Nowolipie 7

JEWISH CULTURAL CLUB OF SASKATOON

1

מרדכי מאַרקוס, ווי א מענטש

אין דער שטאָט דער רעוואָלוציאָנערער, האָט געלעבט א לערער א העברעאישער, א שטילער מענטש — מרדכי מארקוס. ער האָט געוואוינט אינם בוידים־שטיבל אויבן, איינער אַליין, און עס איז אים אָפטמאָל פארבליבן צייט אָפצוזיצן די נעכט איבער דיקע ביכער ביז אין טאָג אריין. דאָס האָט ער שטילערהייט נאָכגעטראכט דעם גאנג פון דער וועלט.

ביי אים אין צימער, אין א טונקעלן ווינקעלע, איז געשטאנען א סאָפע אן אלטינקע און א חרובע; אויף איר דאָרטן פלעגט ער אָפליגן אָוונטן גאנצע מיט א פאפיראָסל אין מויל און חלומען פארשלאָפענערהייט און טיף ארייגטראכטן, אז צומאָל האָט ביי אים געקלונגען דער קאָפ.

אין שטאָט האָט אים, דאכט זיך, קיינער נישט געקענט, און אפילו דער טאטע זיינער האָט אים שוין אויך פארגעסן, דעריבער האָט ער געקאָנט לעבן רואיק אויפן בוידים און הנאה האָבן פון זיין טראכטן. נאָר, ווי מע ווייס, האָט ער דאָך פארמאָגט א גוט באקאנטע מיידל — פריילן גנעסיע, וואָס פלעגט אָפט ארויפקומען צו אים און אָפזיצן עטלעכע שעה, פירנדיק אין דער שטיל אַן איידעלן שמועס. און מרדכי מארקוס, ווי מע ווייסט, פלעגט איר דעמאָלט ארויסזאָגן די טיפסטע געדאנקען זיינע.

ער האָט זיך איר אינגאנצן אָנגעפארטרויט.

עס טרעפט, פריילן גנעסיע קומט אריין צו אים אין בוידימל געלאסן, א הויכע און א דארע, זי זאָגט דעם גוט-נאָוונט מיט א שמייכעלע און מרדכי מארקוס שפרינגט שוין גלייך אויף, ער פירט איר צו צום טיש ביים פענסטער, און עס הויבט זיך טאקע גלייך אָן זייער געשפרעך דער איידעלער. פריילן גנעסיע זיצט אָנגעלענט אויפן טישעלע מיטן שירעמל אין האנט, די פיס אין ווייסע זאָקן, און די שיך אירע אויף שטארק הויכע קנאַפל האלט זי פארבויגן, ווי א הונט דעם עק זיינעם, און זי האָרכט, זי האָרכט.

זי איז געווען פונקט, ווי פון א בוך, פריילן גנעסיע.

מרדכי מארקוס רעדט איר ארויס מיט פארגעניגן אלדאָס דערהויבענע, נאָר אז ער בלייבט דערנאָך אליין, פארטראַכט ער זיך. און ס'פארדריסט אים, וואָס ער האָט צופיל גערעדט. ער ציט זיך דעמאָלט אויס אויף דער קאנאַפע און טראכט לאנג און טראכט אריין שוין אויף אזויפיל, אז מען קאָן שוין אָנטאפן די געדאנקען זיינע מיט די הענט.

און דעמאָלט איז מרדכי מארקוס געווען צופרידן.

ער האָט געהאט א רגילות, מרדכי מארקוס, וואָס איז אים פארבליבן נאָך פון דער יוגנט אָן. אין א פראָסטן מאָנטאָג אוועקזעצן זיך ביים פענסטערל אָנגעשפארט אויף די הענט און ארויפקוקן אונטן צום גאס אויף די אָרעמעלייט, וואָס גייען איבער די הייזער, און ער האָט זיי באטראכט, די בלייכע שלעפער, מיט א מאָדנעם טויבן ציטער אין דער נשמה. אזוי קוקט מען אמאָל אויף די כהנים אין בית-מדרש ווען זיי שטעלן זיך אויס צום דוכענען. ער האָט געזען, ווי מענטשן טוען שווייגעוודיק א הייליקע ארבעט, וואָס ער איז צו דעם נאָך נישט דערוואקסן.

ריינע אָרעמקייט איז א דערהויבונג — האָט ער גע-טראכט.

און מרדכי מארקוס, ארויסקוקנדיק פון זיין בוידימל אויף דער גאס די רעוואָלוציאָנערע, האָט ליב בעקומען צוויי אלטעטשקע פארוויקלטע אין פאטשיילעס מיט פארבונדענע

קניפן אויף אהינטן, וואָס האָבן זיך יעדן מאָנטאָג און דאָ־נערשטאָג באַוויזן אויף די שוועלן פון די שטיבער, גידע־ריטשקע, ווי אַרויסגעוואָקסענע, קורצע בארעוויקעס, פון דער ערד. ער האָט זיי נאָכגעקוקט און עפּעס האָט ער נישט פאַר־שטאַנען.

נישט פאַרשטאַנען, וואָס אַלעמען איז עס אייגנטלעך גאַנץ קלאָר געווען.

און מרדכי מאַרקוס האָט שוין דערווייל ווייטער גע־טראַכט.

איינמאָל, אין אַן אומרואיקן טאָג פאַר דער שטאָט, ליגט ער אַזוי איינגעגנורעט דאָרט אין בוידימל אונטער אַן אַלט בגד, חלומט אויף דער וואָר און ער דערהערט פּלוצלונג אַ שיסעריי.

עס קנאַלט מיט אַ לעבעדיקייט און מיט אַן אָרדענונג אין דרויסן.

ער גייט צו צום פענסטערל, בויגט זיך אַריבער צו דער גאַס — עס איז קיינער נישטאָ, אָבער פון אַ טויער רוקט זיך אַרויס צו־ביסלעך אַ קאָפּ אַ פאַרזיכטיקער און קוקט אין דער לענג פון דער גאַס אַרויס. מרדכי מאַרקוס פרעגט אים, דעם קאָפּ:

— פאני, וואָס שיסט עס, האַ?

— כ׳ווייס, מען האָט אויסגעשאָסן — שיסט.

האָט ער דעמאָלט געזען צוצומאַכן דאָס פענסטערל און באַשלאָסן נישט אַרויסצוגיין גאָר אַ לענגערע צייט — אויפן בוידימל וועט זיין רואיק.

און פון דעמאָלט אָן איז ער שוין געזעסן, מרדכי מאַר־קוס, אין שטוב. ער האָט זיך אַליין אויפגעקאָכט טיי, געגעסן עס מיט ברויט און אַריינגעקוקט דערביי אין אַ בוך אַריין. שטענדיק איז אָבער געלעגן אָפן פאַר אים אויפן טישעלע דאָס קליין תנ״ך איוב, וואו ער האָט אַריינגעקוקט מיט די פעטע אויגעלעך זיינע און ער האָט אָנגעקוואָלן:

— זיי האָבן אויפגעהויבן זייערע אויגן פונווייטנס און

זיי האָבן אים נישט דערקענט, האָבן זיי אויפגעהויבן זייער שטים און זיי האָבן צעריסן יעדער מאן זיין מאנטל און זיי האָבן געוואָרפן אש אויף זייער קאָפּ צום הימל, און זיי זיינען געזעסן מיט אים אויף דער ערד — — — —

אָט אזוי האָט ער דאָרטן אויפן בוידימל געלעבט אין רו און שטילע פריידן, מרדכי מארקוס.

2

דער גרויסער בער און די רעוואָלוציע

דער גרויסער בער איז היינטיקע נאכט געווען אומישנע אָנגעהאָנגען אויפן הימל.

די שטאָט די רעוואָלוציאָנערע, איז לאנג העכער גע־וואָרן און טיפער. די מאסע, וואָס האָט פול אָנגעשטאָפּט דעם מארק און דעם פאראד־פלאץ, האָט זיך אראָפּגערוקט נידע־ריקער אראָפּ אין די זייטיקע גאסן, ווי עס וואָלטן זיך ארויס־געשפרייט הענט און פיס פון עפּיס א פינסטערניש אין די גאסן אריין.

עס איז געווען שטיל.

דאָס קארגע שטערנליכט האָט באלויכטן אין דער מאסע פלייצעס, צעפּאטלטע בערד פונם טרעגער־פארייך, גראָבע וואָנ־צעס פון מעטאליסטן און הינטן ערגעץ צווישן מויערן — דעם מאָגערן נאָדל־פאך.

פענער האָבן געווייט אין דער ריינער שטילקייט.

און זי איז געשטאַנען, די מאסע, א פארטייעטע, שווער ארומגענומען מיט די גאסן פון שטאָט און זי האָט זיך צוגעה־האָרכט.

א יונג פּרעסטל האָט געצויגן לער און אויסגעליידיקט ווי דער קאלטער געדאנק פון דער מאסע, וואָס האָט געטראכט הויל און אויסגעצויגן. שעפּסענע ווייסלען האָבן פון זייערע טיפע לעכער ארויסגעקוקט העט ווייט אין דער נאכט מיט

א פארבאָרגענער שטוינונג, און איין מענטש האָט אזוי געלעבט דעם אנדערן, איבערגעגאָסן זיך שטילערהייט דופק אין דופק און ארויסגעהוילט פון אינעווייניק, ווי פון א פארשאָטענער הייל.

א בונדיסט האָט זיך ארומגעבלאָנקעט, ער איז ארומגע־לאָפן א פארשפעטיקטער, צוגעלאָפן דאָ און צוגעלאָפן דאָרטן:
— וואו שטייט דער „בונד״, חברים? וואו שטייט דער „בונד״?

און ער איז פארפאלן געוואָרן אין דער טונקלעניש. און איבער דעם איז געהאָנגען דער בער און מיט א קילן זילבער־נעם פאָדים האָט ער אויסגעוועבט ריינע שטילקייט איבער דער פינסטערניש.

עס איז געשטאַנען מרדכי מארקוס צונויפגעדריקט אינם זומערדיקן מאנטעלע זיינעם און מיט א פארריסענעם קאָפּ נאָכ־געקוקט דעם איידעלן גאנג פון די שטערן, און ער האָט גע־טראכט, אז עס איז רואיק און אומרואיק אויף דער וועלט.
ביים וויטן עק מארק, ווייט, האָט א שטים עפּעס אויס־געגרופן,—

עס האָט זיך קוים א באוועג געטאָן די מאסע און מיט אמאָל האָט עס ארויסגעשריען, ווי פון אונטער מצבות, עס האָט זיך איבערגעקערט דאָס הארץ און קיינער, קיינער האָט נישט געוואוסט, אז עס איז פאראנען:
ר ע וו אָ ל ו צ י ע!

אין שטאָט איז תחילת ערשט ארייגעקראָכן א געפאנ־צערטער אויטאָמאָביל, ארייגעשלעפּט זיך קאלט און פיסנטער, א פארזעעניש און געפּאָכעט מיט א רויט פענדעלע.
רייטער אין לאפּטשעס זיינען אָנגעריטן אויף אויס־געמאָרעטע סקאָפּעס.
כינעזער.
פאסטעכער זיינען אָנגעקומען מיט ביקסן.

און אויבנאָן, אויף דער טריבונע, וואו ס׳האָבן געברענט שטורקאצן, איז שוין געשטאנען א דארינקער מיט א שווארץ בערדעלע, א בלייכינקער אינדערנאכט, און אויף גיך האָט ער דערקלערט זיין שטעלונג די רעוואָלוציאָנערע.

ס׳האָט געגרויט אויף טאָג.

די מאסע האָט געגליווערט ארומגעהויכט מיט א דין פרעסטעלע פון באגינען. זי האָט געגלאָצט אלץ אהין צו דער טריבונע, וואו איצטער איז שוין געשטאנען א נידעריקער, גלאט־ארומגעראזירטער רעדנער אין גרויסע געראמלטע ברילן. עס איז געשטאנען דער רעדנער צו געקאָוועט, אָן קיין באַוועגונג, און זיין בלאנקע שטים האָט עפעס שטארק באפוילן, וואָס זי, די מאסע, האָט תיכף באשלאָסן צו געהאָרכן.

א ווינטעלע האָט געפאלבט די אריבערגעהאָנגענע ברייטע פענער איבערן פלאץ, ס׳האָבן זיך ארויסגערוקט שטיבער, וואָס האָבן געטראָגן אויף זיך פלאקאטן פון אָנגעצונדענע שטעט. שטויב אויף שטוב. און אין גרוי פון פארטאָג האָט דער פיר־עקעוודיקער רויט פון אומעטום צעמישט די רו און די וועלט און עפעס טיף געשראָקן, ווי מיט פארגאָסענעם בלוט:

ר ע וו אָ ל ו צ י ע!

מרדכי מארקוס דער רעוואָלוציאָנער איז אוועקגעשלעפט געוואָרן אין געדרענג פון דער פארטיי זיינער. ער איז אוועק פאמעלעך מיט דער בארגיקער גאס אויף אראָפּ, אָפּגעשטעלט זיך געקוקט פארקלערט און איינגעזאפט אין זיך די קאלטע גרויקייט פון אָט דעם מאָדנעם אויפגאנג אויף טאָג. עס האָט זיך געטראכט אין אים עפעס זייער וויכטיקס, נאָר ער האָט נישט געוואוסט וואָס.

פונדערווייטענס האָט זיך ארויסגעזען פונם נעפּל דער אראָפּהאנג פון בארג, וואָס שוין הינטערן שטאָט. איינציקע ארבעטער מיט אויפגעשטעלטע קעלנערלעך זיינען איבערגע־

לאָפּן די גאס איילנדיק א היים. און דאָרטן אונטןביים טיר פון יידישן ד"ר ביקשקאָווסקי איז פון פערד וואוילייגעריש אראָפּגעשפּרונגען א רייטער, מסתמא מישע, ביטשקאָווסקיס זון, וואָס איז צוריקגעקומען מיט דער רויטער ארמע. פון מארק האָבן זיך דערטראָגן שטיקלעך אָפּגעזונגענע לידער: עס טוט זיך דאָרטן אויך עפּעס וויכטיקס, און דאָך איז געווען מאָדנע אומהיימלעך אויף אָט דער אָפּגעוואָרפענער גאס.

ער האָט שוין איילעקער אוועקגעשפּרייזט דאָרטן אראָפּ־צו. ער איז אריבערגעגאנגען דאָס קליינע בריקל, וואָס האָט פּוסט אָפּגעהילכט די טריט זיינע, און מיט די פעלדער פאַר־נומען זיך אהין אין א זייט, צו דעם אראָפּהאנג פון בארג. גראָבע וואָנצן פון מעטאליסטן האָבן זיך געטראָגן פאר די אויגן עפּעס אזוי, ווי די צוגעפרוירענע שפּערלען, וואָס זיינען איצט ארויסגעפלויגן פאמעלעכדיקע פון די נעסטן.

און נידעריק איבערן קאָפּ האָבן געבלאנקט שווערע, אָפּ־געשליפענע שטערן.

ער איז געזעסן אליין אויבן אויפן בארג אָנגעלענט אָן א שטיין מיט זיינע רויטע הענט, און ער האָט געקוקט שטיל און פערטייעט. ער האָט שווער געטראכט. דורכגעמאכט עפּעס א וויטן וועג, נישט האָבנדיק קיין געדאַנק אין קאָפּ. עפּעס א טונקלקייט האָט געדריקט, וואָס האָט זיך געוואָלט אויפלעזן. ער האָט זיך אויפגעהויבן און מיטאמאָל האָט אים אויסגע־דאכט, אז דער דאָזיקער אריבערגעבויגענער בארג האָט זיך ארויסגערוקט ווייט ארויס אין א ריינער וועלט, וואו מענטשן זיינען שוין נישטאָ. עס שוועבט דאָרטן אַרום דער געדאנק זיינער, וואָס האָט שוין דעם קערפּער נישט, ער זאַפּט אין זיך איין דעם גאנצן אל ארום און קוקט, קוקט נישט נאָר מיט די אויגן, נאָר מיט דעם שיינענדן קריסטאָל פון דער נשמה. ער קוקט אויף דעם גרויסן בער אין הימל.

און בעת מרדכי מארקוס איז נאָכדעם אראָפּ פון בארג

איז שוין פאר אים קלאָר געוואָרן אָט די טונקלעניש, וואָס האָט זיך געהאט אריינגעוועבט א האָריקע אין דער נשמה זיינער.

ער האָט עפּעס, עפּעס פערשטאנען.

מיט א לייכטן טראָט, צעפּעדערט איז ער געגאנגען אדורך די גאסן און פערקירעוועט ארויפצו צום שולהויף, דאָרטן, וואו עס איז געשטאנען דער הקדש פאר די אָרעמעלייט. ער איז אריין אהין באגינען מיט א נייער בשורה, וואָס קיינער האָט, דאכט זיך, נישט פערשטאנען, אָבער מען האָט אים אין הקדש אויפגענומען, ווי אן אייגענעם.

אזוי האָט מען נאָכדעם דערציילט.

ער איז דאָרטן אָפּגעוועזן צווישן די אָרעמעלייט עטלעכע טעג כסדר און גערעט צו זיי נאָכאנאנד, ווי פון א פיבער, און די אָרעמעלייט האָבן זיך געקליבן רעדעלווייז ארום אים, מען האָט אים לאנג אויסגעהאָרכט און קיינער האָט אים נישט געענטפערט. א מאָדנע זאך, נאָר עס איז באוואוסט, אז מרדכי מארקוס האָט דעמאָלט געלייקנט אין מענטשן, ער האָט געלעסטערט די געזעלשאפט און ער האָט ביטער אָפּגעלאכט פון דעם טאָג שבת און דערביי האָט ער אָבער שטארק געלויבט דעם פּראָסטן טאָג מאָנטאָג, ווען די אָרעמעלייט גייען איבער די הייזער.

3
ר׳ יודע

די שטאָט האָט זיך אָפּגעשטעלט, ווי אַ וויגער, וואָס מען האָט אים פאַרזען און ער איז אויסגעגאַנגען. ס'האָט געטריפט אַ קרומער, לאַנגער רעגנדל און די גראָבע וואָלקנס, קנויליק אָנגעבלאָזענע, זיינען געהאָנגען פּאַזע די מויערן אַזוי, אַז דעם הימל אויבן איז שוין בכלל נישט געווען צום זען.

אַ ייד איז געשטאַנען האַרט צוגעקלעפּט צו אַ וואַנט און עס איז געווען אויף אים רחמנות, ס'האָט אויסגעדאַכט: ער וועט שוין אַזוי אָפּשטיין דעם גאַנצן לעבן זיינעם.

טיף עובר בטל איז אַרומגעגאַנגען דער קליינבירגער.

ער איז אַרומגעגאַנגען מיט אַ פּאַרקאַטשערטער הויז, מיט אַ פּאַררוקטן קאַפּעלושל און געפּאַכעט מיט אַ שטעקעלע, מיט אַ שטעקעלע... און דאָס אויג פּונ'ם רעווקאָם האָט אויף אים געקוקט פאַרזיכטיק און בייז.

אין די קילע טעג האָבן געגליווערט די צלמים און די הויכע טורעמס פון שטאָט מיט אַ מאָדנעם נאַקעטן גלייכגילט, און זיי האָבן געטענהעט, אַז עס איז זיי שוין אַלצאיינס און וואָס עס זאָל שוין נישט פאָרקומען — וועט עס נישט אָנקומען פאַר זיי אומגעריכט.

פון די טעלעגראַפנדראָטן, אַנטקעגנאיבער דער רייט קלייטן, איז אַראָפּגעהאָנגען אַ געפּגרטע קאַץ מיטן קאָפּ אַראָפּ.

[illegible]לאָכענע פון די רעגנס, און קיינער פון די בירגער האָט זיך נישט געפונען אין מארק אראָפצוהייבן איר, די נבלה.

קליינע אָפטיילונגען סאָלדאטן, גרויע, זיינען אדורכגעגאנגען פון צייט צו צייט מיט א רעוואָלוציאָנערן טריט אראָפצו אין די קאזארמעס זייערע אריין.

עס איז געשטאנען איין קלייט אָפן. ר׳ יודע, דאָס מאָגער קרעמערל פון באקאליי, איז געזעסן אין דער קלייט און א פארטערכעטער געדרעמלט אין איר ביים סאמע גאניק. אינעווייניק אין דער הויכער אויסגעמעליקטער קראָם האָט זיך געבויגן א שווער זעקל האָבער אויף א דערהייבונג, און אויף דער פּאָליצע — א סלאָי א שטארק באארבעטער פון פליגן, מיט קאָנפעקט פון פאר דער מלחמה.

עס איז די לעצטע צייט צוגעגאנגען שוואך די לייזונג ביי ר׳ יודען אין געשעפט זיינעם, נאָר ער, יודע, איז ניט דער מענטש, וואָס יאָגט זיך נאָך פרנסה, און עס קימערט אים ניט.

א קליין מיידעלע לויפט, לויפט אריבער דעם מארק באָרוועס און מיט א צעפּעלע א דינינקעס, זי לויפט גלייך צו אים אין געשעפט זיינעם אריין און זי בעט ביי אים אויך אויף א דינינקן קולעכל:

— גיט מיר פאר א קערענקע א צוקערקע, אָבער ניט קיין פּארדאָסטע.

נאָר אצינד וועט זיך ר׳ יודע ניט אויפהייבן.

בעת ער קלייבט זיך אָפצורוען וויל ער ניט. ער באַקוקט דאָס מיידעלע פון א זייט. ער קראצט זיך אויס און הייסט איר קומען אפשר, אפשר אן אנדערש מאָל.

נאָר אז ס׳מיידעלע שטייט צו, ווערט ער שוין דעמאלט בייז:

— אַ מיידעלע טאָר נישט עסן קיין קאָנפעקטן!.. און עס איז א שאָד דאָס געלד!.. פע, מיידעלע, מיאוס... און ער בלייבט

זיצן אזוי אויף זיין קלעצעלע פארטערעכעט אן ארבל איין אן ארבל, ער טראכט וועגן דער שלעכטער רגילות זיינער צו זיצן אין קלייט און עס קומט אים אויס, שוין האלב-דרעמלענדיק, אז די קלייט זיינע פארבייט עס אים די פארשטארבענע ווייב, וואס איז אים אוועק פון דער וועלט שוין מיט א יאר דרייסיק צוריק.

דאס לאנגע רעגנדל, וואס האט זיך אנגעקליבן ביי אים אין צעקנאדערטן היטל, האט איצט גענומען אראפרינען אויפן דינעם נעזל זיינעם און אין דעם פארבלאטיקטן בערדעלע אריין, וואס איז צוזאמענגעשטעלט געווארן פון עטלעכע בלאנדע האר.

ער זיצט און קוקט פארשלאפענערהייט אויף דער שטאט, די אריבערגעדעקטע מיט דעם אנגעלאדענעם צודעק פון וואלקנס ווי א פירעקווודיק קעסטל און אן ארויסגאנג, וואו עס גייען ארום שטילע מענטשן אויף לאנגע אויסגעהונגערטע פיס.

ער איז געזעסן, געזעסן ר׳ יודע און ער איז שוין אזוי טיף איינגעשלאפן.

דער טאג האט זיך געזעצט.

די שטאט איז שוין א מרהשחורה׳דיקע אזא אריין אין דער נאכט, און ר׳ יודע איז נאך געשלאפן. עס איז פארבייגעגאנגען אן אפגעסערכעטער סאלדאט, אן אן אויער, ווי א הונד א געשלאגענער. ער האט זיך אפגעשטעלט, באקוקט דאס קרעמל און אריינגעשפיגן אים אין קאלנער אריין.

ר׳ יודע האט זיך דעמאלט אויפגעטשוכעט, אויסגעקראצט זיך און צוריק איינגעשלאפן.

און ערשט שפעט אין אוונט האט ער דערהערט קולות אין מארק. איינער מיט גרויסע הענט האט אים געהאלטן פאר די שוואכע לעצלעך און געטרייסלט. ער האט זיך אויפגעכאפט. אויפן גאס אין דער טונקלעניש איז געשטאנען א געזעמל מענטשן. א בלייכער יונגערמאן, ארומגערינגלט פון סאלדאטן, האט געקוקט אויף אים, אויף ר׳ יודען און עפעס

נאָכאנאנד האָט ער גערעדט צו אים, אָנווייזנדיק מיט דער האנט אויף אראָפּצו.

— ווער איז ער, הא? — האָט א פרעג געטאָן ר' יודע.

— אייער זון מרדכי, גאָט איז מיט אייך!

— איז וואָס?

— איז גאָרנישט. מען פירט אים תפיסה.

— אזוי? פּשא... מרדכי, נאכסאָל פירט מען עס דיר אין תּפיסה? הא? — —

נאָר מרדכי מארקוס איז שוין דערווייל און וואָס ווען געווען לאַנג צווועקגעפירט פונעם מאַרק. ר' יודע האָט שוין אומזיסט ארויסגעקוקט אויף דעם ליידיקן אָרט, וואו ער איז פריער געשטאנען. אויף ר' יודעס שאלה האָט געענטפערט א פרעמדער ייד, וואָס איז געוואָרן מאָדנע אויפגעבראכט:

— איר זייט א קרעמערל א שטייגער, ר' ייד:

אזוי האָט ער געזאָגט, דער ייד, אויסגעשפּיגן און איז אוועקגעגאַנגען. און עס איז נאָכדעם געוואָרן ווידער שטיל אין מארק. גרוי און וויסט און מיטוואָכדיק. ר' יודע האָט אויסגעקוקט אויף א מענטשן, נאָר קיינער א לעבעדיקער האָט זיך נישט געזען אין מארק.

ערשט נאָכדעם האָט זיך באוויזן פון אראָפּצו א שווארץ שטרויען היטעלע און באלד — א שירעמל און א פּאָר ווייסע זאָקן אין שווארצע שיך.

פריילן גנעסיע, איז עס אין מיכן נאכט ארויסגעלאָפן זען עפּעס, וואָס צום טאָן.

4

סטעסיע און גנעסיע

די צווײ אלטעטשקע, וואָס מרדכי מארקוס זיצענדיק בײ זיך אין בוידימל און קוקנדיק אדורכן פענסטערל האָט זיך פארקוקט אויף זײ.

צווײ אלטעטשקע, צווײ פעלדמעסערקעס — סטעס־ע און גנעסיע (אן אנדער גנעס־ע), פארוויקעלטע אין פאטשײלעס, מיט פארבונדענע קניפּן אויף הינטן און מיט פנימלעך דארינקע, פון וועלכע עס שטארטשען צפּ קלײנינקע קארטאָפל נעזעלעך אלטעטשקע, אָנגעטאָנענע אין שפּאקולן מיט די שטריקעלעך פארצויגן אויף א הינטער די אויערלעך.

צווײ תהלים זאָגערקעס, סטעס־ע און גנעס־ע, גרויע ווי הינדעלעך, וואָס גײען איבער די הײזער יעדן מאָנטאָג.

צווײ, וואָס זיצן שטילינקע בײ די שוועלן און מיט די אײנגעפאלענע מײלכעלעך שילטן זײ און בענטשן זײ.

סטעסיע און גנעס־ע וואוינען אין דעם טהרה־שטיבל אויפן בית־עולם, דאָרט קוקן זײ טאָג אויף טאָג אדורכן פענסטערל, ווי א פײגעלע פליט און ווי א גרעזעל גײט אויף.

און בײנאכט שלאָפן זײ; סטעס־ע - אויפן אויוון, גנעס־ע - אויפן טאפּטשאַן, צוגעדעקט מיט א פעלצעלע און מיט א טיכעלע.

און זײ שעפּטשען פון שלאָף, און זײ ליגן, און זײ ליגן, די צווײ ליכט וועקסענע.

און אין מיטן דער נאכט טשוכעט זיך אמאָל אויף סטעסיע, זי רייבט אויס די טרוקענע שפעלטעלעך — די אויגעלעך און זי פרעגט:

— גנעסיע, גנעס־ע, די שלאָפסט?

ענטפערט גנעס־ע:

— ניין. און דו, סטעסיע?

— אויך נישט.

קריכן זיי אראָפּ פון די לעזשאנקעס, גיסן אָפּ נעגלוואסער. פאַרבינדן זיך און פארקניפּן זיך, און נעמען ארויס פּאוואָלינקע דעם טויטן פאָדים פונם קאסטן.

דענסזמאָל עפענען זיי די נידעריקע, שווערע טיר פונם טהרה-שטיבל און זיי קומען ארויס אויפן פעלד.

אָ, שטערנדלעך לייכטן.

עס נעמט סטעסיע ביים ברעג פון פאָדים און גייט פאָרויס. ווייט, און גנעסיע האלט דעם קנויל הינטער איר, וויקלט פון אים און וויקלט פון אים, און אָט אזוי טוען זיי פעלדמעס ן.

אָט אזוי.

עס ציט זיך דער ווייסער פאָדים אין דער פינסטער, ער קנוילט זיך און בלאָזט זיך אויף פונם ווינט, וואָס בלאָזט, ער קייקלט זיך אַרויף אויף אינדערהויך לענגער און לענגער, אזש ער פארוויקלט די צלמים און די הויכע טורעמס פון שטאָט. ער פארשפּינט די שטערנדלעך. און ער שפּינט, און וועבט, און פארשפּינט אזוי די גאנצע שטאָט ארום מיט א טויטן פאָדים.

5

דער פֿאָרדאָרטער בוטשאַן

אינדערפֿרי האָבן זיך אויסגעבלייכט דאָרטן אויפֿן באַרגיקן מאַרק, וואָס פֿירט צום אַראָפּצו, די צוויי ווייסע זאָקן און די שוואַרצע הויכגעקנאַפּלטע שיך, וואָס האָבן גאָר שטאַרק געפּלאָנטערט, געוואָרפֿן מיט די זוילן אויף אַרויף און דער שירעמל האָט זיי אונטערגעשטופּט. פֿריילן גנעסיע. אין שתדלנות איז זי געגאַנגען, די פֿריילן גנעסיע, צו דעם אַלטן ד״ר ביטשקאָווסקי, דעם בכבודיקן „מענטש“ פֿון די „געוועזענע“, וואָס איז אַן אַלטער פֿריינד (מאַרקוסעס איז דאָס געווען דער לערער פֿונם טעכטערל זיינעם). פֿריילן גנעסיע האָט געטומלט.

אַן אַלטער באַדינער האָט איר געעפֿנט די טיר, נאָר ווײַבאַלד עס איז אַן ענין אַ פּריוואַטער, האָט ער זי געבעטן, נישקשה, צו וואַרטן.

פֿריילן גנעסיע מיטן שירעמל אין האַנט האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויפֿגעבראַכט, אַקוראַט אַנטקעגן אַ זונען־אונטערגאַנג ביי אַ שטילן וואַסערל, וואָס איז געהאָנגען אויפֿן וואַנט. „שקיעה“ האָט עס געהייסן. אין די אינעווייניקסטע חדרים האָט געשפּילט אַ פּייפּיאָל און מען האָט געלאַכט דאָרטן אינעווייניק.

ווער האָט עס געקאָנט לאַכן אין די גרויע, טונקעלע שטיבן פֿונם אַלטן דאָקטאָר?

דאָס שפּילן האָט זיך אָבער תּיכּף דערנענטערט, צוגעבאנגען נאָענט-נאָענט ביז צום טיר. עס איז אריין ער אַליין, דער דאָקטאָר, א בייכיקער, א קורצזיכטיקער, מיט א קורצער געלבער באָרד שפּילנדיק אויף דעם פּייפיאָל זיינעם און צוביגנדיק מיטן קאָפּ צום טאַקט צו. ער איז צוגעקומען צו דער פריילן גנעסיע:

— וואָס גוטס, הא?

פריילן גנעסיע איז אויפגעשטאַנען:

— כ׳בין א נאָענטע באקאנטע מארקוסעס

— א חתן אייערער, וואָס?

— ניין, א באקאנטער, הער דאָקטאָר. דערלויבט, ס׳האָט געשען ס׳גרויס אומגליק. ס׳ווערט באשולדיקט מארקוס אין אַגיטאציע. אָ, ער ווערט דערקלערט פאר דעם אָנפירער פון די אָרעמעלייט אין שטאָט!!

— דער אָנפירער פון וועמען? — האָט איר דער דאָקטאָר אריינגעקוקט קורצזיכטיק אין פּנים אַריין.

— פון די אָרעמעלייט.

— אזוי גאָר?

— יאָ.

דער דאָקטאָר האָט מיט א ברייטן מויל, אריינגעשמייכלט אין דעם פּייפיאָל זיינעם:

— א ו א ו א, א חברה-מאן! —

— מיר זיינען גאָר אליין סימפּאטיקער פון דער קאָמוניסטישער אידעע. (זי און מרדכי מארקוס). אמת, ס׳האָט אים נישט דערלויבט זיין וועלט-אנשויאונג אָנצונעמען די פּארטייפּראָגראם אינגאנצן. אָבער וואו איז פרייהייט פון וואָרט? גלייכקייט? ברידערלעכקייט? — דער גרויסער לאָזונג פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע, וואָס האָט באפליגלט דעם גייסט פון אלע פאָרשריטלעכע מענער, אָנהויבנדיק פון רוססא, וואָלטער און ענדיקנדיק מיט דעם גרויסן לעוו טאָלסטאָי, וואָס איז, לויט איר מיינונג, דער באדייטנסטער קינסטלער פון אונזער צייט?

— זייער ריכטיק, נו?

נאָר מיט אמאָל האָט דערפילט פריילן גנעסיע, אַז נישט זי האָט עס געפּלוידערט. זי האָט אייגנטלעך, געוואָלט זאָגן עפּעס אנדערש. עס האָט פון איר נישט ווילנדיק אַרויסגערעדט. זי האָט זיך דערפילט אומגליקלעך, איז רויט געוואָרן און צו־ליב דעם טאקע האָט זי זיך שוין פארלאָרן אינגאנצן:

— לייענט די „געטליכע קאָמעדיע”, וואָס איז אָנגע־שריבן געוואָרן דורך דער לייכטער האנט פונם גענִיאַלן איטא־ליענער. לייענט קאַלדעראָן, ראסין. לייענט דעם געטליכן שעקספּיר — די פרייהייטס־אידעע איז געוועזן די קרוין און דער גרונט פון זייער שאפן. אָ, נאָר אין לאנד פון אונזער פּושקין — — —

— איר וועט ענדיקן? — האָט געפרעגט דער דאָקטאָר.

און פריילן גנעסיע האָט אָפּגעהאקט, זי האָט זיך שיר נישט פונאנדערגעוויינט. און גראָד איצט האָט זיך אריינ־געטראָגן פון צווייטן צימער א קיילעכדיקער געלעכטער. דער דאָקטאָר האָט א קוק געטאָן אויף איר בייז און פון א זייט, נאָר אז ער האָט גוט דערזען, האָט ער איר שוין געגומען בארואיקן:

— ס׳מאַכט נישט אויס, געוואָלט זיך מסתמא אויס־פיינען?... עס טרעפט...

און ער האָט עטלעכע מאָל דורכגעשפּאַצירט איבערן צימער, אַ טראַכט געטאָן און דער נאָך האָט ער געעפנט פאַר איר די טיר אין די אינעווייניקסטע חדרים אריין, זי איז אריין אין א האלב טונקעלן עס־צימער, וואו ס׳האָט געטראָגן מיט רפואות, ביי די ווענט אויפן דיל זיינען געשטאנען פאר־שטויבטע בילדער אין שווערע ראמען, פאָרטיערן ארומגעכאפּט פון געשטיקטע פרענז האָבן זיך געטינקט אין שטויב.

ארויסגעצויגענע שופלאָדן.

אויף די שטולן — נאָטן צעוואָרפענע.

ביים ווייסן אויוועלע איז געשטאנען א שטילער און א פערטייעטער — דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט. דער אייגענער

סאָלדאט, וואָס פלעגט פון צייט צו צייט גיין צו ר׳ יו ע דעם באקאליי קרעמערל און פלעגט אים, דעם פארשלאָפענ ם, שפייען אין קאָלנער אריין. מען האָט טאקע גערעט אין שט ט, אז ביטשקאָווסקיס עלטערער זון איז פון דער מלחמה גערוי ם געוואָרן.

ביים קלאוויר איז געזעסן דאָס קליינע קרענקלעכע טע-טערל דעם דאָקטערס, זי האָט געקליבן עפעס פארטיפט אויף די קלאווישן און האָט זיך אפילו נישט אומגעקוקט אויף די אריינגעקומענע.

און מישע, דער יינגערער זון ביטשקאָווסקיס, אין א סאָלדאטישן גרויען העמדל, פריש ארומגעוואשן און פארקעמ ט, איז ביים טיש געזעסן און געטרונקען קאווע, און דערביי ע-חכמהט זיך מיט א יונג-מיידל, א פולינקע, א קיילעכדיקע מ ט שוואַרצגעשוירענע האָר, וואָס איז האלב געלעגען אויפן דיוואן, די פיס אונטער זיך, און זי האָט עס געלאכט נישט אוי-הערנדיק.

דער דאָקטאָר האָט פאָרגעשטעלט פאַר זיי די ברייט ן גנעסיע, וואָס איז געשטאנען אין מיט שטוב א פארלוירענע מיט רויטע פלעקן אויף די באקן, און נאָך נישט געהאט אפילו באנומען, צו וועמען זי דאַרף זיך דאָ אייגנטלעך ווענדן. ער האָט זיך געמיט דער דאָקטאָר און מיט דעם פייפיאָל א ן האנט איבערגעגעבן מישען די בקשה אירע. מישע האָט זיך פלוצלונג פונאנדערגעלאכט (נישט פון גניעסען, נישט פון גניע-סען!). דער דאָקטאָר האָט אים דענסטמאָל אָנגעהויבן קלאפן איבערן פלייצע.

— מיין פריינד, מיין פריינד, עס זיצן שוין דאָרטן אין אייערע קאַנצעלאַריעס רויטע חמורים. איינע און איינע. און ער האָט זיך אויסגעקירעוועט און איז צוגעגאנגען צום קלאַ-וויר, וואו ליענאָטשקע האָט שוין אומגעדולדיק געווארט אויף אים מיטן שפילן. ער האָט איר צוגעשמייכלט, און ווי ער וואָלט זיך פלוצלונג דערמאָנט, געגומען אויף גיך ארויפזוכן פון די שטולן די פונאנדערגעוואָרפענע נאָטן.

זיי האָבן געקוקט אויף אים אַלע און געשוויגן.

— ווע̇לן מיר אויפשפּילן אַזעס טויט, יאָ ליענאָטשקע? —

ליענאָטשקע האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ, און דער דאָק־טאָר האָט זיך אזוי ברייט פארנומען דאָרטן ביים זייט קלא־ויר, ווי די פריילן גנעסיע וואָלט שוין דאָ אין צימער איבער־הויפּט נישט עקסיסטירט: עס האָט נישט געדויערט, און ער האָט שוין אראָפּגעצויגן די דיקע וויעס אריבער די אויגן, אויסגעשטעלט דעם בויך מיט דער שווערער קייט, וואָס האָט זיך אויף אים געבאָמבעלט, און שטיל אזוי, ציכטיק אָפּגע־שפּילט אויף דעם לאנגן, ווייסן פייפיאַל א פולע גאמע, ער איז ווייזט אויס, פארבליבן פון דער כלי זיינער צופרידן.

מישע האָט זיך אויפגעהויבן, פארוקט די העמדל אויף ארונטער דעם לעדער־גורט און עפּעס אזוי מאָדנע רואיק א פרעג געטאָן, געווענדט דאַכט זיך צו איר, צו דער פריילן גנעסיע:

— איז ווי אַזוי איז עס געשען פּלוצלונג? ער איז דאָך אזא שטילער הא?

זי האָט נאָר אומרואיק געצוקט מיט די אקסלען.

— און וואו זיצט ער?

אָט דאָ זיינען די ניין מאָס רייד צוריק אריין אין דער אומגליקלעכער פריילן גנעסיע און זי האָט אָנגעהויבן:

— ביי דעם פאל פאסט צו זאָגן, אז די באהאנדלונג פון דער איינציקער פערזאָן אין אונזער רוסלאנד האָט איבער־געשטייגט אין איר באַרבאַריזם דעם פינסטערן מיטלאלטער, ווען דער קלער מיט זיין טרוקענער סכאָלאסטיק האָט באהערשט די מוחות, דערלויבט, פיל געערטער חבר, די דיקטאטור פון דער קאָמוניסטישער פארטיי שטייגט שוין אריבער אין איר תקיפות די צייטן פון די רוימישער צעזארן.

—הערט אויף, ער לייגט נישט קיין ביכער, הערט אויף! —האָט זיך גענומען בעטן דער דאָקטאר און דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט, וואָס האָט זיך די גאנצע צייט פערהאַלטן רואיק, האָט זיך אומגעקוקט אויף דער פריילן גנעסיע און אויס־

געשטעלט א פאר מוטנע אויגן. ער איז מיט ברייטע טריט אוועק, עפעס א מרוק געטאָן אונטערן נאָז, אויסגעשפיגן און איז ארויס, ארויס א בייזער פון צימער.

ביי דער פריילן האָט זיך אָפּגעשטעלט דער דופק, און מישע האָט זיך אויסגקירוועט צו אים, ער האָט לאנג נאָכגעקוקט אויף דער צוגעמאכטער טיר א הינטער אים, אינם טאָשנביכעלע האָט ער געגומען ארייגשרייבן די אדרעסן אלע, וואָס זי האָט אים אָנגעגעבן און, ווייזט אויס, באשלאָסן טאקע וואָס גיכער ארויסצובאגלייטן איר פון דער שטוב ארויס: און זי, די פערצייטיקע פריילן גנעסיע, די אומבאהאָלפענע, איז געזעסן און האָט זיך אליין אנגעקלאָגט, וואָס זי שטעלט זיך אַרויס אזוי נאריש פאר מענטשן. אייגנטלעך וויל זי דאָך קלאָר און פשוט אויסדריקן נאָר דעם פראָטעסט אירן, און פאַרוואָס קומט עס אַרויס מיטאמאָל אַזוי ווילד? הא? און דאָ האָט מען שוין געשפילט אזעס טויט. ליענאָטשקע איז געזעסן עפעס מיאוס ארייבערגעבויגן איבערן קלאוויר. דער פריילן גנעסיע איז עס תיכף אופגעפאַלן, און זי האָט א טראכט געטאָן: פונדעסטוועגן לאכט מען נישט.

דער דאָקטאָר האָט געגלעט דעם פייפיאָל זיינעם, ווי א סאמעט, און ער האָט אויך, נישט ווי ס׳איז אָנגענומען, צו געהאָפקעט צו איעדן טאקט, און דערביי האָט זיך זיין פנים געמינעט אין קרומע העויות אויך אזש צום לאכן. אָבער דערפאר, דערפאר איז ארויסגעקומען די מעלאָדיע זייערע באמת אזוי ריין און ווייך און דורכזיכטיק — — — — —

— — ווי, ווי. עס האָבן זיך איר באוויזן טרערן אין די אויגן. דאָס שפילן האָט איר ווי געטאָן, ווי געטאָן און די פריילן גנעסיע האָט געוויינט.

זי וויינט שוין, וואָרום באשיינפערלעך זעט מען, אַז עס שטארבט אַ מענטש דאָרטן אינם געזאנג, און ער ווייסט עס נישט. און קיינער זאָגט עס אים נישט. און אָט הערט זיך שוין יענע געלייטערטע שטילקייט, וואָס פארן טויט — — — —

— — ווי, ווי.

— וואָס איז טויט, הער דאָקטאָר? און וואָס איז לעבן?...

דער דאָקטאָר קוקט אויף איר דורך א שפּעלטעלע פונם אויג. ער האָט מסתמא פאַרהערט איר פראַגע, אָדער ער לאַכט איר שוין ווידער אויס, וואָס זי וויל זיך אויספּיינען. סוף כל סוף איז איר שוין אַלצאיינס. בעת מען שטייט אָט ביים עק-סטען ראַנד, וואו עס ענדיגט זיך די ערד און עס פאַנגט אָן דער הייליקער קריסטאַל-זיינען דאָ אַלע גלייך. אָט איז זי אוועקגעגאַנגען, אזוי, אן איינגעבויגענע מיט אן אָלכאָוון שטע-קעלע אין האַנט איבער די קריסטאָלענע פעלדער און עס האָט זיך פלוצלונג אָפּגעטאָן פון איר די ערד, ווי אַ שאָלעכטס.

זי האָט זיך אויסגעמישט אין דער העלער ריינקייט, אזוי. — — —

און עס איז גאָרנישט אזוי שלעכט צו שטאַרבן אויף דער וועלט. — — —

— — — קיינער האָט זיך נישט געזען אין דער ווייסער גאַס. פריילן גנעסיע איז אַראָפּ פונם גאַניקל. קאַשטאַנען האָבן דורכנאַכט אַרויסגעשאָסן די ראָזע לייכטערלעך, וואָס האָבן איצט געגליווערט אין שטאַרקער ליכט. דער הימל האָט בלוי געבלאַנקט אינגאַנצן אַדורכגעטרונקען פון דער זון- פריילן גנעסיע האָט שטיל-שטיל אוועקפּלאָנטערט מיט די ווייס-שוואַרצע פיס אירע אויף דעם אַרויפצו.

נאָר דאָ ביים טויער האָט זי זיך שוין תיכף אָפּגע-האַלטן.

עס איז געשטאַנען דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאַט פויל אזוי, און תמעוואַטע אזוי און ער האָט געקוקט אויף איר. אונטערן הויט איז עפּעס מאָדנע קאַלט געוואָרן, נאָר זי האָט זיך נישט אומגעקוקט און איז אַראָפּ פונם טראָטואַר. דער סאָלדאַט איז צו איר צוגעגאַנגען גלאַט אזוי. און מיטאַמאָל האָט ער זי אַ כאַפּ געגעבן אונטער די אָרעמס און אַ שלעפּ געטאָן אַ צעטומלטע אין הויף אַריין. פריילן גנעסיע האָט

ארויסגעלאָזן א קאלטן, ווילדן געשריי, ווי פון א קאטשקע:

ער האָט איר א צעפּאטלטע צוגעשלעפּט צו די קראָפּעווע קוסטעס, דאָרטן אין ווינקל הויף. און מיט דעם קראָפּעווע גענומען קאטעווען און שמייסן אויף דעם פאַרקאטשערטן אונטערלייב.

עס האָט זיך שרעקלעך געצאפּלט אין זיינע הענט דער פארמעטענער, צעקנייטשטער קערפּער מיט די אלטע פּאָדעש-קעס אויף די פיס, וואָס האָבן זיך געוואָרפן אין אומאָרדנונג, ווי לאָפּעטעס פון א שיפל. זי האָט ווילד געוואָיעט, אזוי הייזעריק פון ברוסט ארויס, ווי אין א טירוף.

ער – מיט שוים אויף די ליפּן – האָט נאָכאנאנד געריסן די קראָפּעווע און געפליקט בלעטערוויז אויף איר לייב:

– דו פארדארטער בוטשאן!... דו, אָפּגעקראָכענע מויז!

– באָלבע, דו!...

– פארשטונקענער שטרויס פויגל!... טראַסציאַ מוואָיא מאַטערי.

א צעשויבערטער איז ארויסגעלאָפן דער אלטער דאָקטאָר פון דער הינטער טיר. ער האָט דערזען די נאקעטע ליטקעס, וואָס האָבן זיך געצאפּלט פון די קוסטעס ארויס, און ער האָט זיך צוגעכאפּט א פארלוירענער צו די פענסטער און גענומען זעצן אין די שויבנראמען אריין:

– מישע! מישע!

דער סאָלדאט האָט איר אָפּגעלאָזן, אריינגעוואָרפן אין די קוסטעס אריין און מיט א געלעכטערל אזא א שוימיקן אויס-געדרייט זיך און אריבערגעשפּרונגען איבערן פּארקן. מישע איז ארויסגעלאָפן מיט א רעוואָלווער אין האַנט. ער האָט זיך אַ כאַפּ געטאָן גלייך נאָך אים אויפן פּארקאן ארויף. ער האָט אויס-געשאָסן. און עס האָט זיך דערהערט ווידער א זלידנער געלעכטערל פון יענער זייט הויף.

6
אַ שונא, אַ שונא!

די אָרעמע ווייבער סטעסיע און גנעסיע האָט זיך געחלומט ביים סוף-נאכט איין חלום: מען האָט זיי אָפּגעגעבן אין סאָלדאטן. זיי זיינען אראָפּגעקראָכן פון די לעזשאנקעס איבער-געשראָקענע און נאקעטע, ווי הינער אָן פעדערן, צוגעשאָקלט מיט די קעפּלעך און תיכּף טאקע גענומען ארומבינדן און ארומקניפּן זיך. זיי האָבן אריינגענומען די שטעקעלעך אין די הענט און ארויס פון שטיבעלע, — דער דיין זאָל זיי פּותר חלום זיין.

עס האָט געשארעט אויף טאָג.

ביי דער נידעריקער, שווערער טיר זיינען גרויסע שטערן געהאָנגען, אז מען האָט זיי געקענט אָנרירן מיט די הענט.

סטעסיע און גנעסיע האָבן זיך אין דער טונקלעניש אראָפּגעזעצט אָן כּחות אויף דער שוועל פון טהרה-שטיבל, זיי האָבן פארקאשערט די פאטשיילעס פון די אלטע אויערלעך און זיך צוגעהאָרכט צו דער ווייטעניש. ערגעץ זיינען טאקע גע-גאנגען מחנות סאָלדאטן פוס-טריט, טראָט ביי טראָט, טראָט ביי טראָט — —

הינטערן שטאָט אויף די קיילעכדיקע בערג זיינען זיי געשטאנען פון באגינען אָן די לעגיאָנערן פונם שונא. די

שווארץ-גרויע, שמאָלינקע און מיט רויטע בענדעלעך ארומגעזוימט.

עס האָבען זיך געשאָטן קוילן קלינגעוודיק און בלוי, ווי א רעגן פון די וואָלקנס.

פון צווישן די בערג זיינען זיי אַהער אריינגעקראָכן, אָן אן אויפהער געפלייצט אין שטארקע כוואליעס צום שטאָט, און דאָרט אריינגעצויגן געוואָרן אין שלונג פון די גאַסן.

עס האָט זיך עפּעס איבערגעקערט אונטער די פיס.

פונם טויער, וואו סהאָט זיך אמאָל ארויסגערוקט דער פּזַרזיכטיגער קאָפּ, האָט צעקנאָדערט ארויסגעיאָגט א ריזיקער ייד מיט א קאַלטענוואטער, פייערדיקער באָרד: ער האָט אוועקגעשפּרייזט איבער די גאסן, מאכנדיק מיט די הענט, ווי מיט צעבראָכענע פליגלען, און פינסטער געשריען צו די פארהאקטע לאָדנס:

— אילומינאצ יע! יידן, כאיז א פּאָגראָם! אילומינאציע!

עס האָט זיך נאָר דערהערט א געוויין פון אינעווייניק אין די שטיבער, אָבער קיינער איז נישט ארויס צו אים. ער האָט אוועקגעפאנט, שפרייטנדיק מיט דער פייערדיקער באָרד, פון איין גאס אין דער אנדערער, ווי עס וואָלטן אים נישט אָנגערירט די קוילן, און זיין טויבער געשריי האָט זיך נאָך אלץ געטראָגן און געמאָנט פונדערווייטנס:

— אילומינאציע! יידן, וואָס שווייגט איר?! אילומינאציע!

עס זיינען ארויסגעריטן די רויטע רייטער בראש מיט אן אלטן אָפיציר, וואָס האָט עפּעס מאָדנע ארומגעשמעקט מיט די גרויע, דיקע וואָנצן אינדערלופטן. מיטאמאָל האָבן זיי זיך א לאָז געטאָן גאלאָפּירנדיק אראָפּצו; די קעפּ פּאָראויס צוגעבויגן צו די פארכעמזלטע פערד, און די רויטגרויע אונטערשלעק פון די יאנטלען פארקאשערט אין ווינט.

עך, א רוח אין דיין! ! — —

סהאָט א גראנאט לאנג צאָפּגעזיפּצט און אריינגעפאלן אין טייכל. ער האָט אויפגעריסן און ארויסגעזשיפּעט אין וואסער פלוצלונג, ווי אן אויסגעשאָסענע ראקעטע.

דאָס הילצערן בריקל האָט זיך א הויב געטאָן און צע־פלויגן געוואָרן אריבער די פעלדער.

מישע איז פארבייגעפלויגן אויף א דינעם פערד, ביים בריקל אָפּגעשטעלט זיך, אריבערגעשפרונגען דאָס וואסער און העט ווייט אהינטערן טייך אנגעיאָגט דעם רויטן טייל זיינעם: דאָרטן, וואו עס זיינען שוין געלעגן אין די טויערן די שמאָלע לעגיאָנערן. דער עסקאדראָן האָט אדורכגעריסן די קייט פונם שונא, איבערגעלאָזן זיי אהינטער זיך און, אויסגעקירעוועט אויף לינקס, גענומען אריבערשפרינגען אין גאלאָפּ די לעבע־דיק-געפּלאָכטענע פארקאנעס. און אזוי לאנג ארום מיט די פעלדער אריינגעיאָגט אין די שטויביקע בערג אריין.

אין שטאָט האָבן זיך געשלאָגן פיס-גייער.

זיי זיינען געלעגן אין די טויערן. שטיל געוויקלט פאַ־פּיראָסן. זיי האָבן שטיל געלאָדן די ביקסן און סתם אין גאס אריין געשאָסן, ווי פון לאנגווייליקייט.

און מיטאמאָל —

א פערד-געדראנג, שטויב, סאָלדאטנטריט, גאנג, און א שיסעריי א שרעקלעכע. און פלוצלונג ווידער א ווילדע שטיל־קייט פון אן אויגנבליק. ס'האָט געגרוילט. עס הויבט אָן שטעפּן נאָענט, נאָענט א קוילנוואַרפער: טאק, טאק, טאק, טאק, ווי מען וואָלט געשאָטן ערגעץ זאמד אויף א בלעך.

עס טוט זיך וויכטיקס אין די טויערן. שטילערהייט ווערט דאָרטן אָפּגעטאָן אן ענין, וואָס קיינער זאָל זיך צו דעם נישט צוקוקן.

א רעוואָלווער — א יונג הענדל, אן עזות-פּנימל, האָט א קנאל געטאָן, אויסגעליידיקט זיך, ווי א קליין קינד אויף א טעפּעלע.

שטיל.

אין די נאקעטע גאַסן איז געוואָרן וויסט און ציכטיק. א הונט, אן אָפּגעקראָכענער, לויפט דורך, מיט דעם עק אונ־טער זיך, יאָגט, יאָגט לאנג אין איין ריכטונג, געטריבן פון ערגעץ וואו. עס דערטראָגט זיך פון ווייט א מאטער, פולער.

קיילעכדיקער קראַך, ווי אַרומגעוויקלט מיט וואטע און אן אָפּ-הילך א טויבער באגלייט אים איבער דער שטאָט.

די פענסטער האָבן אויפגעטרייסלט.

פיסגייער, ווי א סטאדע בהמות, מיט די ביקסן נאשפּיץ אין די הענט, זיינען אָנגעלאָפן פון אַראָפּצו אומגערירט, זיי האָבן זיך צעשאָטן איבערן מארק, די ביקסן האָבן זיך איבער גערעדט קורץ און רויִכיק און פלעמלדיק מיט א געקלאפּעריי פון די ביקסשלעסלעך אין די הענט. און דער קוילנוואַרפער נאָענט, נאָענט האָט ווידער אָנגעהויבן! טאק, טאק, טאק, טאק... —

עך, בורזשואזיע, בורזשואזיע! — — — זי האָט אַרויסגע-שטעקט ערגעץ פון א בוידים איר וואסער-קאָפּ אריבערן דער שטאָט, זי האָט באוואויגן שווער מיט די וויִעס און אויסגעשטשירבעט פארביטערט די ציינער פון אמעריקאנער גאָלד. און דעמאָלט צוריק אים פאַרזיכטיק און פּאוואָליע אין בוידים ארייננגעצויגן.

קוילנוואַרפערס האָבן געמאָלן, געמאָלן, געמאָלן.

דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט איז אראָפּ פון גאניק, ער האָט זיך צוגעהאָרכט און פּאזע די הייזער אוועק צו די פעלדער, פון וואנען עס האָבן זיך געטראָגן די גראנאטן אין שטאָט אריין.

רעוואָלווערן האָבן געבילן, ווי קליינע הינט.

און קוילנוואַרפער האָבן פאַרזיכטיק יעפיקט, געפיקט, געקלאפּט און געשטעפּט היימיש. ײ אויף א ניי מאשין.

— זאָל לעבן ײ רויטע ארמע!

י

ערשטע לבנה־נאכט

אויף די קיילעכדיקע בערג הינטערן שטאָט זיינען געלעגן די נייע מתים, לאנגע, מיט פארבויגענע קני און פיס אויסגעגלאָצטע אויגן צום הימל.

עס האָבן קאלט געשטוינט די בערג אין דער לבנה פון אמינדסט ווינטעלע.

אין דער שטילקייט האָט זיך געהערט, ווי דאָס מידע ליכט רינט, רינט איבער די קאלטע הרוגים.

עס האָבן געחלומט די פעלדער, ווי אויסגעהייליקטע אין דער ריינער שטילקייט.

דער אָפגעסערכעטער סאָלדאט איז ארומגעגאנגען אויף די בערג, ער האָט זיך אָפגעשטעלט, א פעטער שאָטן, איבער די דערהרגעטע, איבערגעקערט זיי, און פון זיינע הענט האָט זיך ווייך ארונטערגעגאָסן די לבנה.

אין גראָז האָט זיך א דורכגעגליטשט א שלאנג.

קיין שאָרך.

קיין ריר.

שטיל.

און שטילער.

דעמאָלט האָט זיך א טויטער פאָדים ארויפגעצויגן אויפן הימל, געקרייזלט זיך איבער פעלד און וואלד ווייס און שטיל.

ער האָט געשפּונען לאנג-לאנג און פארוועבט, ווי מיט א קילן פאסיקל טוי, די טונקעלע מתים אויפן פעלד.

דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט האָט זיך שווער אראָפּ-געזעצט אויף דעם אראָפּהאנג, ארומגענומען דעם בארג און געבליבן אזוי צו אים צוגעקלעפּט, ווי א יאשטשערקע צו א שטיין.

8

מרדכי מארקוס, ווי א קינסטלער.

דאָס פירקאַנטיקע שטיקל בליי איז איצט געהאָנגען ביים זייט פון דער תּפיסה אדורכגעקעסטלט מיט אייזערנע שטאַבעס. עס איז געווען דאָס איינציק ווייכע אָרט אין די ווענט, וואוהין די אויגן האָבן זיך געצויגן אָפּצורוען פון דער טונקלעניש.

מרדכי מארקוס איז געזעסן אויף דער נאָרע מיט אראָפּ־געהאַנגענע באָרוועסע פיס, וואָס האָבן זיך געבאָמבלט אונטער דער נאָרע, טראַכטנדיק. די גאַנצע תּפיסה האָט פאַמעליך גע־טראַכט: עס איז וואויל דעם שטילן מענטשן, וואָס לעבט מיט דעם ריינעם זיין אינדערוועלט.

און מרדכי מארקוס האָט געשמייכלט מיט טרערן אין די אויגן פון אָט דעם טונקעלן גליק, וואָס איז צו אים אזוי אומגעריכט אראָפּגעקומען פון די קאַלטע, נאַקעטע ווענט.

— ברענג נישט ארויס קיין געדאַנקען. זיי שטיל, ווי א וואַסער, ווען דו ווילסט געניסן פון דעם קלאָרן זיין.

ער האָט אָנגעטאַפּט די קאַלטע ווענט פאָרזיכטיק, און געשמייכלט פונם געפיל, וואָס מען האָט אים איבערגעלאָזן אינגאַנצן אליין אין אָט די פיר ווענט מיט דעם קערפּער זיינעם:

פונם בלויען פענסטערל האָט אין דער טונקלעניש פון

תּפיסה אריינגערינען א ריינקייט, ווי פון א פרישן ברונים. ער האָט איינגעזאַפּט אין זיך דאָס קילע בלוי און געטראַכט, געטראַכט: עס איז געווען א צושטאַנד פון טראַנס אָט יענער טאָג, ווען ער איז אָפּגעזעסן ביי די אָרעמעלייט און געפּריידיקט פאַר זיי אָרעמקייט: עס טרעפט, עס איז געווען א צושטאַנד פון טראַנס, וואָס ווערט זיך שוין זיכער נישט צוריקקערן, און איצט איז ער, מרדכי כּאַ־קוס, שוין ווידער א פּראָסטער העברעאישער לערער, וואָס זיצט אומזיסט אין דער תּפיסה:

— אָבער פאַרוואָס האָב איך אַזוי טרויעריק ליב אָט די מענטשן? און פאַרוואָס ווילט זיך מיר אזוי זיין, זיין גאָרנישט נישט טועַנדיק, ווי עס איז דאָ די לבנה אויף דער וועלט, כאָטש זי טוט אויך גאָרנישט?

— מסתּמא איז דאָ אין אָטאדער וועלט נאָך א ווינקל אַזאַ, וואָס מען פאַלט אין אים אריין צופעליק און דעמאָלט איז מען באמת, אָבער קיינער ווייסט עס נישט:

— מיר, אָטאָדי, וואָס לאַכן קיינמאָל נישט: מיר, ויאָס מיר שמייכלען האָבנדיק טרערן אין די אויגן, — וואו זיינען מיר עס געלייטערט געוואָרן? און פאַרוואָס קומט עס אונז אומזיסט אזויפיל גליק? און פאַרוואָס זאָלן מיר שטאַרק געניסן פונם טרויער, בעת מאנכע גייען ארום פאַרשמאַכט, ווילן זיך פייניקן און קענען נישט, און זיי פאַרדאַרבן, ווען זיי טוען גאָרנישט, הא?

ער איז אראָפּ פון נאָרע, צוגעשטעלט דאָס בענקל צום צוגעשמידטן טישל ביים וואַנט און ארויפגעקראָכן, וואָס טוט זיך, אייגנטלעך, דאָרטן, אויף יענער זייט? —

עס איז געלעגן דער טייך סאַמע ביי דער תּפיסה, א בלויער, א בלוי־טרויעריקער, ווי ער, דער העברעאישער לערער, נאָר דאָרטן ווייטער האָט געגליט די געגנט אין דער זון: עס האָבן זיך געריוכערט די בערג ארום שטאָט, ארומגעקלעפּט מיט שווארצגרויע סאָלדאַטן צופוס און אויף פערד: א שטויב האָט זיך געקנוילט אויף די וועגן. וואו אמאָל האָט

עס אריס געטאָן די ערד, מענטשן דאָרטן זיינען פלוצלונג אומ־געפאלן, איבערגעקוליעט זיך, אקער געטאָן זיך אין זומפ מיטן פנים ארויף און אין בלאָטע, און שוין פארבליבן אזוי. טעמפע קלעפ, ווי גרויסע כוואליעס, זיינען אומגעשוואומען. פון די בערג איז מען אראָפּ אין געדיכטע מחנות, פארפאלן געוואָרן אין קנויליקן שטויב אויף די וועגן און, דאכט זיך, שוין מער נישט ארויסגעקומען פון אים.

מרדכי מארקוס איז אויף גיך אראָפּ פון טישל אבאנג־מענער פון עפעס וויכטיקס, וואָס איז אים פלוצלונג אָנגעשוואו־מען פאר די אויגן:

„אָ, עס זיצן און פייניגן זיך מענטשן לאנגע, לאנגע יאָרן און קענען נישט דערגיין דעם סוד פון דער וועלט. זיי זיצן ערגעץ אין דער פינסטער, קיינער רעדט צו קיינעם נישט און זייווארטן. פלוצלונג קומט עמיצער אָן און זאָגט: הערט, איר האָט נישט וואָס צוווארטן. הערט, צדיקים, איר זייט אומזיסט געווען די לאנגע יאָרן צדיקים, — עס איז גאָרנישט נישטאָ.

ער האָט זיך שטארק דערפרייט פון דעם, מרדכי מארקוס.

— אָט דאָס הייסט שכר, אָט דאָס הייסט באלוינונג פאר צדקות!

און ער איז צוגעלאָפן צו דער נאָרע מיט א ווארעמער צאפלעניש אין הארצן, ארויסגענומען פון צוקאָפּנס א העפט, צו וועלכער עס איז געווען אָנגעהאָנגען א בלייער אויף א שטריקעלע. ער האָט זיך שנעל אוועקגעזעצט צום טישעלע:

— עס איז גאָרנישט נישטאָ. איר, בטלנים איינע, אָ, איר, וואָס איר האָט אזוי לאנג געווארט!!

„עס איז גאָרנישט נישטאָ".

... אָט אזוי, שוין פון כמה יאָרן, זיצן זיי די אלטינקע צען בטלנים פערטייעטערהייט אין שולעכל און האָרכן, און שווייגן: אין טיפער טונקלעניש באוועגן זיך קוים די קורצע צען שאָטנדלעך: עס ליגט דער הימל אין די פענסטערלעך

שווער, ווי אַ בליִיע שטיק אייז: ער אָטעמט קאַלט אַריין אין די בערד און נעמט אַרום מיט שרעק זייערע גלידער די אויס־געדייווערטע:

ווײ, עס איז שווער דאָס ריידן און איבעריק, ווייל עס ליגן שוין די צונגען אין מויל טרוקן, ווי בלעטלעך ליים: אַמאָל האָט דער שוויגער ר׳ ברכיה ביי דער גסיסה צוגעזאָגט: ער וועט קומען פון דאָרטן מודיע זיין, וואָס עס איז וואָר אין די וועלטן און וואָס עס איז פאַרבלענדעניש. זיצן זיי פאַר־וואַקסענע, מיט די קעפּעלעך אַריינגעזעצט אין די פּלייצעס, און זיי וואַרטן אויף אים, אויף דעם אומעטיקן שליח.

קיינער קומט נישט.

פאַרביי פענסטערל פאַלן אַראָב שטערן — אַ צייכן, אַז עס טוט זיך דאָך עפּעס וואָס אַרום און עס איז נישט שטיין געבליבן דער גאַנג פון די וועלטן.

עס האָבן זיך צעשאָקלט די קליינע צדיקימלעך מיט התלהבות, איטליכער אין זיין ווינקעלע, נישט געקוקט איינער אויף דעם אַנדערן און געשטאַרקט זיך נישט אַרויסצוריידן אַ וואָרט. אָבער, עס האָט נישט אויסגעהאַלטן צום סוף, ר׳ גימ־פּעלע פון זשאַמוט, ער האָט אָנגעהויבן שטילערהייט צו זיך ריידנדיק:

— אָ, איר זעט דאָך שוין לכתחילה דעם טעות. עס איז געגעבן געוואָרן דעם מענטשן דער חוש הראיה, — ער זעט די וועלט אין אירע פאַרבן, אָבער, ער ווייס נישט, אויב עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט. עס איז אים געגעבן גע־וואָרן דער חוש השמיעה, — ער פאַרנעמט אַרום זיך קלאַנגען און נגונים, אָבער ער מיינט, אַז די וועלט אַליין איז אַ ניגון. ער האָט דעם חוש המשוש — באַטאַפּט ער זיך און באַטאַפּט די וועלט, ער פילט צוויי וועלטן און האָט נישט קיין השגה פון ביידע. אַצינדערט, אַז ער האָט שוין די פינף חושים, איז ער טאַקע תופס דעם סוד פון דער באַשעפעניש אַנדערש, אָבער צי דען איז עס די ריינע וועלט? הא, איז עס נישט פאַר־בלענדעניש?

און עס ווערט שטיל אינם שולעכל: דער נר תמיד ברענט אין זיין גלעזערנעם עלמערל, ווי א נשמה. עס קומט אויס, ווי מען געפינט זיך אויף דער ריינער וועלט, וואו די שאָלעכצן זיינען אָפּגעפאַלן. נאָר מיטאמאָל שפּרינגט אויף ר׳ שמעיה רייסענער פון זיין פינסטער ווינקעלע ארויס, און מיט די פויסטן אינדערהויך שרייט ער אויס מלא פארביטערונג;

— זעט, איך בין דאָך נישט מסכים מיט די שארפע מוחות און איך זאָג זיך אָפּ אינגאנצן פונם שכל מיינעם, עס ווערט געבאָרן א קיגד אָן פערשטאנד: וואָס באטייט עס? — עס באטייט, אז איך נעם אריין דעם שכל אויף אָט דער וועלט. היינט ווי אזוי קאָן איך מיט א כלי, וואָס איז געמאכט געוואָרן פון וואסער, שעפּן וואסער?

און ר׳ בערעלע פון לונינעץ, וואָס איז געלעגן מיטן קאָפּ אָנגעשפּארט אויפן שטענדער, וואָס פּיין זיין אָפּענער ברוסט האָט ארויסגעשלאָגן די בלייכקייט פון פארן טויט, האָט אויך אָנגעהויבן זינגענדיק צו זיך, מיט פערמאכטע אויגן:

— אָ, איך בין דיך משיג, רבונו של עולם, מיט דער הויט און מיט די שפּיצפינגער מיינע, נעם מיך אריין אין שטוב צו דיר און צי ארויס פון מיין לעבן די נשמה. ווי מען ציט ארויס א שפּענדל א פערשטעכעכץ, צו וואָס דארף איך באמת האָבן די נשמה, רבונו של עולם?

און עס ווערט ווידער שטיל, אלע קוקן מיט צוגעשלאָסענע אויגן, עס איז אָט אָ די שטילקייט, וואָס האָט אין זיך קיין אָטעם נישט. נאָר אָט שלייכט ארויס פון הינטערן אויוון ר׳ אברהמל בעל תענית, א באָרוועסער, א פארשלאָפענער, די קאפּאָטע אויפן הוילן לייב פונאנדערגעשפּילעט; ער שטעלט זיך אָפּ אנטקעגן ר׳ בערעלען, קוקט אויף דעם פארשמאכטן קאָפּ זיינעם, וואָס ליגט אויפן שטענדער, און אויף דער נאָז, וואָס בלייכט פון דער פינצטער. ער שמייכלט אריין אין דעם בלאָטיקער ציגנבערדעלע זיינעם, און קראצנדיק זיך פון פארגעניגן זאָגט ער.

בערעלע, איך וועל גאָרנישט נישט טאָן אויף דער וועלט.

גישט טוענדיק בליען דאָך בוימער, נישט טוענדיק וואקסן דאָך קינדער, כ׳וועל זינגען, ווי א פייגעלע, און ס׳וועט מיר גוט זיין. כ׳וועל עסן, ווי א וואָראָנעלע און וועל זאט ווערן. פרנסני ככלב וכעורב. גאָטעניו! מיט א בגד איז מיר גוט און אָן א בגד איז מיר נאָך בעסער. מיט אן אשה איז מיר גוט און אָן אן אשה איז מיר אודאי גוט — — — גאָטעניו, גאָטעניו!

און ער גייט אזוי אוועק מיט א נאקעטן לייב איבערן פינסטערן שולעכל, רייבט די הענט פון פרייד און מיט טרערן אין די אויגן זינגט ער אויס זיין לויב-געזאנג צו דער וועלט. פארביי טיר גייט ער דורך און האָרכט זיך צו, אפשר וועט קומען דער, וואָס וועט אן ענד מאכן צו די ספקות עס ליגט אין פּאָליש א שרעקלעכע שטילקייט. ר׳ אברהמל ווערט אנט-שוויגן און פּאוואָליע נעמט ער זיך אָפּרוקן צוריק צום הינטערן אויוועז צו. אין דער פינסטער הערט זיך, ווי עמעצער וויינט ביטערלעך אין זיין ווינקעלע. עס איז פאר עמעצן, קלאָר גע-וואָרן מיטאמאָל, אז די פיין פון די קאלטע עולמות איז שוין צוגעשוואומען ביז צום לעצטן ברעג פון דער נשמה און קיין ענטפער איז נישטאָ. עס טוט א פאל א שטענדער אין דער ערד. ר׳ גימפּעלע זשאמיטער שטייט אויף א פערציטערטער, פול מיט טירוף אין הארצן, ער שפּרייט אויס די הענט:

— איך זאָג אייך אָן, מורי ורבותי, אז כ׳וועל שוין באלד אָנהייבן לעסטערן גאָט!

קיינער רירט זיך נישט. די אויגן איבערגעקערטע אויף אינעווייניק שטומען, און אזוי פארגליווערט ליגן זיי איטליכער אין זיין פינסטערניש, וואו ער איז. ר׳ גימפּעלע זעצט זיך אראָפּ פארחלשט, אָן כוחות עפּעס צו טאָן, אָבער עס נאָגט אין אים נאָך אַלץ די בענקעניש: מער ווארטן, גאָטעניו, קאָן מען שוין נישט.

און עס דערהערט זיך א ווייכער קלאפּן אין טיר. קוים קוים צו הערן קיינער רירט זיך נישט. מע קלאפּט. זיי זיצן אָן אן אָטעם און קוקן צום טיר צו.

— עפנט!

און מיטאמאָל טוען זיי זיך אַ רייס ארויס פון די ווינ־קעלעך, לויפן אָן און אָטעם צום ארייננגאנג צו. דער נר־תמיד אינם עלמערל צאנקט. זיי שטייען איינע אויף די אנדערע און קוקן, קוקן. שאַ, עס עפנט זיך פאמעלעך די טיר, די שווערע. ר' זכריה קומט ארײַן אַ פערשנייטער, אין אַ לאַנגען פעלץ, און מיט אַ שטריק ארום די לענדן. ער האלט אַ לאַמטערן אין האנט און קוקט מיט קאַלטע אויגן אויף די צדיקימלעך.

ר' זכריה שווייגט.

און ר' אברהמ'ל בעל־תענית, וואָס שטייט נעבן גאַנץ דער ערשטער, הויבט אים אָן שלעפן פאר אן ארבל:

— נו, זכריה?

און ר' זכריה ענטפערט:

— איך בין געקומען אייך זאָגן, ברידער: עס איז גאָרנישט נישטאָ.

— ווי?!

— עס איז דאָרטן גאָרנישט נישטאָ. קיינער האָט מיך נישט באגעגנט, נישט גאָט און נישט עמעצער, וואָס האָט אַן אָנבליק אויף גאָט. איך בין געגאנגען אויף די פוסטע פעלדער פון איין וועלט אין דער אנדערער. כ'האָב קיינעם נישט אָנגע־טראָפן, אומעטום איז וויסט און לעער. ברידער, איך זאָג אייך, עס איז שוין דעם לעבעדיקן אַ סך בעסער פאר דעם טויטן.

— — — — — זיי האָבן שוין מער נישט געפרעגט.

איטלעכער האָט זיך שווייגעוודיק אומגעקערט צו זיך, אין זיין טונקעלן ווינקעלע, ער האָט דאָרטן אויף גיך צונויפגעפאקט דאָס פעקעלע ביינס און שטילערהייט ארויסגעגנבעט זיך פונם שולעכל.

און קיינמאָל, קיינמאָל האָבן זיי זיך שוין מער נישט געטראָפן, די צען פערשעמטע צדיקימלעך".

עס איז אים גרינגער געוואָרן, ווי אַ שווערע זלידנע פינסטערניש וואָלט ארויסגערונען פון דער נשמה. ער איז געשטאנען אין מיטן חדר מיט צוגעשלאָסענע אויגן און זיך

צוגעהאָרכט צו דעם, וואָס עס ווערט נאָך געטאָן ביי אים אינעווייניק עס איז געווען, ווי מען וואָלט אויפגעריירט אין אים א נעסט, וואָס האָט געדאַרפט פארגעסן און הינטערן טיר האָבן זיך אָפגערופן די געפּרעסטע, שטייפע טריט פונם וועכטער.

עס איז שוין, ווייזט אויס, געווען שפּעט אינאָוונט.

אויבן, ביים זייט, אדורך דאָס פירקאנטיקע שטיקל בלוי האָט זיך פערקלערט אריינגעגאָסן די לבנה, ווי א שטילער, הייכער געזאַנג פון אן אנדער וועלט. ער איז ארויפגעקראָכן אויפן טישל, אויפגעהויבן זיך און ארויסגעקוקט אדורכן פענסטערל:

עס האָבן געשטוינט, דאָרטן ווייט, די בערג אין שיין פון דער לבנה אָן אמינדסט ווינטעלע. מתים מיט פערבויגענע קני זיינען אויף זיי געלעגן צעוואָרפן און עמיצער איז ארומגעגאנגען אויף די בערג, איבערגעקערט די הרוגים און זיי געטופּעט מיט די פיס.

מרדכי מארקוס האָט זיך פון דעם אָפּגעקערט, איז אראָפּגעקראָכן פאָרזיכטיק פון טישל און איז עפּעס ווידער פארטראכטערהייט קוים ארויף אויף דער נאָרע. עס האָט זיך דער קאָפּ ביי אים אויסגעלייגט און ער האָט אָנגעהויבן קלערן, ווי דער שטייגער איז, ווי זיין שטייגער איז געווען.

און נאָך לאנגע וואָכן זיינען אריינגעקומען צו אים אין קאמער מענטשן עטלעכע, וואָס האָבן שוין געקוקט אויף אים פריינטלעך. מען האָט אים ליב באקומען. און מרדכי מארקוס האָט גענומען דאָס פּעקעלע אונטער אָרים און איז געגאנגען. אין דעם נאקעטן, טונקל-באלויכטענעם קאָרידאָר איז ער געבליבן שטיין האָט ער, אייגנטלעך, נישט וואָס צוטאָן דאָרטן אין דער שטאָט אין ער האָט זיך אויסגעקירעוועט פּאַוואָליע צו דעם ריכטער זיינעם, צו דעם גוטיקן, פולינקן סטודענט:

— אין טורמע זיצן פרייוויליק קאָן מען נישט ?

— אָ, ניין:

— ניין ?

און ביים טיר קערט ער זיך אום צום ריכטער נאָכ־אמאָל מיט א פנים פון א פערפּאַלענעם. ער שטרעקט אים אויס די פּוּלע, ווייכע, ווייסע האנט זיינע און ער זאָגט צו אים מיט א שמייכעלע :

— איר פערשטייט, עס איז געווען ביי מיר א צושטאנד פון טראנס, וואָס וועט זיך שוין זיכער, זיכער נישט צוריק־קערן. אָבער איך האָב שוין ווידער דעם פּאַרגעפּיל, אז זיי וועלן צו מיר קומען, זיי וועלן מוזן צו מיר קומען, די אָרעמעלייט, איר פערשטייט ?

עס איז געווען אביסל צו שווער צום פערשטיין.

מאסע

— — איז ארויסגעפלויגן אַ גרויער פויגל, זיך אַ צי געטאָן אַ מאָל מאָל נידעריק איבער די פעלדער און פינסטער אויסגעשריען. דערנאָך האָט ער זיך אומגעלומפערט אוועקגעלאָזן גישט צום הימל, נאָר ווייט, ווייט אַריבער די לאַנקעס צו דעם עק מוטנעם פליין. דער געדרייטער, מאָגערער טייכל איז מיטאמאָל שטאר און בלוי געוואָרן, באַלד וועט זיין אַ שטורעם. אַ וואָלקן, אַ ברוינער און אַ לאַנגער, איז ארויסגעקראָכן פון דער זייט און מיט הייסע, אראָפּגעהאָנגענע שמאַטעס געשאַרט פאַמעלעך איבער די מאָגערע ביימער. פלוצלונג האָט אַ ווינט אַ ריס געטאָן דעם געגנט. ער האָט פאַרקאַשערט די צווייגן פון די דעמבעס און צו די יונגע אָלכעס האָט ער זיך צוגעכאַפּט, צעדרייט זיי און צעבויגן ביז צו דער ערד. די כמאַרע, שוין אַ צעפּאַטלטע און אַ הייסע, האָט אָנגעהויבן ארומנעמען אַלץ. ס'האָבן זיך פון איר אָפּגעטיילט אָנגעלאָדענע שטיקער וואָלקן, אָפּגעשוואומען און פאַרקלעבט די קוסטעס, די גראָבנס און די לעכער פון די ברעגעס טייך. עס האָט זיך ארויסגעגאָסן אַ בליץ, קרום, מיט אַ שאַרפן קאַנט. דער וואַלד הינטן האָט זיך אויף אַן אויגנבליק פוצבערגרעפנט מיט אַ פייכטן, מוראַדיקן שלונג, וואָס איז געווען אָנגעשטאָפּט מיט פאַראיאָריקע בלעטער, מאָך און איבערגעקערטע ביימער. עס איז אין אים אריינגעפאַלן אַ דונער און ער האָט זיך צעזעגט-

מאכט. דערנאָך האָט מען אים געפּירט, דעם דונער, א ברייטן, א געבונדענעם ערגעץ אויף א שווערן וואָגן. גראָבע טראָפּנס האָבן אָנגעהויבן שפּרינגען מיט א געקלאַפּעריי איבער די בלעטער. און עס האָט זיך אָנגעהויבן — — — — — — — — — — — — — — — —

דער פּראָלעטאַריאַט האָט צונויפגעשטייפט דעם רימען ארום בויך און איז אכט אזייגער געגאנגען אין שטאָט-טעא-טער. ער איז געקומען אין מאסן. ער האָט דאָרטן פּערנומען כוואַליעווייז דעם פּאַרטער, די לאָזשען און די גאַלעריע ביז עס האָט שוין פּערשמעקט דאָרטן מיט שטיוול, מיט לייב און מיט פּעלץ. און ער האָט זיך צוגעגרייט האָרכן און האָרכן.

אויף דער בינע צווישן באַלויכטענע שווערע פּאָרהאַנגען און רויטע טישן איז געשטאַנען א פּינקלענדיק זילבערן גלע-קעלע. נור א גלעקעלע.

און טיף אין זאַל איז געווען פינסטער.

דער פּראָלעטאַריאַט האָט שווער א קער געטאָן מיט זיינע טויזנט קעפּ, די צעוואָרפענע אונטן און אויבן, און ער האָט זיך צעשושקעט שווער, שווער ווי א ווינט וואָלט ארומגעגאַנגען צווישן בוימער.

און זע, דער מאָגערער קליינבירגער איז אויך אריין. ער האָט זיך פּערקליבן אין א ווינקעלע שטיל ווי גראָז און ארויסגעפינטלט פון דאָרטן אין דער טונקלעניש מיט זיינע טשוועקלדיקע אויגן. און ס'האָט זיך אויך אריינגעכאַפּט אינם געדרענג דאָס שוואַרצבערדלדיק לאַנג יידל, וואָס איז אנומלטן געשטאַנען צוגעקלעפּט צו א וואַנט און עס איז געווען דעמאָלט אויף אים א רחמנות, וואָרום עס האָט דעמאָלט אויסגעדוכט, אז ער וועט שוין אזוי אָפּשטיין דעם גאַנצן לעבן זיינעם.

און אלץ איז אין דער פינסטער אנטשוויגן געוואָרן.

עס האָט זיך אָנגעהויבן מאַסע.

זי האָט געקוקט, די מאַסע, פּאָרזיכטיק מיט די טויזנ-טער אויגן, טאָמער וויל מען איר עפּעס בייז טאָן, שלעכטס

טאָן. זי האָט געצאַפּלט מיט אירע מענטשן אין די קאָרידאָרן פון שטאָט-טעאַטער און די הענט אירע, די לאַנגע און האָריקע, וואָס האָבן שוין געציטערט. האָבן זיך דערווייל געשצעמעט אָן די באַריערן. דאָס שוואַרצבערדלדיק יידל איז געזעסן ערגעץ בלייך מיט אַ שרעק אין די קני, ווי איינער, וואָס דערפילט פלוצלונג דעם טויט, נאָר ער האָט שוין נישט געקאָנט אַ ריר טאָן מיט אַ גליד דאָרטן אין דער פינסטער.

שטיל, און שטיל.

די מאַסע האָט אויף זיך געקראָגן צוליב עפּעס, אַ רחמנות אַ זיסן. זי האָט געוואָלט וויינען אויף אירע לייד. און קעפּ האָבן זיך שוין טאַקע אַראָפּגעבויגן. און מאַנכע האָבן שוין אפילו געהאַט טרערן אין די אויגן. נאָר זי האָט זיך אומגעריכט דערפילט טיף גליקלעך און עס אויסגעלאָזן ערגעץ הויך, אויבן אויפן גאַלעריע מיט אַ געלעכטער גאָר.

— העי דו, חבר, וואָס לאַכסטו?... וואָס איז דער געלעכדער?

האָט זי זיך דערמאָלט ווילד אויפגעבראַכט. געטופּעט מיט די פיס. און עס איז שוין געזעסן אין אירע אויגן טירוף און בלוטדורשטיקייט. מען האָט איר אָפּגענאַרט און זי זוכט נקמה. עס האָבן אַ בלאַנק געטאָן די ווייסלען, ווי איבערגעוואָרפענע גוטע שטיינער אין דער פינסטער. נאָר. נאָר זי האָט זיך שוין ברוּאיקט גלייך די מאַסע. זי האָט נאַריש אויפן שטעל געשמייכלט, ווי אַ תּם וואָס פאַרשטייט גאָרנישט.

אויפן בינע זייגען אַרויף חברים. די מאַסע האָט שטרענג געקוקט. און באַקוקט חברים אין לעדערנע קורטקעס. אין שכיוול, בערד. מישע אין דער פולער קאַוואַלערישער אוניפאָרם האָט זיך אַוועקגעזעצט סאַמע ביים גלעקל. ער האָט אומרואיק באַקוקט די איבעריקע, וואָס האָבן זיך לאַנגזאַם אויסגעזעצט אויף די טישן, אויף די בענק. וואָס זיי האָבן פאַרלייגט אַ פוס אויף אַ פוס און מיט קאַלטע שמייכלען אויף די ליפּן שאַרף עפּעס אַריינגעקוקט אין דער טונקלעניש, וואו ס'איז געזעסן

זי, די מאסע. און ס'איז געוואָרן שטילער, שטילער און מאָדנע אימהדיק.

מישע האָט זיך אויפגעהויבן, גראָד און שטייף. מיט א בלייך באלויכטענעם פּנים אריבערגעבויגן זיך צו איר, צו דער מאסע און ער האָט אָנגעהויבן. ער האָט גערעט צו איר:

— דו, מאסע — —

ער האָט גערעט אָפּגעהאקט מיט עפּעס אזוינע ווערטער, וואָס זיינען ארויסגעפלויגן פון אים אומגעריכט, ווי שטיקלעך שטאָל. אזוי ווי א רעוואָלווער וואָלט געשאָסן. די מאסע האָט עס איבערגעכאפּט, אראָפּגעלאָזן די טשופּרינע די טויזנטפּאכיקע. און זי איז געזעסן זי, די מאסע, ווי א שעפּס.

אָ, זי האָט פאר אים מיטאמאָל אָפּשיי געקראָגן. טאָמער וועט ער זיך בייזערן, מישע. און מישע האָט זיך געבייזערט, נאָר נישט אויף איר, די קאַלערדיקע און די האָרעפּאשנע. איר האָט ער אויפגעפּאָדערט:

— דו ווערסט אויפגעפּאָדערט, מאסע! — —

און זי האָט אים געהאָרכט מיט אלע אירע האָריקע, הארטע אויערן. זי, וואָס איז געלעגן צונויפגעקנוילט, ווי ווערים אין א קאָרע. ס'האָט ארויסגעשריען דאָס פּויערל, וואָס איז געקומען אין שטאָט צום ראט פון די דעפּוטאטן, נאָר די מאסע האָט אים איינגעשלונגען און ער איז אין איר פארפאלן געוואָרן אין דער טונקלעניש. קורצע שטערנדלעך האָבן זיך אָפּגעגאָסן מיט שווייס און אויגן, אויגן זיינען ארומגעקראָכן, ווי גלי-ווערים אין א וואלד.

מישע איז אנטשוויגן געוואָרן. פלוצלונג. ער האָט זיך צוריק אראָפּגעזעצט. די מאסע האָט ארויסגערעוועט טעמפּ און פון ארום, ווי די געשרייען וואָלטן זיך אָפּגעריסן פון די ווענט. די מאסע האָט ארויסגערעוועט פון אלע אירע מיילער און די הענט אירע האָבן זיך אונטן צונויפגעפלאָנטערט אָן אָן אויפהער און מיט א פרייד אזוי געקלונגען, געהילכט פון דער פינסטער:

— רעוואָלוציע, רעוואָלוציע!

און שטיל.

צום טיש מיט געמאָסטענע טריטעלעך איז צוגעגאנגען דער נידעריקער רעדנער אין די גרויסע געראַמלטע ברילן. ער האָט שוין אמאָל ביינאכט אויפן פאראד-פּלאץ עפּעס שטארק באפוילן די מאסע. דער חבר ר. ער האָט זיך אָפּגעשטעלט קאַלט, א הויב געטאָן דעם גלאט ארומגעראזירטן פנים און די הענט פארלייגט אויפן ברוסט. דער חבר ר. האָט אָפּגעוואַרט. אדורך די ברילן האָבן זיך ארויסגעזען זיינע שווערע שווארצ-אַפּלען, ווי בלייער אייז. ער האָט געוואַרט און דאָרט אין דער פינסטער איז איבערגעגאנגען אזא דינע, איידעלע קעלט. די מאסע איז העשעדיק אנטשוויגן געוואָרן.

— חבר, הער וואָס דו ענטפערסט דער בורזשואזיע!

און ער האָט אָפּגעוואַרט.

— חבר, דו זאָגסט: איך שטיי מיט א מעסער אין האנט און דו שטייסט מיט א מעסער אין האנט. עס איז קלאסנ-קאמפף! נאָר דו ביסט פון ביילִיק-פלייש און איך בין פון זאָדיק-פלייש, אָבער זע, מיינע וועט נעמען. בורזשואזיע, דו גייסט ארום און ארום, ווי א גנב ביינאכט און איך קום דיר אנטקעגן. איך שטעל דיר אויס מיין ברוסט: שלאָג! — ווילסטו נישט. פארוואָס ווילסטו נישט?

זע, דו האָסט ווייכע הענט און מיינע זיינען הארטע און האָריקע, דערפאר האָסטו א פליך אויפן קאָפּ און איך כריג א פאטליע האָר. דו ביסט א גענעראל און איך בין א יון. דו גייסט אויף מלחמה און איך שטארב. דו ליבסט און איך בין אייפערזיכטיק. דו עסט און איך באצאָל, — ווייל איך נישט! איצט איז קלאסנקאמפף! איך שטיי מיט א מעסער אין האנט און דו שטייסט מיט א מעסער אין האנט.

און ער האָט אויפגעהערט, אנטשוויגן געוואָרן פארגלי-ווערט, און ער איז פשוט אזוי געשטאנען ווי ער איז גע-געשטאנען. דאָרט אין דער פינסטער האָט עס אויסגעזען, ווי א פייכטע הייל, וואו עס ווערט ארייגעשריבן מיט פּאָספאָר אותיות אן אינהאלט, וואָס דארף פאראייביקט ווערן. עס האָט

דאָרטן געשטיקט. מען האָט צונויפגענומען אויף די קני פויסטן, ווי שטיינער, אינם בלוט איז ארומגעגאנגען א טונקעלער זויד. ווייל עמיצער מיט לאנגע, בלויע פיגגער האָט געזוכט און געשטיקט פאר די טויזנט האָריקע העלזער פון דער מאסע.

און זי האָט פארשצירעט די טעמפּע ציין און געשוויגן.

— דו זאָגסט; ווער ביסטו, בורזשואזיע, וואָס דו מיינסט, אז דו ביסט גלייך מיט מיר? איך האָב אויסגעפונען די טייכן. איך האָב געבויט די שטעט. איך האָב געמויערט פאבריקן. איך האָב אויסגעלייגט וועגן. איך האָב איבערגעוואָרפן בריקן. איך האָב אַרויסגעשיקט צוגן. איך בין געשוואומען אויף די ימען. איך האָב געגראָבן אין דער ערד. איך האָב געאקערט, געפלאנצט, געזייט, געיעט און דו? — ווער ביסטו, וואָס דו מיינסט, אז דו ביסט גלייך מיט מיר. נאָר זע, וואָס איך האָב געבוי'ט — האָסטו געהיט, וואָס איך האָב געבראכט — האָסטו געקליבן, וואָס איך האָב געארבעט האָסטו צוגענומען, — וויל איך נישט, איצט איז קלאסנקאמף! איך שטיי מיט א מעסער אין האנט און דו שטייסט מיט א מעסער אין האנט.

און דעמאָלט פון צווישן די שטולן האָט זיך געלאָזן ארויסגעהויבן א הארטע, שווערע האנט, דאָרט אין יענעם אָרט, וואו ס'איז געזעסן דאָס שווארצבערדלדיק דאר יידל. קיינער האָט עס נישט געזען. זי האָט פאָרזיכטיק א נעם געטאָן דאָס דארע יידל פארן לאנגן העלזעלע פון הינטן און אראָפּגעדריקט אים לאנגזאם, לאנגזאם אונטער די שטולן. קוים און פּאוואָ-לינקע האָט זי אים דאָרטן ארומגעכאפּט פארן העלזל אינגאנ-צען און צוגעדריקט שטארק מיטן נאָז צום דיל. און די אויגן פון דער מאסע זיינען געווען אָנגעהאָנגען אויף דער באלויכ-טענער בינע. דאָס יידעלע האָט דערווייל ארויסגעשטעקט דעם צונג, וואָס איז געווען גראָד הארט, ווי א ברעטעלע. און ער האָט זיך אויסגעצויגן מיט די געשטעקלטע פיס זיינע אונטער די שטולן. די האנט האָט זיך דעמאָלט צוריק געלאָזן אויפ-געהויבן. זי האָט זיך אוועקגעלייגט א שווערע אויפן באריער און א ביסל צוגעציטערט.

— דו מאסע! ווער איז ארויס אין מדבר בויען די פּיראַמידן? ווער האָט אויסגעטריקנט די זומפּן פון בבל? ווער האָט געפירט פאניבאל אויף רוים? ווער. האָט אויסגעבויט לאָנדאָן? פאריז? בערלין? מאָסקווע? ווער איז געגאנגען מיט נאפּאָלעאָנען איינעמען די וועלט? ווער האָט ארומגעצוימט רוסלאנד? ווער האָט אויסגעטראָטן אירע וועגן? ווער האָט איר געכאָליעט די מאמע, די טייערע? — איך! און איצט וויל איך נישט. איצט איז קלאסנקאמפף! איך שטיי מיט א מעסער אין האנט און די שטייסט מיט א מעסער אין האנט.

און ער איז אראָפּ מיט זיינע קאלטע, געמאָסטענע טריטעלעך. און דאָרטן אין זאל האָט עס געשוויגן, ווי אין א ברונים.

10

געסט, געשפּרעכן, געווײן א. אז. וו.

מרדכי מאַרקוס איז געזעסן בײַם פענסטערל שטיל, ווי א טויב. מרדכי מאַרקוס איז געזעסן אָנגעלענט אויפן עלנ־בויגן און ער האָט נישט געטראַכט. די געדאַנקען, וואָס זײַנען געווען פלוצלונג אָנגעקומען מיט חדשים צוריק, ווי שטאַפּעטן פון דער נשמה זײַנער און וואָס זיי האָבן אָנגעזאָגט: עס האָט מיט איר עפּעס פּאַסירט, — זיי זײַנען נישט פאַרהאַלטן געוואָרן. איצט דאַרף זי זיך, די נשמה זײַנע, אַליין באַווײַזן. אָבער עס איז שטיל בײַ אים אינעווייניק. עס איז דאָרטן שטיל, ווי אין א הויז, וואָס מען האָט זיך פון אים שוין לאַנג אַרויסגעקליבן.

אָ, וואָס איז עס?

עס שלעפּערט אים. בכלל האָט ער זיך דאָ אָפּגעשטעלט בײַ אזא אָרט, וואו מען דאַרף זיך, דאַכט זיך, צונויפנעמען און מיטאַמאָל שטאַרק אַריבערגיין, זיסט וועט ער, מרדכי מאַרקוס, גאָר אומקומען.

— און וואָס טוט זיך עפּעס אויף דער וועלט? — פרעגט דער פאַרשלאָפענער מרדכי מאַרקוס.

— מסתמא גאָרנישט.

— אודאי — —

ער האָט זיך אומגעקוקט.

אויף די טרעפּ האָט מען הויך און שטיפעריש געלאַכט.

עס האָבן זיך געבויגן די אַלטע הילצערנע טרעפּ פון טריט, וואָס האָבן, ווייזט אויס, איבערגעכאַפּט עטלעכע שטאַפּלען צו־זאמען. מרדכי מארקוס האָט זיך אויפגעהויבן. די טיר האָט זיך פונאנדערגעעפנט מיט א קנאַל און עס איז אריינגעלאָפן דאָס יונג מיידל, די פולינקע און קיילעכדיקע, די אייגענע, וואָס האָט זיך געפונען ביי די ביטשקאָוסקיס אין הויז, ווען פריילן גנעסיע האָט דאָרט געמאכט איר באזוך. א בוקעט בעז אין האנט. מישע האָט זיך באוויזן נאָך איר, רואיק און שמייכלענדיק. און מרדכי מארקוס איז געשטאנען אין מיט שטוב פארשעמט און צעטראָגן, האָט זיך ארומגעקוקט אויפן צימערל, וואָס האָט אויסגעזען, ווי א שפּינגעוועב פאר פליגן. ער האָט געשמייכלט. דאָס לאכעדיקע מיידל איז שוין צוגע־לאָפן און האָט אים אויסגעשטרעקט איר קליינע, ווייכע האנט:

— כ'הייס סאָניע. שוין א סך געהערט פון אייך — —

זי האָט אים ליבלעך אָפּגעשטופּט, מארקוסן. זי איז צו־געלאָפן טאנצנדיק צו די פענסטערלעך, געעפנט זיי און אָפּ־געבלאָזן מיטן מיילכל דעם שטויב פון די שטידלען:

— האָט איר נישט א קריגעלע? א קליין קריגעלע?

ער האָט גלייך געשמייכלט. ער האָט געצוקט פאר איר מיט די אקסלען.

זי האָט אויסגעפונען א טעפּל א ליימענעם אין ווינקעלע, אָנגעגאָסן אים ביים עמער וואסער און אוועקגעשטעלט אזוי דעם טונקל־בלוטיקן בעז אויפן טישל.

מישע האָט באטראכט דאָס בוידימל, געשפּרייזט איבערן צימער און איז געווען צופרידן זעענדיק, ווי מארקוס איז צעטראָגן געוואָרן פון זיינע געסט. ער איז צוגעגאנגען צום טישל, וואו ס'איז געלעגן אָפן א ספרל און אריבערגעבויגן זיך איבער אים:

— איוב? אזוי, דער תנ"ך איוב? — האָט ער זיך אויסגעקירעוועט צו מארקוסן.

— יאָ, האָט מארקוס ווי נישט פערשטאנען.

און מישע האָט צוגעטראָגן דאָס תנ"כל נענטער פאר

די אויגן. ער האָט גענומען פּרובן זיינע אמאָליקע קענטענישן:
המ... זיי האָבן אויפגעהויבן זייערע אויגן פונוייטנס און זיי האָבן איהם נישט דערקענט, האָבן זיי אויפגעהויבן זייער שטים און געוויינט. און זיי האָבן צעריסן יעדער מאַן זיין מאנטל און זיי האָבן געוואָרפן אש אויף זייער קאָפּ צום הימל. און זיי זיינען געזעסן מיט אים אויף דער ערד זיבן טעג און זיבן נעכט און קיינער האָט נישט גערעט צו אים קיין וואָרט, מחמת זיי האָבן געזען, אז דער ווייטיק איז זייער גרויס" — זעסטו, האָב איך נאָך, הייסט עס, נישט פערגעסן!
און סאָניע האָט זיך פונאנדערגעלאכט.

— אָבער, אָבער ס'איז דאָך איצט עפּעס א רעוואָלוציע אויף דער וועלט?
— נו יאָ, מען זאָגט: עס איז א רעוואָלוציע — —
— מען זאָגט, וואָס הייסט, מען זאָגט, און דו ווייסט עס גאָרנישט?
האָט מישע אויף אים א קוק געטאָן מיט זיינע שטאַרקע, שווארצע אויגן.
מארקוס איז אביסל רויט געוואָרן. ער האָט גאָרנישט געענטפערט. סאָניעטשקע, וואָס האָט שוין געהאט צוגעקליבן דאָס גאנצע צימערל איז צוגעגאנגען און האָט זיך אראָפּגע-זעצט צו מישען אויף די קני, זי האָט אים ארומגענומען, געוויגט זיך אויף אים און שטיל-שאלקהאפטיק א פרעג געטאָן ביי מארקוסן:
— איר האָט אמאָל ליב געהאט, מארקוס?
ער האָט אויף איר אויפגעהויבן דעם בליק ערנסט און געענטפערט:
— ניין.
— ג אָ ר נישט?
— ניין.
— וועל איך צונעמען ביי אייך דעם בעז...
איז זי צוריק אראָפּגעשפּרונגען מיט א געלעכטער, האָט

דורכגעטאנצט דאס צימערל און איז צוגעגאנגען נישט צום בעז, נאָר צום פענסטערל און ארויסגעקוקט אויף דיביידע שמאָלינקע געסלעך, וואָס האָבן זיך דאָרטן אונטן געקרייצט.

— כ׳ווייס נישט, מישע. איך פערשטיי דאָ גאָרנישט. (אזוי האָט זיך צעוואָרעמט מארקוס). מיך אינטערעסירט עס עפעס לחלוטין נישט. כ׳וועל פרובן אָפּוואַרטן. און מיר דוכט, אז כ׳בין שוין דאָ איבערהויפּט אן איבעריקער מענטש. וועל איך זען. פארוואָס זאָל איך עפּעס פארגעמען אייערן א פרעמד אָרט?

און זיי האָבן געשוויגן.

ער האָט זיך פלוצלונג, ווי איבערגעביטן און ער האָט זיך צוגערוקט צו מישען:

— ווייסט?! מיר געפעלט אָט אזוי. מיר געפעלט אזא, וואָס ליגט ערגעץ הינטערן אויוון און טוט גאָרנישט און דארף גאָרנישט. דו האָסט מיך אפשר באַדויערט, ווען דו האָסט מיך געפונען אין אָט דעם בוידימל? דו האָסט געקלערט: אן עלנטער מענטש, מארקוס. אָבער... אָבער איך האָב עס ליב. דו ווייסט נישט, ווי איך האָב ליב, נו... זאָל זיין דעם אומעט פאר וועמען איך געפין זיך כסדר גערעכט. און אפשר דארף מען מיר גאָר מקנא זיין, מישע, ווייל איך בין אפשר דער גליקלעכסטער דאָ אין שטאָט. דו שמייכלסט?

— ניין, איך שמייכל נישט.

איך גיב אָפּ דער בורזשואַזיע מיין גאנץ אייגנס, אָדער — דעם פראָלעטאריאט. וואָס האָב איך פון מיין אייגנס? דו ווייסט נישט, ווי עס איז גוט צו זיין אן אָרעמאן און צו גיין איבער די הייזער.

ביידע האָבן געשוויגן.

— ווען איך בין געווען נאָך א קליין קינד — געדענק איך — בין איך נאָכגעגאנגען די אָרעמעלייט. כ׳האָב אָנגעקוואָלן פון די לייוונטענע טאָרבעס, פון די צעקאָדערטע קאפּטנס זייערע און כ׳האָב געטראכט: כ׳וועל גרויס ווערן, וועל איך אומבאַדינגט גיין איבער די הייזער. דו ווייסט?! — ווייל אן

אָרעמאַן שטרייכט נישט אַזוי פֿול אונטער דעם מענטש. ער איז נישט פֿאַראינטערעסירט עס זאָל זיין אַ מענטש אויף דער וועלט.

— נו, און דער סוף?

— דו מיינסט. זעלבסטמאָרד? — ניין, טויזנט מאָל ניין. ווי אַזוי קומט עס צו דיר אויף דעם געדאַנק? כ'האָב ליב און אַזוי ליב דאָס לעבן מיט די אַלע אָדערן מיינע. איך האָב ליב די וועלט אָט, ווי אַ קאַלב. און דעריבער, מישע, דאַרף איך גאָרנישט. דעריבער פֿאַרשפּעטיק איך קיינמאָל נישט. און דעריבער זיץ איך דאָ און ציטער איבער זיך, ווי איבער אַ וואַזע אַזאַ אַן איידעלע זי זאָל נישט צעבראָכן ווערן.

סאָניעטשקע האָט זיך עס אָפּגערופֿן פֿונם פֿענסטערל, סתם אַזוי:

אָבער איר'ט געזאָגט, אַז איר האָט קיינעם נישט ליב?

מרדכי האָט זיך אויסגעקירעוועט דעמאָלט צו איר, צונ'ם פֿענסטערל. זי איז דאָרטן געלעגן אַריבערגעבויגן צום גאַס און געמאַכט צו אים מיט די פּיס. מרדכי מאַרקוס האָט זיך רואיק אויפֿגעהויבן. ער איז רואיק צוגעגאַנגען צום פּאָליטשקע ביכער. דאָרט האָט ער אַראָפּגענומען אַ שטויביק שוואַרצגע-בונדן ספר'ל' אויפֿגעבלעטערט אין אים און אָנגעהויבן פּעט און קורצזיכטיק לייענען. סאָניעטשקע האָט עפּעס געקוקט אויף אים מיט אַ מאָדנער נייגעריקייט:

„זע, דיין מוטער און די ברידער דיינע שטייען אין דרויסן און ווילן מיט דיר ריידן. ער האָט אָבער געגעבן אַן ענטפֿער צו דעם, וואָס האָט אים געזאָגט: ווער איז מיין מוטער און ווער זיינען די ברידער מיינע? און ער האָט באַוויזן מיט זיין האַנט אויף די תּלמידים זיינע און געזאָגט: אָט איז מיין מוטער און די ברידער מיינע". אָבער איר ווייסט — האָט ער צוגעגעבן, ווי צו ביידן — איר ווייסט, ער האָט אויך אַ טעות געהאַט. עס איז פֿאַראַן איין גרויסע ליבע צום זיין, צו דער

וועלט, א גרויזאמע ליבע, וואָס צעשמעטערט דעם מענטשן. און ווער עס איז איינמאָל אומגעריכט געקומען צו דעם — דער קאָן שוין נישט ליב האָבן קיינעם נישט.

— מאָדנע מענטשן זייט איר, האָט געזאָגט מישע, איר רעט און כ׳פערשטיי גאָרנישט. האלסט, אז דו ביסט דער גליקלעכסטער מענטש, ווילסט גיין איבער די הייזער און קאָנסט נישט. מיין טאטע איז אויך גליקלעך. ער האָט א פייפיאָל. ביי־נאכט זיצט ער ביי זיך אין אונטערהייזן און שפילט פאר א ליכטל ביז עס הייבט אָן צו טאָגן... כ׳פארשטיי נישט, וואָס עס קומט דאָ פאָר ביי אייך... דו האָסט גערעט צו מיר, מארקוס, און איך האָב נישט פערשטאנען.

און דו, וואָס זאָגסטו? — האָט מארקוס געפרעגט פארשעמט.

איך?

— יאָ.

— כ׳האָב זיך קיינמאָל נישט פערטראכט אויף דעם, אז ב׳וועל אויך דארפן עפעס זאָגן... כ׳טו. כ׳ראם דאָס פערד. מען הייסט מיר, געהאָרך איך, האָט ער זיך אויסגעדרייט.

— מישע, הא? מישע?!.

פון דרויסן האָט עמיצער ארויפגעשריען צום פענסטערל. סאָניעטשקע איז צוגעלאָפן, אראָפגעקוקט צום געסל צו, עס זיינען דאָרטן אָנגעקומען ליענאָטשקע מיט דעם נידעריקן חבר ר׳. ער, אינם ווייכן היטל און אין די האָרנברילן איז געשטאנען איינגעבויגן, נישט אין שטימונג, האָט געריכערט פון אַן ענגלישער ליולקע און ער האָט דעם לאנגן האלז ארויפגעצויגן צום בוידימל.

— א, דער חבר ר׳.

מישע איז צוגעגאנגען צום פענסטערל. ער האָט אים לאכנדיק פארבעטן ארויף אויפן בוידימל. האָט אים דערביי־

אַנגעוויזן אָט אהין די ריכטונג צום גיין. דער חבר ר׳ איז שמייכלענדיק אוועק פאַראויס, באוויזנדיק דעם וועג ליענאַטשקען.

און מיט קליינע, גריילעך שטייפע טריטעלעך איז ער אריין און פון איבער די ברילן א הויב געטאָן זיינע קאלט בלויע שווארצאפלען אויף מארקוסן:

— א חבר? — ער האָט אויסגעשטרעקט מארקוסן די האנט.

— ניין.

— ווער?

— מיין פריינד. גראָד א קאָנטר-רעוואָלוציאָנער.

— נו?

האָט זיך חבר ר׳ אוועקגעזעצט ביים טישל מיט דער ליוּלקע אין מויל.

— ער, דער קאָנטר-רעוואָלוציאָנער האָט שוין אָפּגערעדט. און איצט פרעגט ער, וואָס זאָגן מיר. אונזער „מעטאַפיזיק"?— האָט זיך מישע האלב-געוויצלט.

— המ... האָט איר דאָ נישט א גלאָז וואסער?

סאָניעטשקע האָט אים צוגעטראָגן וואסער. ער האָט אויס-געטרונקען מיט איין שלונג, האָט באקוקט מיט א מאָדנער נייגעריקייט דאָס שטיבל ארום און ער האָט זיך אויפגעהויבן:

יאָ, מיר גייען?

און מארקוס האָט זיך דערפילט עפעס צו גרויס פארן צימער. ער האָט זיך אומגעלומפּערט ארומגעבלאָנקעט צווישן זיי, און זיי האָבן זיך דאכט זיך, מיט אים געזעגנט. דער חבר ר. איז געבליבן שטיין אנטקעגן מארקוסן, האָט אים אָפּ-געמאָסטן און אויסגעצויגן צו אים א הארטע, דארע, לאנגע האנט:

— און מיר, חבר, זיינען נאָר... נאָר רעוואָלוציאָנערן—

האָט זיך זייער פריינדלעך געזעגנט, מרדכי מארקוס איז געבליבן שטיין אינעווייניק ביים טיר א פארחושטער. ער האָט אומבאוואוסט איבערגעשפּאצירט עטלעכע מאָל איבער דער

שטוב. און איז געבליבן שוין אזוי א פערטערכטער, א פער־טראכטער שטיין ביים טישל.

פאוואליע האָט ער זיך איבערגעבויגן און אריינגעשטעקט דעם קאָפּ אינם בלוטיקן בעז. פלוצלונג האָט ער זיך פאנאנ־דערגעוויינט. עס איז אים געווען וויסט און פינסטער. און אָט דער מינוט האָט ער נישט געוואוסט, וואָס ער האָט צו טאָן. אויב אזוי לוינט דאָך אים נישט בכלל ארומצושלעפן זיך אָט אָ דאָ אומנישט. און נישט וויסנדיק גאָרנישט. און נישט וויסנדיק וואָס ער טוט, איז ער צוגעגאנגען צום וואנט און אָנגעצינדן דאָס קליין פאררויכערט לעמפל, וואָס איז א גרויעס געשטאנען אויפן פאָליטשקע פערוויקלט אין שפינגעוועב.

דרויסן האָט שוין געשאריעט אויף נאכט.

מרדכי האָט אויפגעבלעטערט דאָס תנ"כל איוב. אין דער צווייטער האנט האָט ער אריינגענומען דאָס לעמפל און איז מיט שטילע, פאָרזיכטיקע טריט ארויס פונם שטיבל.

זיין פנים איז געווען אויסגעצעצט פון טרערן און שמארק בלייך. עס איז אים געווען, ווי ער וואָלט עס איצט געגאנגען קלאָגן אויפן חורבן פון דער וועלט.

דאָס שמאָלע, טונקעלע געסל איז געלעגן א ליידיקס און א נאקעטס.

ער איז אראָפּ פון לאווע, אויפגעהויבן דאָס לעמפל אין דער הויך אויף א הייזעריקער שטים טיף־וויינענדיק גענומען זאָגן פונם תנ"כל ארויס.

תחילת האָט ער זיך איבערגעשראָקן פאר דעם, וואָס ער טוט, נאָר עס זיינען אים מיט אמאָל פון ערגעץ אָנגעקומען כחות און ער האָט אזוי אוועק געשפאנט זינגענדיק און קלאָגנדיק, ער האָט געהאלטן פערוואָרפן דעם קאָפּ, געשפרייט די הענט מיט דעם פאררויכערטן לעמפל צום הימל און ביטערלעך געוויינט.

מענטשן האָבן זיך באַוויזן אויף די שוועלן, — געגלייבט עס איז א לויה.

מען האָט ארויסגעקוקט דערשראָקענע פון די פענסטער, איבערגעשריען זיך, און מען איז אים שוין נאָכגעגאנגען נישט פערשטייענדיק, וואָס עס קומט דאָ פאָר. מענטשן זיינען אים נאָכגעגאנגען.

א גאס נאָך א גאַס.

און ביז שפּעט אין דער נאכט איז ער אָט אזוי ארום געגאנגען, ווי א לבנה-גייער איבער דער שטאָט.

צומאָרגנס האָט אים פריילן גנעסיע אריינגעפירט אין שטיבל א פארחלשטן און כּמעט א געשטאָרבענעם. ער האָט געשוויגן, זי איז געזעסן איבער אים דעם גאנצן טאָג, גערעדט צו אים און געוואָלט אים, ווי עס איז, פונאנדערוועקן און ער איז אויף דער סאָפקעלע געלעגן קאלט, געקוקט אויף איר מיט אומבאוועגלעכע אויגן און קיין איין וואָרט נישט ארויס-גערעדט.

11
מאָנטאָג

אַי, אַי — — —

ס'איז געווען דער וואָכעדיקער מאָנטאָג, ווען די אָרעמע לייט גייען ארויס איבער די הייזער. דאָס מאָל זיינען זיי אין מחנות ארויס איבער דער רעוואָלוציאָנערער שטאָט. דער ייד מיט דער פייערדיקער באָרד, וואָס האָט אמאָל אין דער געפאר געשפרייזט איבערן שטאָט און געשריען „אילומינאציע", האָט אויך איצטער געשפאנט פאָרויס מיט א גרויסער טאָרבע אויף די פלייצעס און מיט א בעראָזעווען שטעקן אין האנט. ער האָט אויסגעזען, דער ייד, ווי משה, וואָס פירט ארויס די יידן פון מצרים.

אין די שמאָלע געסלעך צווישן די קרומע, טונקעלע מויערן מיט די אויסגעדרייטע געזימסן האָבן זיי זיך געשטופט. דורך די גראָבע טויערן זיינען ארייינגעקראָכן אין די הויפן, אויסגעשטרעקט לאנגע, שטעקלדיקע הענט צו די פענסטער:

— גיט עפעס א נדבה, גיט עפעס א נדבה!

און עס זיינען אראָפגעפאלן המוציאס ברויט, צעקאדערטע שיך, צעלאטעטע בגדים, כאָטש קיינער איז דאָרטן אויבן אין די פענסטער נישט געשטאנען. אין די נעפלדיקע געסלעך האָבן זיך געהוידעט די הויקערס ארויסגעשטארטשעטע דורך אויסגעמאָליעטע קאפאָטעס, עס האָבן זיך געצויגן העלזער

ארומגעבונדענע מיט בלויע אָדערן און פארכעס א הינטער היטלן אראָפּגערוקטע ביז איבער די אויגן.

ר׳ אברהמל בעל-תענית, א באָרוועסער, מיט דער קאפּאָטע אויפן הוילן בלאָטיקן לייב, האָט געשפּרייט די הענט און פיס, ווי א שפּין ערגעץ אונטער א דאך, און סטעסיע און גנעסיע, פארוויקלטע אין די פאטשיילעס מיט די גרויסע קניפּן אויף הינטן, האָבן זיך נאָכגעשלעפּט נאָך אים מיט די אלכאָוווע שטעקעלעך אין די הענט און זיי האָבן מיט די ליידיקע מיי-לער אָדער עפּעס געגעסן, אָדער געדאווענט.

די מחנות זיינען ארויסגעקראָכן אויפן ליידיקן מארק, זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט ביי א געלן מויער, אויסגעצויגן די הענט צום גאניקל אויבן, און די ווייבער האָבן געשריען:

— רעווקאָם, עסן!

און דאָס גאניקל, ארומגעזעצט מיט קליינע בלימעלעך, האָט געבליט פאר זייערע הייסע בלאָטיקע אויגן, ווי א גער-טענדל, אָבער עס איז דאָרטן געווען שטיל און קיינער האָט נישט אָפּגעענטפערט.

— רעווקאָם, עסן! א נישט שטארבן מיר!!

און דעמאָלט האָט זיך באוויזן אין פענסטער סאָניעטשקע. זי האָט לאכנדיק אראָפּגעוואָרפן א צונויפגעוויקלט פאפירל פונקט סטעסיען אין פאטשיילע אריין. די אָרעמעלייט האָבן געקניט. די אָרעמעלייט האָבן אָפּגעדאנקט און זיי האָבן זיך אויסגעקירעוועט און אוועקגעשלעפּט זיך ווייטער. עס האָט גע-שפּרייזט דער ייד מיט דער פייערדיקער באָרד און די מחנות זיינען אים פריילעך שוין נאָכגעלאָפען און נאָכגעהונקן. אָ, הייליקער מאָנטאָג! עס האָט זיך וויינענדיק ר׳ אברהמל צע-זונגען, ער האָט פארוואָרפן די האָריקע הענט און ער האָט, ווי א באָק, צוגעשפּרונגען:

גאָטעניו, גאָטעניו,
איך וועל גאָרנישט נישט טאָן אויף דער וועלט,
נישט טוענדיק בליען דאָך בוימער,
נישט טוענדיק וואקסען דאָך קינדער.

איך וועל זינגען, ווי א פייגעלע און ס׳וועט מיר גוט זיין,
איך וועל עסן, ווי א וואָראָנעלע און וועל זאט ווערן.
פרנסני ככלב וכעורב, גאָטעניו!
מיט א בגד איז מיר גוט
און אָן א בגד איז מיר נאָך בעסער,
מיט אן אשה איז מיר גוט
און אָן אן אשה איז מיר אודאי גוט — — —
גאָטעניו, גאָטעניו!

און די אָרעמעלייט האָבן אריבערגעבראָכן די הענט אויף די אקסלען, האָבן אויסגעשטעלט די הויקערס און געגומען האָטשקען זיך לאכנדיק און וויינענדיק. און זיי האָבן אויפגעלויכטן פון דער טיפער, טרויעריקער פרייד, וואָס עס איז דאָ אין דער וועלט. עס האָט געברענט די פייערדיקע קאָלטענעוואטע באָרד, שטיוול האָבן זיך אויפגעהויבן אָן זוילן און קוליעס האָבן צוגעקלאפט, ווי קאָסטאניעטן:

— פארוואָס לייכט נישט מאָנטאָג און דאָנערשטאָג די זון ליכטיקער?

— פארוואָס איז נישטאָ קיין מוזיק אויף די גאסן?

— מיר ווילן נישט קיין שבת, מיר דארפן נישט קיין שבת, מיר — וואָכעדיקע יידן!

און זיי זיינען, ווי א סטאדע חזירים אריינגעקומען צוריק אין די גרויע געסעלעך אריין מיט געזאנג און מיט געוויין. דאָרטן אין די ליכטיקע גאָרנס האָט מען אראָפגעריסן די גילדערנע פינגערלעך פון די הענט, די מאנען האָבן אָפגעביסן די אוירינגלעך פון די ווייבס אויערן און זיי האָבן עס געוואָרפן אדורך די פענסטער. אָבער זיי האָבן עס שוין נישט אויפגעהויבן, ווייל די טונקעלע, בייזע פרייד האָט פון זיי ארויסגעלויכטן. דער ייד האָט זיי געפירט, ער האָט מוראדיק געהויבן די פיס איבער די געסלעך און זיי זיינען אים נאָכגעגאנגען. זיי האָבן זיך געוויקלט גליקלעכע אין די שמאטעס און געלאכט אינעווייניק פון טרערן. און ביים ראָג פון די צוויי געסלעך, וואו עס האָט זיך ארויסגערוקט דאָס בוי-

דימל איבער זיי, ווי א טויבנקלאפּע, האָבן זיי זיך אָפּגע־שטעלט. די אלע מחנות זיינען אָנגעקומען, אויסגעסדרט זיך, און מיט די קעפּ אויף ארויף צום בוידים־שטיבל גערופן צו אים:

— קום ארויס, איידעלער מענטש! קום ארויס געזאלב־טער אָרעמאן!

— אָ, קום ארויס!

עס האָבן זיך פונאנדערגעעפנט די פענסטערלעך אין בוידים־שטיבל. און אין זיי האָבן זיי זיך דעמאָלט באוויזן: פריילן גנעסיע און ער — מרדכי מארקוס. ער איז געשטאנען אָן א ראָק, א בלאסער מיט ציטערדיקע ליפּן. און ער האָט געשמייכלט. די אָרעמעלייט אונטן זיינען געווען צונויפגעקוי־טשעבורעט, אָנגעוואָרפן, ווי איין ווילדער גוף ביי זיין שטוב.

— רייד צו אונז, גרויסער אָרעמאן!

— טרייסט אונז, געבענטשטער מענטש!

פריילן גנעסיע האָט אויסגעזען בלייך, ווי א קיניגין. און אָט פירט מען דאָס טאקע ארויס דעם קיניג פארן פאָלק. זי האָט געקוקט שטאר אויף זיי מיט אראָפּגעלאָזענע שווערע לעפלען איבער די אויגן. און זיי האָבן אויך געשוויגן. און ער מרדכי מארקוס, האָט באקוקט די מענטשן. ער האָט געזען פלאטשיקע קערפּערס, קיילעכדיקע פּיס. ער האָט געזען נעזער, וואָס זיינען געלעגן, ווי העלצער, ביים זייט פּנים; אויגן פארדוקטע אויף די שטערנס. און הויקערס, און הינקעדיקע. און די, וואָס האָבן פראנצן. און די, וואָס האָבן פאליקע — איז ער באגייסטערט געוואָרן, און עס האָבן זיך אים באוויזן טרערן אין די אויגן. און ער האָט אויסגעשפּרייט צו זיי די האנט:

— יידן, עס איז יום־טוב! ווער זאָגט, אז די אָרעמע זיינען אָרעם און די פארשטויסענע זיינען אומגליקלעך? איר, מיט די טאָרבעס אויף די פּלייצעס. איר — גרויע און וואָכע־דיקע — איר שטייט ביים קוואל פון דער וועלט.

גאָר די גליקלעכע זיינען אומגליקלעך און דער, וואָס האָט — האָט גאָרנישט.

כ׳האָב געזען בליטן און וואסערן — זיינען די וואסערן פרידלעכער, כ׳האָב געזען א שעפס און א שוחט, איז דער שעפס הייליקער.

איר זייט די וואסערן פון דער וועלט און צו אייך וועלן קומען טרינקען די דאָרשטיקע.

אָ, ווער פערלירט די קייטן? — דער, וואָס האָט זיי אָנגעטאָן. איר זייט אָבער, ווי די ערד, וואָס מען צוימט איר און זי איז נישט ארומגעצוימט, און איר זייט אויך, ווי די ערד, וואָס זי טוט גאָרנישט און דעריבער לאכט זי קיינמאָל נישט.

זעט, וועלכער קוואל איז אָן א גרונט? — דער קוואל פון טרויער, כ׳האָב געזען פריילעכע, האָבן זיי זיך געפרייט און אויפגעהערט און די וואָס האָבן געטרויערט — ווילן נישט.

א לויב צו אייך, וואָס אייער מזל איז שווארץ, וואָס איר עסט בייטאָג, ווי פערד פון דער טאָרבע און ביינאכט שלאָפט איר, ווי זיי מיט אָפענע אויגן.

און א לויב צו דעם עלנט, וואָס די פויגלען זינגען אויך פון אים.

די אָרעמעלייט זיינען געשטאנען אונטן אין געסל און געוויינט. טרערן פון מתיקותדיקן בראָך האָבן זיך געגאָסן אין די בערד אריין. עס איז, ווייזט אויס באמת געווען מאָנטאג דער טאָג פון גאולה.

— מען ווארפט אונז גאָלד פון די פענסטער און מיר נעמען נישט!

— אוירינגלעך מיט די אויערן...

— אָ, צו וואָס דארפט איר גאָלד? — איר דארפט גאָר נישט. עס איז געקומען פון דאָרטן צו אונז א שליח האָט ער אונז אָנגעזאָגט, אז עס איז נישטאָ גאָר נישט.

אָבער מיר גלויבן אים נישט, ווייל מיר זוכן דאָך נישט, מיר פאָדערן דאָך פון אים גאָר נישט.

אונזער תפילה ווערט פערגומען נישט דאווענדיק און אונזער ארבעט ווערט אָפגעטאָן נישט טוענדיק.

זעט, עס איז אָבער פאראן איין גרויסע תפילה, וואָס ווערט געבעטן נישט מיט די ליפּן, וואָס קיינער פערנעמט איר נישט און זי איז די הייליקסטע.

עס בעט איר נישט א פעלד עס זאָל וואקסן פון אים גראָז, נאָר א פעלז א נאקעטער, וואס וויל קיין גראָז נישט.

עס זאָגט דער פעלז זיין תפילה און די הימלען שפּאלטן זיך פון שרעק, וואָרום צוליב וואָס בעט ער? וואָס וויל ער? — ער וויל גאָר נישט.

איך וועל זינגען פאר די טויבע, וואָרום דעמאָלט הערט מען מיר נישט. איך וועל צו דיר מתפלל זיין, אָבער דו זאָלסט בכלל נישט זיין.

זעט, — האָט ער אָנגעוויזן מיטן האנט אויף פריילן גנעסיע — א מענטשן האָט מען אָפּגעשמיסן אין מיטן טאָג, א מענטשן האָט מען געשענדעט און ער בעט שוין די תפילה פון גאָר נישט. מען האָט אים געשמיסן מיט קראָפּעווע אויפן הוילן מוטער-לייב און ער איז דורכדעם געהייליקט געוואָרן. זעט!

די אָרעמעלייט האָבן, ווי אין א טירוף דעמאָלט אויסגעשטרעקט צו איר אלע די הילצערנע פארגליווערטע הענט זייערע און זיי האָבן זיך אראָפּגעלאָזן אין בלאָטע פאר דער פריילן גנעסיע שרייענדיק צו איר און רופנדיק צו איר:

— דו, הייליקע בתולה, א לויב צו דיר!

— א לויב צו דיר, גליקלעכע, וואָרום עס האָט דאָך דיר, משמעות, וויי געטאָן!

און די פריילן גנעסיע האָט בייז געקוקט אויף זיי און א ווארעמער שווייסל האָט איר באשלאָגן. קיינמאָל האָט זי נאָך נישט אויסגעזען אַזוי באהארצט און שטאָלץ, ווי איצט, ווען

איר גרויסע שאנד איז אנטפּלעקט געוואָרן פאר אלעמען. געוואָלט האָט זי עפּענען אירע פּערטריקנטע ליפּעלעך און פּערצייַלן, ווי מען האָט איר אין העלן טאָג שלעכטס געטאָן, אָבער, ווי זי איז דורכדעם געוואָרן דערהויבן. נאָר די אָרע־מעלייט האָבן, אָן איר, ווייזט אויס, אין דער אייגענער רגע פּארגעסן. זיי האָבן זיך דאָרטן אויסגעלייגט אין דער בלאָטע, פונאנדערגעוויקלט די טאָרבעס און גענומען זיך הונגעריק צו די שטיקער ברויט. קבצנים! קבצנים! אברהמל בעל תענית איז ארומגעגאנגען דאָרטן אין דער טונקלעניש צווישן זיי מיט א פּארנומענער קאפּאָטע, אן ארבל אין אן ארבל, אָבער געגעסן האָט ער נישט, ווייל ער האָט שוין געהאט מסתמא אמאָל געשטאָרבן. און אין בוידימל איז שוין אויך געוואָרן שטארק־טונקל.

12

נאָך!... נאָך!!!

אין די אָונטיקע צימערן איז געהאָנגען א לאנגער פאס שטויב און ליכט פון דער זון דער געלער, וואָס איז ער־געץ און די בערג אונטערגעגאנגען.

ליענאָטשקע אליין אין ווינקל הילכעדיקער שטוב האָט עפּעס אראָפּגעשפּילט נאָגנדיק פונם קלאוויר און זי האָט גע־קוקט אזוי אויסגעקירעוועט דעם שווערן קאָפּ צום פענסטער פון וואנען דאָס ליכט האָט זיך אהער אריינגעזופּט. עס האָט זיך מיד אויסגעבלייכט פון דער טונקלעניש איר בלאס גע־זיכט מיט דעם דיק-מאנסבילשן נאָז, וואָס איז געווען צו הארב פאר איר פּנים.

ליענאָטשקע, אָ, ליענאָטשקע,

וואָס האָט געלעבט, ווי אן אלטע פרוי. וואָס האָט גע־טראכט ציטערדיק און אומקלאָר-אומקלאָר, ווי א קינד.

און דעריבער האָט זי זיך דאָ טאָפּלט נישט געפונען.

און דעריבער האָט זי דאָ קיינמאָל נישט געהאט קיין חברטעס און די דערוואקסענע האָט זי אויך נישט ליב גע־האט — ליענאָטשקע.

דער אלטער דאָקטאָר, איר פאפא, איז עס געווען איר פריינד. און נאָר ווען ער האָט זיך געוויצלט האָט זי געלאכט. צוזאמען פלעגן זיי ארויסגיין פארנאכט שפּאצירן הינטערן שטאָט און צומאָל שפּאצירנדיק פלעגט ער זיך, דער פאפא, באקלאָגן

פאר איר, אז ער איז דאָ „עלנט, ווי א וואַראָנע", עס געפעלט אים נישט איבערהויפּט אָט דאָ אויף דער וועלט און ליענאָטשקע פּלעגט עס אים דעמאָלט טרייסטן,

— נישקשה, פּאפּוניו, אָט דו זאָרג זיך שוין גאָרנישט... —

און דערנאָך אין דער היים איז מען שוין געזעסן צוריק איינגעבויגן און שאָטנדיק ביים קלאוויר און מען האָט אויפּגעשפּילט ווידער אין א נאָווינע אזעס טויט, וואָס זיי האָבן עס ביידע הייליק און סודותדיק ליב געהאט.

אזעס טויט.

אין די טונקעלע צימערן זיינען איצט אויפגעשוואומען ווייסע בלומען פון שניי. זיי האָבן זיך גערירט בלייכע און פינקלענדיקע און זיינען אויסגעגאנגען פון זיך אליין, אָן א טויט.

דער געלער זייל ליכט קרום איבערן צימער איז געלבער געוואָרן, אָפּגעלאָשענער.

עס האָט זיך אָפּגעצייכנט אין דער טונקלעניש דער סילועט ליענאָטשקעס און די ווייסע פינגער, וואָס האָבן ווייך געבלאָנדזשעט איבער די קלאווישן.

שטיל.

אין די אינעווייניקסטע צימערן טרעט עמיצער שווער, גייט עמיצער אהין און צוריק. עס איז דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט, וואָס געפינט שוין לאנג קיין רו נישט.

און ער רעט דאָרטן נאָכאנאנד צו זיך אויפן קול.

קיינער איז אין שטוב נישטאָ, אָבער ליענאָטשקע איז דאָך שוין צו אים געוואוינט.

דער אָפּגעסערכעטער סאָלדאט שארט זיך ביים טיר. און אָט איז ער אריינגעקומען.

אָט.

ער האָט זיך נישט אומגעקוקט, אריינגעקומען אהער, משמעות, עפּעס נעמען. דער שווערער בופעט מיט די הילצערנע

פויגלען אויף זיינע טירלעך קומט אים אויס אקוראט פאר די אויגן. ער רוקט ארויס די שיפלאַדן, עפנט די טירלעך און זוכט דאָרטן טאַפּנדיק מיט די הענט.

— וואָס זוכסטו?

און ער ענטפערט נישט. ער וויל איצט מיט איר נישט ריידן, משמעות. ער לייגט עפּעס איבער פערשידנס פון איין אָרט אויף דעם אנדערן.

און צום סוף — גייט ער צו צום דיוואן און טוט זיך א צי אויס איבער אים מיטן פנים אראָפּ און ליגט, בלייבט ליגן אזוי.

ליענאָטשקע קירעווועט אויס דעם קאָפּ צום וואנט און באקוקט אים, ווי ער ליגט דאָ א צעקאָדערטער און א באָרוועסער מיט קויטיקע פּיאטעס און ליענאָטשקע טראכט, אז אים איז מסתמא שוין אויך אומעטיק און טרויעריק. נאָר אָט טוט ער זיך א הויב אויף:

— ליענאָטשקע?!

— יאָ.

— געדענקסטו מיין נאָמען, הא?

— ליאָניק.

— נו פאסט פאר מיר דער נאָמען, ווי מיינסטו?

— איצטער נישט אזוי.

ער טוט זיך א שטארקן קער און זעצט זיך אויס אינגאנצן אויפן דיוואן:

— פארוואָס?!

כ'ווייס נישט. ליאָניק דארף עפּעס זיין שענער, ייגגער...

— נו, און איך בין נישט קיין שיינער?

ליענאָטשקע שווייגט.

— רעדסט צי נישט?

שטילערהייט האָט זי זיך שוין אומגעקוקט מיט שרעק און גענומען ענטפערן:

— דיר פעלט אן אויער און דיין פנים איז אינגאנצן אָפּגעקראָכן...

— פארוואָס פעלט מיר אַן אויער?

מען האט דיך פארוואונדעט?

— ווער האָט מיך פארוואונדעט?

— איך ווייס נישט.

און ליענאָטשקע האָט זיך שיר צעוויינט. ער האָט געקוקט א רגע לאנג אויף איר און האָט זיך צוריק אויסגעצויגן אויפן דיוואן. זי האָט אויף אים געוואָרפן אזא זייטיקן קוק, האָט זיך איינגעוויקלט אין שאל און איז שוין געבליבן זיצן שטיל, שטיל א פערשטיינערטע. ער האָט געפרעגט:

— דו רויכערסט?

— ניין.

— איך ווייס דאָך, אז דו רויכערסט נישט. און איצט וועל איך דיר פרעגן אָט וואָס: דו רעדסט?

זי האָט געשוויגן.

— דו דארפסט ריידן, ווייל מיר שווייגן. מיר זיינען אמתע שטומע, ווי שטיינער. דו ווייסט פארוואָס? ווייל מיר האָבן נישט אונזער שפראך: און מיר וויינען נישט: דו ווייסט פארוואָס? ווייל אלע, אלע וויינען. אָבער הער, דו, (ער האָט זיך ווידער אויפגעהויבן) צי דען איז מעגלעך, אז עס וועט נישט זיין קיין באלוינונג פאר די מעשים? אָ, ליענאָטשקע, ליענאָטשקע, מיין טייערע ליענאָטשקע, מיר גלויבט זיך עס נישט. דו, הער זיך איין, ליענאָטשקע, ברילליאנטשיק, פערשטיי מיך גוט. כ׳בין געלעגן ביינאכט אין א וואלד, אין א יאדלאָוון, אליין אין מיין גרוב, און כ׳האָב מיך צוגעהאָרכט, און כ׳האָב מיך אויסגעלערנט עפעס וויכטיקס. איך קאָן זינגען, ווי א סאָווע. קיינער קאָן עס נישט נאָכמאכן, נאָר איך: ציר. ציר, צירררר. אָ, טייערינקע, כ׳וויל קלענער ווערן פון מיין עלנבויגן, כ׳וויל מיין פנים זאָל פארוואקסן ווערן מיט פעדערן — וועל איך זיך קענען דעמאָלט אוועקזעצן אויף א דאך איינער אליין.

ציר, ציר, צירררר — ווען דו הערסט א סאָווע שרייט זאָלסטו וויסן, אז דער אומגליק איז שוין נאָענט: ציר, ציר, צרר.

ליענאָטשקע, וואָס איז שוין געזעסן אָנגעשפּאַרט מיט דעם קאָפּ צו דעם ווענטל פון שטול, האָט זיך פערשטאָפּט מיט ביידע הענט די אויערן, און דער געזאַנג זיינער האָט איר דאָך געגריזשעט ביים האַלז, ווי מען וואָלט אים איינגעביסן מיט פוילע ציינער. ער האָט זיך דערמונטערט, אויפגעהויבן זיך פונם דיוואַן און מיט די הענט אין די באָקעס געגומען צו איר ריידן וואָגיקער, אויף אַ באַס-שטים:

— דו האָסט געהערט מען זאָגט: קין האָט געהרגעט זיין ברודער — מוז ער אָפּקומען די שטראָף. אָבער וואו איז קין? פאַרוואָס זעט מען אים נישט, אין ערגעץ נישט? און וואו איז דער צייכן אויף זיין שטערן. נ י ש ט אָ. (ער האָט אויסגעשפּרייט די הענט) ווייסטו פאַרוואָס? דער געהרגעטער האָט אויך גענומען אויף זיך צו טראָגן דעם צייכן פון קין. יאָ, מיין קינד. ווען דו לייגסט זיך שלאָפן, דעמאָלט קומט ער צו מיר אַ נאַקעטער און אַ שוואַרצער מיט אַ לאַנגן בערדל. קין רעט צו מיר און ער פרעגט ביי מיר. הער, וואָס קין פרעגט ביי מיר: פאַרוואָס האָסטו נישט איינגעוויקלט דעם אויער דיינעם אין אַ פּאַפּירל און געבראַכט אהיים? ציר. ציר, צירררר. מיין קינד. עס טוט מיר זייער וויי, וואָרום איך בענק נאָך מיין אויער. כ'האָב אים אַזוי שטאַרק ליב געהאַט, ווען ער איז אָט אָ דאָ געהאָנגען און נאָר איצט זע איך, ווי ווייט ער האָט מיר געקליידט. הער! דו הערסט, צי נישט? איך הייס דיר שוין ענטפערן מיר!

— נו?!

— דו הערסט?

— יאָ.

— ווי מיינסטו, אַ מיידל וואָלט מיר איצט אַ קוש געטאָן?

— זי האָט געשוויגן.

— זאָג!

— איך ווייס נישט.

— דו ווייסט יאָ, זאָג!

— ניין.

ער האָט זיך אַראָפּגעזעצט אויפֿן דיוואַן, פֿערטראַכט זיין אַ ווײַלע קוקנדיק מיט אָקסענע אויגן און דערנאָך האָט ער איר צוגערופֿן מיט אַ פֿינגער:

— קום אַהער!

ליענאָטשקע האָט זיך איינגעוויקלט אין שאַל און ניט געענטפֿערט.

— שוין, די מינוט, אַהער!

און אַז זי איז שוין אַ ציטערדיקע און אַ בלאַסע געשטאַנען פֿאַר אים, האָט ער נאָך אַלץ טירופֿדיק געשריען:

— גיב מיר אַ קוש.

עס איז איר אויפֿגעקומען דער עקל ביז צום האַלז, אָבער זי האָט זיך געקרעפּטיקט, איבערגעבויגן זיך און אים אַ קוש געטאָן.

— אָט אָ דאָ אין אויער!

— גוט!

— נאָך!

— נאָך!!!

— נאָך!!!!

— נאָך, ביז צום טויט!!!

מיט אַ פֿונאַנדערגעשצירעטן מויל האָט ער זי אַ כאַפּ געטאָן און אַרויפֿגעוואָרפֿן אויפֿן דיוואַן. ליענאָטשקע האָט זיך אַ צאַפּל געטאָן, ווי אַ מייזל. נאָר באַלד האָט זי עפּעס פּלוצלונג פֿערשטאַנען און זי האָט שטום זיך אַרויפֿגעוואָרפֿן צו אים אויפֿן קאָפּ, אַראָפּגעבויגן זיך נידעריקער, גליטשיק אַזוי און אויסגערעכנט, און מיט אַמאָל אַריינגעביסן זיך צו אים אין האַלז אַריין. ער האָט גענומען מיט אַלע גלידער שליידערן אין דער לענג, ווי אַ לאַנגער וואָרים. און ער האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן איר מיט די הענט, אַ ריס זיך געטון, כדי אַראָפּצופֿאַלן פֿונם דיוואַן אויף דער ערד, אָבער זי האָט אים ניט אָפּגעלאָזן. שווייגעוודיק-שווייגעוודיק איז זי געלעגן

אויף אים צונויפגעדרייט, ווי א פיאווקע אין א מושל און בענאָגט אזוי מיט א משוגענער מתיקות פונם פארבלוטיקטן האלז. און אירע אויגן זיינען געלעגן ארויסגעזעצט, ווי מען וואָלט זיי איר געהאט איצט צוגעהאָנגען צום שטערן.

יענע נאכט איז דער אלטער דאָקטאָר אביסל גרויער געוואָרן הגן ער האָט נישט געשפילט אויף דעם פייפיאָל.

13

א שרכן...

און אויבן אין בוידימל האָט עס טאקע אויסגעזען, ווי אין א טויבנשלאק. עס איז אפילו געשטאנען אויף דער פּאָדלאָגע א ספּאָדיקל מיט וואסער און גערשטן פארשאָטן.

מסתמא האָט ער אמאָל געהאָדעוועט א הון, מרדכי מארקוס.

שפּינגעוועב האָט פארהאָנגען אלץ, אויך די פּאָליטשקעס און די פּאָר נאקעטע בילדלעך אויף די ווענט, און א קילקייט איז ארומגעגאנגען איבערן שטוב, א שטילע און א שטענדיקע, ווי עס וואָלטן געווען עפענונגען אין די ווענט.

פארוואָס ביי מרדכי מארקוסן אין בוידים-שטיבל איז געווען אזא פויגלשע אטמאָספער איז שוין שווער צו דערקלערן, אפשר האָט געלעבט אין אים די נשמה פון אן עוף, וואָס האָט זיך געקענט נור אויף אזא שטייגער אויסלעבן.

און עס איז געווען טונקל און קיל.

די פריילן גנעסיע איז נאָך אלץ געזעסן נעבן אים אויף דעם סאָפקעלע און ער, מרדכי מארקוס, איז דאָרט אלץ געלעגן פארקוקט מיט קאלטע אומבאוועגלעכע אויגן און קיין וואָרט נישט ארויסגערעט, אזוי אז פריילן גנעסיע איז שוין געווען פארצווייפלט.

— איז ער שוין נישט בכלל שטום געוואָרן?

אָבער דעמאָלט האָט ער זיך לאנגזאם אויפגעהויבן אויף

די עלנבויגנס, לאנג און מאָדנע באטראכט די צוגעשלאָסענע פענסטערלעך, וואו עס האָט שוין אריינגעקוקט א מוטנער און א מיאוסער פארנאכט, און ער האָט זיך צוריק אראָפּגעלאָזן אָן כחות אויפן געלענער זיינעם. ער האָט פערטייעט אָפּגעעטעמט און, דאכט זיך, אז ער האָט קוים־קוים צו איר א שמייכל געטאָן.

— וואָס? — האָט זיך די פריילן גנעסיע צו אים אריבערגעבויגן.

— גאָרנישט.

— וואָס גאָרנישט? — האָט זי אים מיט פרייד איבערגעפרעגט.

— שוין איבערגעקומען, ליבער פריינד.

זי האָט צונויפגענומען די הענט אויפן שויס און גאָרנישט פארשטאנען און גאָרנישט געענטפערט.

— איר ווייסט, צו וואָס איך בין איצטער געגליכן? — האָט ער דערנאָך שטילערהייט געפרעגט.

— צו וואָס? נו ענטפערט, צו וואָס? — האָט זי זיך איבערגעבויגן.

— איך בין איצטער געגליכן צו א טייך. יאָ, א טייך, וואָס זיינע וואסערן האָבן אָפּגערונען. עס ליגט דער געלעגער א ריינער און א שטילער און קיינער בערגלט אים נישט. איר ווייסט, וואָס דאָס באטייט אזוינס, ליבער פריינד? — האָט ער זיך אויפגעהויבן.

זי האָט געקוקט דערשראָקן אויף אים און געזאָגט:

— ניין, איך ווייס נישט.

— עס באטייט, אז איך בין דאָ ארויס דער זיגער, פריינדין מיינע. כ'האָב באזיגט און ארויסגעטראגן דערפון מיין ריינעם אמת.

פריילן גנעסיע האָט אים צוגעשאָקלט מיטן קאָפּ.

— אָ, איך וועל שוין גאָרנישט נישט טאָן אויף דער וועלט. מיט א פינגער נישט א ריר טאָן. און איך זאָג אייך, עס איז א גרויסע פרייד פאר א מענטשן קומען צו אָט דעם

באוואוסטזיין. איצט וועל איך אומעטום-אומעטום זיין, ווייל איצטער וועל איך דאָך זיין בלויז א צוקוקער פון דעם, וואָס עס קומט דאָ פאָר, איר פערשטייט?

גאָר זי האָט געשוויגן.

— כ׳האָב מיך געהיילינקט היינט פאר אן אָרעמאן, ליבער פריינד. איך בין פארטיק געוואָרן מיטן מענטשן, וואָס כ׳האָב אים אוועקגעלייגט אָט דאָ נעבן מיר. עס פרעגט זיך איצט, אפשר דארף איך שוין אויך גישט שטארבן? אָט דאָס פרעגט זיך. —

און ער האָט זיך אויפגעהויבן אביסל אין איז געבליבן אזוי פערקוקט אויף דער פריילן גנעסיע, און זיין נאָז, וואָס איז געווען שטארק ווייס האָט זיך עפּעס איצטער ארויסגעשניטן פון דער טונקלעניש שארף און זייער וויכטיק.

דאָרטן אויף די טרעפּ האָט זיך עמיצער גענומען שארן ביי דער פארמאכטער טיר. זיי האָבן זיך אומגעקוקט גייגעריק און געוואַרט. ס׳האָט זיך געעפנט די טיר אזוי פּאוואָליע און אריינגעקומען איז לאנגזאם ר׳ יודע אן עקיקער און א וואטאָווער, ער איז געבליבן שטיין ביים טיר, וואָרום ווייטער האָט ער שוין נישט געקאָנט אריינקומען אין א שטוב, און ער האָט אריבערגעלייגט ביידע הענט איבערן בויך, ווי צוויי שייטלעך האָלץ, געשטאנען מיט אן אראָפּגעלאָזענעם קאָפּ און געשוויגן.

דערנאָך איז ער מיט א זייט צוגעגאנגען אפּאָר טריט צום סאָפקעלע און קוקנדיק מיט א זייט אויג אויף מרדכין האָט ער צעצויגן געפרעגט:

— נו, און וואָס איז דער תּכלית, מאָטל?

מרדכי האָט געקוקט און נישט פארשטאנען וואָס, און ר׳ יודע האָט דאָ דערווייל גענומען קריכן ארום דעם סאָפּ-קעלע מיט קליינע טריטעלעך, ער האָט געקוקט אויפן וואנט און גערעדט:

— איך בין דאָך א טאטע. א טאטע באדארף זאָרגן פאר

זיינע קינדער. הערסט, וואָס איך זאָג: בענוג דיר צו הול-סייעווען...

און דאָ האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, ער האָט ארייננגע-קוקט דער פריילן גנעסיע אין פּנים אריין, גוט אזוי באטראכט און ארומגעקוקט איר אויסזען און א זאָג געטון אָנווייזנדיק אויף איר:

— דו הערסט, וואָס איך זאָג דיר?... אָט זיצט א מיידל... אן אָנשטענדיקע מיידל... נעם איר און האָב חתונה!.. וויפיל איז דער שיעור צו הולטייעווען. פרעג איך דיר, הא?! און דו, מיידל, וואָלסט אויך געמעגט אויפהערן ארומצושלעפּן זיך מיט בחורים... כ׳פארשטיי נישט די לייטישע טאטעס. —

פריילן גנעסיע האָט צונויפגענומען די קני, זי האָט אראָפּגעלאָזן צניעותדיק דעם קאָפּ אויפן ברוסט און איז בלאס געוואָרן. און מרדכי מארקוס האָט זיך זייער פארשעמט. ער האָט אראָפּגעשלעפּט די פיס פון סאָפּקעלע און געגומען אין פערלעגנהייט צורעכט מאכן דעם שניפּסל, וואָס איז געלעגן ביי אים שוין ערגעץ אויפן פּלייצע. און ער האָט געקוקט אויפן טאטן בעטענדיק אים מיט די אויגן, אפשר וועט ער אויפהערן. ר׳ יודע האָט ראָך אָבער נאָך נישט אלץ געהאט ארויסגערעט.

4.

צווייטע לבנה־נאכט

עס איז געווען א לבנה-נאכט. דער קילער הימל האָט זיך ווייט, אין דער בלויקייט געזילבערט. די צלמים און די טורעמס פון שטאָט האָבן אויסגעקוקט שטילער און לענגער. עס איז געבליבן שטיין דער טונקעלער ווייזער אויפן ציפערבלאט פון שטאָט-זייגער. בלייכע, בלייכע, איז מען ארויס פון די שטיבער זען דעם הימל. ר׳ יודע האָט זיך אויפגעטשוכעט זיצנדיק ביים זעקל האָבער, נאָר ביסלעכווייז האָט ער צוריק איינגעדרעמלט און עפּעס מאָדנע—מיט שטארע, אָפענע אויגן. עס איז געלעגן די שטאָט שטום, ווי אין א פארגליווערטן בליק. אויפן הימל איז ארויסגעשוואומען א קאָפּ. ער האָט זיך געוויגט אויפן בלוי מיט צוגעשלאָסענע בלאָנדע וויעס און דער שארבן דער גרויסער און נאקעטער האָט אָפּגעשיינט העל אין דער לבנה. א טויטער פּאָדים האָט זיך דעמאָלט אויפגעהויבן, געקייקלט זיך ווייט און לאנג איבערן הימל און גענומען שטיל ארומוויקלען זיך אין א געוועב ארום זיין האלז. צווישן די צלמים און די טורעמס פון שטאָט אין ער געשוואומען. דער קאָפּ, און מיט אמאָל האָט ער זיך אָפּגעשטעלט, אויפגעעפנט א פּאָר טויטע וואסער-אויגן אויפ־שטאָט און געקוקט, געקוקט. דער העלער, לינדער בלוי האָט אים ווייך געשווענקט, בעגאָסן זיך איבער אים, ווי א הייז

ליקער וואסער און ער האָט זיך געריהרט אין דער שטיל־קייט, דער קאָפּ, קאַלט.

אוּן ווייס.
אוּן שטיל.
שטיל — — — —

15

מרדכי מארקוס קלערט אויף פארמישטע באגריפן און די פילאָסאָפיע פון דעם אונטערמענטש...

פארנאכט אין שטאָט-גאָרטן אונטער אן-אלטן צווייגיקן דעמב איז גוט צו טראכטן. עס איז געזעסן מרדכי מארקוס אויסגעצויגן די פיס איבערן וועג און רואיק שוין, ווי בודא, האָט ער באקוקט דענקעריש די פריילן גנעסיע, וואָס איז געזעסן דערביי אויפן באנק מיטן שירעמל אין האנט און געשריבן עפעס אויפן זאמד.

מרדכי מארקוס האָט געקוקט אויף דער פריילן גנעסיע און געטראכט, אז עס איז דאָ פריד אויף דער וועלט און אז דער געדאנק, וואָס איז אליין די ריינע טעטיקייט פון מענטש, איז נאָר דעמאָלט פרוכטבאר, ווען ער איז שטיל און קלאָר, ווי א בייטאָג אין פעלד.

דער פעטער, וויאָלעטער שאָטן פונם בוים האָט אריבער-געצויגן דעם וועג דעם דינעם, וואָס איז געווען ווי באשאָטן מיט גילדערנע מטבעות.

און אין ליידיקן גאָרטן האָט זיך נישט גערירט א בלאט אויף א בוים.

מרדכי מארקוס האָט זיך דעמאָלט אויסגעקירעיועט צו דער פריילן גנעסיע און גענומען ריידן צו איר אָט וואָס:

— ליבער פריינט, האָט איר זיך נישט פארטראכט אמאָל וועגן דעם, וואָס עס איז אזוינס דערקענטעניש?

פריילן גנעסיע האָט אויפגעהערט שרייבן און גענומען זיך גרייטן צום האָרכן.

— איז עס נישט דער מאָמענט, ווען דער אינעווייניק-סטער מענטש אין אונז דערזעט דעם זיין פון דער וועלט? איך מיין דעריבער, אז עס ברויכן שוין נישט צו פילאָזאָפירן אָט די, וואָס גלויבן זייערע חושים און דעם פארשטאנד זייערן. די מעטאפיזיק איז דער העכסטער שטאפל פון קונסט, זי דארף שטילן דעם דאָרשט פון די, וואָס ווילן לעבן צוזאמען מיט דעם זיין. ליבער פריינט, דערקענען הייסט אויסטאָן זיך פונם אָנגעגנומענעם באגריף מענטש און ווערן זיין, און דעריבער ליגט דער ווערט פון דערקענטעניש טאקע נישט אינם אויפ-דעקן די פארהוילענע רעאליטעט, נאָר אינם פּראָצעס גופא פון דערקענען. דערקענטעניש איז רעליגיע, רעליגיע...

פריילן גנעסיע האָט איצט פערטראכטערהייט, מיט איר לאנגן אויסגעצויגענעם האלז, אויסגעזען היילי, ווי א מאדאָנע; זי האָט געקוקט אויף אים, אויף מארקוסן, מיט אן איבערגעגע-בענעם שמייכעלע און צוגעשאָקלט צו אלץ, וואָס ער האָט גערעט, מיטן קאָפּ, און ער, מרדכי מארקוס, האָט גערעט, ווייל עס זיינען שוין אין אים רייף געוואָרן די געדאנקן און זיי זיינען פון אים געפאלן, ווי צייטיקע עפּל פון א בוים:

— ליבער פריינד, תּחילת האָבן די דענקער אָפּגעטיילט אָביעקט פון סוביעקט, כּדי מעגלעך צו מאכן דאָס פילאָזאָפירן, דעם סוביעקט האָט מען איבערגעגעבן מאכט פון א צווייטער וועלט א שטארקער און אָפּגעשלאָסענער, און פון אָט דעם טאָפּלט-קוק אויף וועלט און מענטש ארויסגייענדיק האָבן דער-נאָך די פילאָסאָפן אויסגעבויט סיסטעמען, וואו צווי כּוחות ראנגלען זיך מיט א פערבּיטערונג, צוליב זייער ממשלה. אמאָל האָט דער אָביעקט מנצח געווען און דעמאָלט האָט מען אונז אָפּגעפירט צום אור-קוואל מאטעריע, וואָס פון איר, הייסט

עס, שטאמט אָפּ דער גייסט, און אַ צווייט מאָל האָט דער סוביעקט געזיגט, און דעמאָלט פלעגט וואקסן דער אידעאליזם. גייסט און מאטעריע זיינען, אלזאָ, צוויי באגריפן, וואָס איינער שליסט אויס דעם אנדערן. און אזוי, ליבער פריינד, האָט פון זיך אליין זיך שוין אויסגעטיילט דער מענטש, וואָס ער איז דער טרעגער פון גייסט, ווי אַ סתירה צו דער וועלט. אַ וועלט, וואָס אָן איר עקסיסטירט נישט די וועלט. עס האָט זיך אָפּגעטיילט דער מענטש פון זיין און ער האָט אים אָנגעהויבן לייטן און פירן. טויזענטער יאָרן, ליבער פריינד, האָבן מיר געפלאָנטערט מיט דעם קאָפּ און מיט דער צונג, ביז מיר זיינען פארפלאָנטערט געוואָרן, נעבעך, אין די געדאנקען, נישט ארויסצוקריכן. אָבער אייך וועל איך זאָגן, איר זאָלט בשום אופן נישט צעשיידן דעם איינציקן באגריף פון זיין אין צוויי סותרדיקע אטריבוטן. און אויב דאָס פילאָזאָפירן וועט פון דעם מוזן אויפהערן, הייסט עס נאָך נישט, אז מיר וועלן אָפּגעשניטן ווערן פון דער ריינער דערקענטעניש. מיר וועלן דערקענען די וועלט אינגאנצן נישט פילאָזאָפירנדיק, ליבער פריינד.

— ווי אזוי? — האָט פריילן גנעסיע געפרעגט מיט אַ שרעק פאר איר פראגע.

— דערלויבט, דערלויבט, מיר דארפן פריער אינטערשיידן צוויי אנדערע באגריפן. איר האָט געהערט מען זאָגט: קאמפּף פאר עקסיסטענץ?

— יאָ,

נו, אין דעם איז פאראן דער באגריף קאמפּף פאר עקסיסטענץ און נאָך אַ באגריף — עקסיסטענץ גופא. עס זיינען פארמישט געוואָרן אויך אָט די דאָזיקע צוויי באגריפן און אזוי ארום דערפירט צו דער נישט ריכטיקער דערקענטעניש. עס איז אָנגענומען געוואָרן דער קאמפּף צוליב עקסיסטענץ פאר עקסיסטענץ אליין, טעטיקייט פאר לעבן, ארבעט פאר זיין. איר זעט, ליבער פריינד, ווי אַ געשיכטלעכע אויפפאסונג פון דער רעאליטעט איז דערקלערט געוואָרן פאר דער רעאליטעט אין זיך אליין.

מרדכי מארקוס האָט פעררירכט דעם שניפס, וואָס האָט די לעצטע צייט גענומען זיך אַלץ איבעררוקן צו אים אויף דער פלייצע און ער האָט ווייטער גערעט:

— אָט דער טעות שטאמט, לויט מיין מיינונג, פונם מאַראַליסט, וואָס אים באַאומרואיקט דער קאמפף און ער זוכט עס צו פארענטפערן צוזאמען מיט זיינע איבעריקע אבסאָלוטע אמתן פון גוטס און שלעכטס (און פאַרוואָס דריקט זיך אויס מרדכי מאַרקוס אזוי איראָניש וועגן גוטס און שלעכטס!?) דער מעטאפיזיקער אָבער, וואָס פאַר אים עקזיסטירט נאָר איין באַדערפעניש — דערקענטעניש, איז באַאומרואיקט נישט פון קאמפף, נאָר פון דער עקזיסטענץ אין זיך אַליין. און שפּעטער וועט איר זען — האָט ער אויסגעצויגן צו איר א לאַנגן פינגער — ווי אזוי ניטשע, דער מאָראַליסט און מעטאפיזיקער, איז צעטומלט געוואָרען און נישט געקאָנט, צוליב זיין עטישן פּילן, ארויסברענגען די לעצטע רעזולטאטן פון זיין מעטאפיזיק (און עס איז אים איינגעפאלן א בייער געדאנק). אָבער מען טאָר נישט ארויסלאָזן פון אויג אַן אנדער מאָמענט פון די דאָזיקע באַגריפן: אין קאמפף פאַר דער עקזיסטענץ איז אונזער שכל דאָס געווער; עס קאָן זיך נישט באַגיין אָן אים דער מענטש, אזוי ווי די קאַץ אָן די נעגל. אָבער, מיין פריינט, די קאַץ עקסיסטירט. זי פילט איר זיין אין דער וועלט נישט דעמאָלט, ווען זי פערציקט, נאָר גראָד אין דער צייט פון פאסיוויטעט — דעמאָלט, ווען זי ווארעמט זיך אויף דער זון.

איר זעט, איר זעט, ביי אָט דעם פאל שליסט די עקסיסטענץ אינגאנצן אויס טעטיקייט. איר ווייסט פאַרוואָס? ווייל זיין הייסט: דערקענען זיך אין דער וועלט, און דערקענען הייסט: איבערגעבן זיך צו דער רעאַליטעט, אָבער קאמפף איז גראָד דאָס אָפּשליסן זיך, די אויסטיילונג, אקטיוויטעט פון עפעס אנטקעגן עפעס. און אזוי ווי דער שכל איז א מיטל פונם מענטשן אין קאמפף, איז ער דעריבער נישט א מיטל פאר דערקענטעניש; דער שכל בויט און די דערקענטעניש וויל נישט בויען, זי וויל גאָרנישט צוגעבן, אפילו באַגריפן נישט.

מיר קומען אזוי ארום צו דער איראציאָנעלער דערקענטעניש, און איך מוז אייך אצינד אָנווייזן אויף בערגסאָנען, וואָס איז אויך ארויס אויף אָט דעם וועג, אָבער ער האָט פארבלאָנדזשעט, צוליב זיין פּאָרזיכטיקייט, ווייל ער האָט תּמיד געוואָלט זען דעם וועג הינטער זיך אויף צוריק. דער אנאַליטישער שכל, לויט זיין מיינונג, דרינגט נישט אריין אין תּוך פונם געגעבענעם און נאָר די אינטואיציע שטראַלט אדורך דעם געגנשטאנד. עס איז אָבער א שאלה, ליבער פריינט, עס איז אָבער א שאלה, אויב מיר קומען צו דעם תּוך פון די זאכן ערשט דורך דער אינטואיציע. ווער ווייס, אפשר ווען ער, בערגסאָן, וואָלט אָנגעשטעלט זיין אינעווייניקסטן בליק אויף דעם אייגענעם באוואוסטזיין אין א רגע, ווען ער איז באמת נישט אקטיוו, וואָלט ער, קאָן זיין, אויסגעפונען אונטער דעם אומאויפהערלעכן, לויפיקן שטראָם דאָך די פּאַסיוויטעט.

אָבער איר הערט זיך צו, ליבער פריינד, און איר וועט געפינען א סתּירה אין זיין אויפפאסונג. וואָרום אָט די אָנווענדונג בערגסאָנס פונם „אינעווייניקסטן בליק“ ווייזט דאָך אונז געגנזאג אויף טעטיקייט; עס באווייזט, אז די רגע איז גראָד געווען פול מיט אקטיוויטעט און ער זאָגט דאָך אויך, אז די ריינע דערקענטעניש קומט פאָר אין א רגע, ווען „איך בין נישט אקטיוו“. ער האָט זיך סותר געווען דערמיט, וואָס ער האָט געוואָלט איבערלאָזן הינטער זיך א מינימום פון טעטיקייט. און א שאָד — האָט ער באדויערט — ער איז דאָך אזוי נאָענט צוגעגאנגען צום פארהוילענעם סוד פון לעבן און צום סוף האָט ער גאָר אליין פארשלאָסן פאר זיך די טיר נישט אריבערצוגיין.

און אין וויאָלעטן גאָרטן איז געווען שטיל. עס האָט געקוקט פריילן גנעסיע מיט פינקלענדע ווייסלען אויף מארקוסן און באוואונדערט, באוואונדערט אָט דעם שארפן, דענקענדן מאן, וואָס ער זיצט אזוי רואיק, ווען עס שיט זיך דאָס גאָלד פון זיין מויל. עס איז איר מיטאמאָל ווארעם געוואָרן אין

דער ברוסט. מיטאמאָל איז דער פרײלן גנעסיע װאָרעם גע־װאָרן פון א געדאנק, װאָס האָט א צאפּל געטאָן דורך איר, װי א זילבערן פלאַטקעלע, װען מען ציט עס ארױס פון װאסער. זי האָט זיך דערמאָנט אָן דעם, װי ר׳ יודע האָט אױפגע־פּאָדערט מארקוסן נאָך חתונה האָבן. איר איז איצטער פּלוצלונג קלאָר געװאָרן, אז מרדכי מארקוס איז דער אײנציקער, װאָס װאָלט געפּאסט צו זײן איר מאן. ער און נישט קײן אנדערער. זי איז שטארק רױט געװאָרן און גענומען װישן זיך און אָפּקילן זיך מיטן טאשן־טיכעלע. מרדכי מארקוס האָט עס אָבער נישט באמערקט:

— מיר װײסן, אלזאָ, אז דער רײנער זײן איז דער היפּך פון אקטיװיטעט. יעדע ארט טעטיקײט פון גײסט װערט אָפּגעװאָרפן, כדי מיר זאָלן קענען צוקומען צו דער אבסאָלו־טער עקס־סטענץ. אָבער זעט, װען מיר װארפן אָפּ דעם גײסט, בלײבן מיר אלײן מיט אונזער קערפּער, און אפשר איז ער דער קװאל פון אונזער דערקענטעניש? באמת, דער פּאס־װער קערפּער, װאָס בױט נישט, שאפט נישט, איז שױן נעענטער צום זײן דערמיט, װאָס ער טײלט זיך נישט אױס פון אים. איך האָב אײך שױן דערמאָנט ניטשען, ער האָט זיך דער ערשטער אָפּגעשטעלט אױף דעם װערט פון קערפּער, אָבער ער האָט אים אױפגעפּאסט, װי א װערט און נישט װי אן אבסאָלוט. אפשר צוליב דעם, װאָס ניטשע איז געװען מער מאָראליסט, האָט דער פּראָבלעם פון װערטן געהאט פאר אים א װיכטיקערן באטײט, װי דער פּראָבלעם פון דערקענטעניש. עס איז אָבער קלאָר, אַז ער האָט זיך מיט דעם קערפּער, װאָס שאפט נישט שאפנדיק און טוט נישט טוענדיק, ארומגעשלאָגן זײן גאנצן לעבן און געװאָלט מיט אים פארבײטן דעם גײסט. „איך בין גאָר און אינגאנצן קערפּער, און גאָרנישט אױסער קערפּער; און די נשמה איז נאָר א נאָמען פאר עפּעס, װאָס איז אײנגעשלאָסן אין קערפּער”. יאָ, יאָ. אָבער אָנשטאָט צו פּראָקלאמירן דעם קערפּער פאר דעם טרעגער פון דערקענטע־ניש, אלס דעם אײנציקן אױסדרוק פון דעם אײביקן רײנעם

זיין, האָט ער נאָר דורך אים איבערגעשאצט ווערטן און מער גאָרנישט.

ליבער פריינד, איר האָט פריער געפרעגט, ווי אזוי ווען מיר דערקענען די וועלט נישט פילאָזאָפירנדיק? פארטראכט זיך אָבער, וואָס וויל דער ריינער מעטאָפיזיקער, וואָס ווילן מיר? — מיר ווילן דערקענען דאָס אבסאָלוטע, מיר ווילן אינגאנצן זיין דורכגעדרונגען מיט דעם אבסאָלוטן. פאר זיי איז עס א צובוי פון נייע באגריפן, פאר אונז דארף עס נאָר אָנווייזן אויף דער ז י כ ע ר ק י י ט פון דער דערקענטעניש, אָבער מיר ווילן דורכדעם בשום אופן נישט ארויסבאקומען נאָך א פ אָ ז י ט י וו ן צוגאָב צו אונזערע קענטעניש. דאָס צוקומען צו דער לעצטער רעאליטעט מוז זיך געפינען אין דער נ ע ג א צ י ע. אָ, ליבע פריינדין, דער פראָצעס פון דערקענען קומט נישט פאָר דורך אן אקטיווער, פאָזיטיווער טעטיקייט, נאָר גראָד דורך דעם פאסיוו זיין. מיר דערקענען דאָס אבסאָלוטע דורך דעם נ י ש ט דענקען, דורכדעם, וואָס אונזער קערפער באפרייט זיך פון גייסט.

איר האָט נישט באמערקט אמאָל, מיין פריינד, ווי אייער גייסט האָט זיך פלוצלונג אָפּגעשטעלט, ווי איר וואָלט אויף א רגע אויפגעהערט צו לעבן. אָט אָ דער ב ל ו י ז האָט זיך אריינגערעכנט אין אייערע יאָרן, אָבער איר קענט אונז פארזיכערן, אז איר האָט דעמאָלט גאָרנישט געטראכט, איר האָט אפשר געטאָן עפּעס פאסיוועס, גאָרנישט נישט טוענדיק. דאָס איז דער אויגנבליק פון נ ע ג א צ י ע, ווען מיר דערזעען דאָס וויכטיקסטע, דעם לעצטן סוד פון דער וועלט. עס איז אָפּגעפאלן אויף א רגע דער גייסט און אין אָט דער אויגנבליקליכער אומאקטיוויטעט האָט דער קערפער נישט געהאט די מעגלעכקייט אָפּצוטיילן זיך פונם קאָסמאָס, ער איז פארשוואונדן געוואָרן אין דער אייניקייט פון דער וועלט, ווי אן ענדלעכקייט אין אן אומענדלעכקייט; עס האָט זיך ביזן גרונט נעגאטיווירט אונזער „איך“ און ער איז געוואָרן וועלט, מענטשוועלט. — — —

ליבער פריינט, — האָט ער שוין גערעדט אביסל צו הויך און זיינע אויגן זיינען אים געווען פייכט, פייכט — איך האָב א מענטשן, וואָס מען רופט אים אברהם׳ל בעל תענית, גייט ער ארום אויף דער וועלט פאזע די הייזער און ער זינגט שטילערהייט צו זיך א לידעלע אזא און דערנאָך שווייגט ער. עס איז דער איידלסטער מענטש, וואָס איך האָב אמאָל באגעגנט. ער טראָגט אין זיך עפּעס א שטילע, שווידערלעכע אנונג פון דער וועלט, און זיין בלוט איז אים די גאנצע צייט צו שווער. און איך ווייס נישט, ליבער פריינט, פארוואָס מיינט ער, אז עס איז נישטאָ קיין מענטש איבערהויפּט און אז נאָר גאָט קריכט דאָ ארום אויף די בערג און אויף די וואסערן״. —

און אין גאָרטן האָבן זיך געשלענגלט די ראָזע סטעזשקעלעך צווישן די בוימער, ווי געדאנקען פון דער ערד. עס איז אונטערגעגאנגען די זון. און דאָ נישט ווייט אין א פערלאָזענער סאזשלקע האָט פון אונטער א קופּע שטיינער ארויסגעשפּריצט א דין וואסערל, וואָס האָט זיך פאמעלעך געפּערלט אין דער ראָזער שטילקייט. פריילן גנעסיע איז געזעסן טיף צענומען פון איר שעמעוודיקן געפיל צו מארקוסן און זי האָט נישט געקוקט אויף אים, און נישט גערעט, טאָמער וועט זי זיך צעוויינען. און קיינער איז אין גאָרטן נישט געווען. מרדכי מארקוס האָט זיך צונויפגעקליבן אויפן באנק, ער האָט געקוקט מיט נאסע אויגן אויף דעם זון-אונטערגאנג.

— און אָט דאָס איז ער: דער אונטער-מענטש, דער מענטש-וועלט, וואָס מען זעט אים נישט ארויס פון דער וועלט, און וואָס די וועלט זעט מען נישט ארויס פון אים.

און ער האָט אָנגעהויבן שטיל און הייזעריקלעך אזוי צו רעטשיטירן עפּעס אַן אלטע ליד פון אלטע ספרים:

מען קוקט אים נאָך און מען זעט אים נישט;
זיין נאָמען איז: גלייך.
מען האָרכט נאָך אים און מען דערהערט אים נישט;
זיין נאָמען איז: פיין.

מען ציט זיך נאָך אים און מען קאָן אים נישט ארומ-נעמען;

זיין נאָמען איז: קליין.

זיין אויבן איז נישט קלאָרער און זיין אונטן איז נישט טריבער.

אָן א גרעניץ קוועלנדיק —

מען קאָן אים נישט אָנרופן;

ער דערגרייכט צוריק אין דעם נישט זיין.

דאָס איז עס, וואָס עס הייסט געשטאלט אָן א געשטאלט,

און וואָס עס הייסט דאָס בילד אָן א בילד.

אים אנטקעגן קומענדיק זעט מען נישט זיין פנים,

און נאָכגייענדיק זעט מען נישט זיין צווייטע זייט.

מארקוס איז אנטשוויגן געוואָרן, נאָר באלד האָט ער דערהערט נעבן זיך די פריילן גנעסיע, ער האָט זיך אומגע-קוקט און דערזען איר א וויינענדיקע, זי האָט געהאלטן אראָפּגעלאָזן דעם קאָפּ, דאָס טיכעלע ביי די אויגן און קוים-קוים אויפגעצוקט מיט די אקסלען. איז ער פארוואונדערט געוואָרן און גרוילעך צארט זיך צוגעבויגן צו איר:

— איז עס דען אזוי טרויעריק, וואָס איך האָב דאָ פאר אייך פאָרגעלייענט, הא?

פריילן גנעסיע האָט זיך אָבער גאָר אומגעריכט אראָפּ-געבויגן צו אים אויפן ברוסט, זי האָט שטארק געוויינט און אדורך דעם ביטערן געוויין האָט מארקוס קלאָר געהערט, ווי איר שטים האָט זיך געבעטן, געבעטן:

— מרדכי, איך האָב אייך ליב... כ'קאָן נישט מער, מרדכי — — —

ער איז דורכאויס געוואָרן רויט ביז אין די שפּיץ-פינ-גער אריין, פארלאָרן זיך איינגאנצן, ווי א קינד טאקע, און ער האָט נישט געוואוסט צעטומלטערהייט, וואָס מען דארף דאָ ענטפערן.

צו א שדוך איז עס דאָך דעמאָלט נישט געקומען.

16

די געזעלשאפט...

אין אָוונט האָט אַ געל-דארער בליצל אַ שניט געטאָן שארף, ווי מיט אַ דימענט איבערן הימל. די בירגער, אומגעריכט פארבלענדעטע, זיינען מיט געשרייען ארייגעלאָפן אין די שטיבער און פארהאקט קודם כל די לאָדנס. (וואָס איז אַ ביר-גער אָן לאָדנס) ? ר׳ יודע, וואָס איז געזעסן ביים זעקל האָבער אין קלייט זיינער, האָט זיך אויפגעטשוכעט בהרחבה, נאָר גייסלעכוויז און וואונדעדלעך צוריק איינגעדרעמלט — מיט שטארע, אָפענע אויגן.

עס האָט געבליצט.

די פאָספארנע לאַנגע פייערן האָבן געבלאָנדזשעט איבערן הימל, ווי אונטער אַ קאלטן, בלויען גלאָז און אין דער שטיל-קייט האָבן זיי אויסגעזען, ווי געשרייען, וואָס נאָר די אויגן קענען אויפנעמען.

עס האָט זיך ארויסגעשלעפט פון הינטער די בערג דער עק פון אַ כמארע אַ צעריסענער. זי איז שווער געקראָכן, די כמארע, פון די בערג ארויס טליענדיק און גרוי, און זי האָט הייס געעטעמט איבערן שטאָט ארויס קייקלענדיק אויפן הימל נאָך שווארצערע קנוילן פון זיך אינעווייניק.

די צלמים און די הויכע טורעמס פון שטאָט זיינען געשטאנען פערגליווערט אין דער טונקעלער שטילקייט.

מען האָט געווארט.

א בליץ האָט אויפגעשפּאָלטן דעם הימל! ס'האָט אויפגעבלויט פלוצלונג און אויף אַ רגע די הייליקייט פון אן אנדער וועלט. און מיט אמאָל האָט ארויסגעבראָכן א דונער מיט א ווידערקנאַלעריי, ווי ער וואָלט זיך ערגעץ פארפלאָנטערט און אראָפּגעפאלן נישט טרעפענדיק אין ציל.

שטאָק-פינסטער,

אין הימל צווישן די כמארעס איז ארויסגעשוואומען א קאָפּ. ער האָט זיך געוויגט מיט צוגעשלאָסענע בלאָנדע וויעס צווישן די כמארעס, שטיל, שטיל אראָפּגעגליטשט זיך פון איין וואָלקן אויף דעם אנדערן, און דער שארבן, דער גרויסער און נאקעטער, האָט קאלט אָפּגעשיינט פון די בליצן.

דעם דאָקטאָרס אלטעטשקער דינער איז אראָפּגעלאָפן מיט אן אויפגעשטעלטן קאָלנער פון גאניק און איילִיק גענומען צומאכן די לאָדנס; ער האָט בייז געשריען צום שטוב איבעוועניק מען זאָל אים עפּעס דאָרטן זען צו העלפן.

עס האָבן ארויסגעשפּריצט געציילטע, גראָבע טראָפּנס פון הימל, א קלאַפּ געטאָן הילכיק, ווי מיט פינגער, איבער די בלעכענע דעכער און אויפגעהערט. און מיט אמאָל האָט זיך אָפּגעריסן א דונער פון גאָר נאָענט. דער בורזשוי-קאָפּ האָט זיך איבערגעקערט צווישן די כמארעס און איז פארפאלן געוואָרן. עס האָט אראָפּגעפליוכעט דער רעגן אין גאנצע יריעות וואסער, דער ווינט האָט עס צעטראָגן, ער האָט געהויבן און געוואָרפן די בלאנקע וואסער-בלעכן איבער די גאסן, איבער די צעקודלטע בוימער.

קיין עלעקטריע האָט נישט געברענט.

ביים דאָקטאָר אין עס-צימער, וואו עס איז זיך צוזאמענגעקומען אייגענע געזעלשאפט, האָט מען אָנגעצינדן ליכט. פון דער טונקלעניש האָבן זיך קוים ארויסגעזען די אָפּגעמאָרעטע פנימער. דער חבר ר', פערלייגט א פוס אויף א פוס, איז האלב געלעגן אריינגערוקט אין דיוואן און גערויכערט פון זיין ליולקעלע. מרדכי מארקוס איז געזעסן ביים טיש בלייך און אָפּגעמאטערט, ער האָט געהאלטן דאָס שטעקעלע אין האנט און

געקוקט אַזוי זיך אויף די ווענט, אויפֿן באַלקן, אויפֿן שפּיץ נאָז. ביים אנדער זייט טיש האָט מישע געוויקלט פּאַפּיראָסן, ער האָט אריינבלאָזן אין די רורקעלעך און צוגעשאָקעלט זיך פאַרטאָן ביי יעדן פּאַרטיקן פּאַפּיראָס. און די פריילן גנעסיע איז אויך געווען, זי איז געזעסן אין איר אָנטועכץ דאָרט אינם טונקעלן ווינקעלע ביי דער עטאַזשערקע (פריילן גנעסיע האָט ליב געהאַט ביכער)! און זי האָט דעם גאַנצן אָוונט אריינגעקוקט מרדכין אין מויל אריין. עס איז נאָך געווען אין צימער סאָניעטשקע, וואָס האָט עפּעס היינט אויך געטרויערט און נאָך איינער אַ וואוקסיקער, ברייט-פּלייציקער פּאָרזיצער פון גארבער-פאַראיין, וואָס האָט אָפּגעשוויגן די נאַכט, זיצנדיק אַזוי אָנגעשפּאַרט מיטן פינגער צום געמבע.

דרויסן אין דער פינסטער האָט דער רעגן אַלץ געיאָמערט טאַפּנדיק מיט נאַסע לאַנגע הענט איבער די שטיבער.

מען האָט געשוויגן. דער חבר ר׳ פאַלגט נאָר פון צייט צו צייט אַ פּאָרשקע טאָן מיט דער נאָז מורמלענדיק עפּעס צו זיך, ווי עס טוט צומאָל אַ שלאָפנדיקער, ווען עס קומען אים אויף שלעכטע חלומות.

— אַ רעגן, האַ?

— יאָ.

און מען האָט ווידער געשוויגן.

פון צווייטן חדר איז אריינגעקומען ליעניאָטשקע אַ שטילע, אַן איבערגעשראָקענע, און דער אַלטער דאָקטאָר איז איר נאָכגעגאַנגען, איבערגעבויגן זיך און גערוימט איר עפּעס אין אויערל אריין.

נאָך יענעם פאַל האָט שוין דער דאָקטאָר נישט גערעט מיט איר הויך, זיי האָבן זיך נאָך איבערגעשושקעט, אָדער גערעדט אויפן וואונק.

מישע האָט אַ קוק געטאָן אויף ליעניאָטשקען פון אַ זייט און ווי ער וואָלט גאָרנישט בעמערקט, געוויקלט ווייטער זיינע פּאַפּיראָסן. דער דאָקטאָר האָט זיך פאַרגעסן. נאָך יענעם פאַל פלעגט זיך דער דאָקטאָר פון צייט צו צייט שטייענדיק פער-

געסן, נאָר ער האָט זיך תיכף דערמאָנט און שוין א ביסל צו גיך איז ער צוגעגאנגען און אָנגעצונדן א ליכטביים קלאוויר. ליענאָטשקע האָט זיך דעמאָלט רואיק רואיק אוועקגעזעצט מיטן רוקן צום צימער און לאנגזאם אויפגעעפנט דאָס דעקל פון קלאוויר. ער האָט איר צוגעטראָגן נאָטן און אָנגעוויזן אויף זיי, אויב די מיינט זי עס, און זי האָט צוגעשאָקלט מיטן קאָפ
— יאָ.

א בליק האָט אריינגעפלאקערט צווישן די שפאלטן פון די לאָדן, דער פּאָרזיצער האָט זיך אויסגעקירעוועט צו די פענסטער און נאָכדעם א קוק געטאָן, וואָס זאָגן אנדערע, אָבער קיינעם האָט עס עפּעס נישט געקימערט. איז ער צוריק אזוי געבליבן זיצן רואיק.

— עס איז אומעטיק, הא?! — האָט דער חבר ר׳ ארויסגעלאָזן דעם רויך פון מויל.

— יאָ, יאָ, אפילו אין די צייטן פון סאָציאלער רעוואָלוציע איז אומעטיק, חבר! — נאָר דער דאָקטאָר האָט אָפּגעהאקט אין מיטן און איבערגעבויגן זיך צו ליענאָטשקען זאָגן איר עפּעס אויפן אויער.

דער חבר ר. האָט געזויגן דעם רויך פון דער ליולקעלע, ארויסגעלאָזן ארום זיך קנוילן, און ער האָט זיך אלץ, ווי פון דרעמל געפּאָרשקעט מיט דער נאָז. ער האָט צונויפגענומען די ארומגערעמלטע אויגן אויפן פלאם פון ליכט און גערוט אזוי, גערוט אויף זיין שטייגער, ליגנדיק אָנגעשפּארט אויפן קישעלע פונם דיוואן.

דער פּייפּיאָל האָט עפּעס איילדיק אָפּגעזאָגט.

און דער דאָקטאָר האָט זיך ערשט געכאפּט, אז מארקוס געפינט זיך דאָ אויך אין צימער. ער האָט זיך אויסגעקירעוועט צושאָקלאָנדיק מיטן קאָפּ און צווזינגענדיק:

— מאָטל, מאָטל, ביסט שוין, משמעות, עובר בטל!..

ער האָט זיך א קער געטאָן צו אים, מרדכי מארקוס, אויפן שטול און מיט דער אייגענער רואיקייט וואָס פריער געבליבן אזוי פארקוקט אויף דעם דאָקטאָרס איבערגעבויגענע

פלייצעס. ער האָט נישט געוואוסט, וואָס מען דאַרף אויף דעם ענטפערן. דער חבר ר. האָט אָבער דערוויילן אָפּגעמאָסטן מאַר־קוסן מיט דעם בלויען אייז פון די אויגן, האָט זיך עפּעס פארטראכט, געוואָלט זיך דערמאָנען עפּעס און דערנאָך, ווי פון שלאָף, האָט ער אויסגעצויגן צו אים א פינגער:

— און אייער „מעטאַפיזיק״ וואָס איז?

מרדכי מארקוס האָט געקוקט, און ער האָט זיך גריילעך געפוילט, און עס איז אים זיין „מעטאַפיזיק״, דאכט זיך געווען שוין צו קלאָר ער זאָל ריידן וועגן איר, האָט ער אריבער־געפירט זיינע קליינע אויגן אויף מישען, ווי ער וואָלט גע־פרעגט ביי אים א ראָט – און מישע האָט געוויקלט די פּאַפּי־ראָסן, געשמייכלט צו אים.

— גאָרנישט.

— אָבער דאָך, דאָך?..

עס איז די פילאָסאָפיע פון נעגאציע, — האָט פלוצלונג ארויסגעשאָסן פון ווינקל פריילן גנעסיע און עס איר ערגעץ דאָרטן אין דער פינסטער מסתמא געקומען דאָס בלוט אין פנים אריין.

— ווי? — האָט דער חבר ר׳ צוגעלייגט די האנט צום אויער.

מרדכי מארקוס האָט זיך איבערגעבויגן און אנשטאָט דער פריילן גנעסיע האָט ער שוין געענטפערט:

— נעגאציע. נעגאציע, ווי אן אקט פון דערקענטעניש. מיר מיינען, אז דער מענטש דערקענט די וועלט נישט דורך א פּאָזיטיוון פּראָצעס פון דענקען, נאָר דורך דעם נישט דענ־קען, גראָד דעמאָלט, ווען דער גייסט איז אָפּגעטיילט פון קערפּער, וואָס מיר רופן עס אָן: נעגאציע.

— המ...

מיד גלויבן, אז אויף אָט דעם געפיל פון דער וועלט דאַרף זיך אויפבויען די געזעלשאפט. יאָ, מיר האָבן ליב די אָרעמעלייט, וואָס האָבן גאָרנישט וואָס צום געבן, די. וואָס גייען איבער די הייזער מיט די טאָרבעס אויף די פלייצעס...

— ווייל עס זיצט אין אייך די נשמה פון אן אָרעמאן. — האָט בייז אריינגעזאָגט דער חבר ר׳.

— יאָ, יאָ, מרדכי מארקוס איז מיט אמאָל באלעבאט געווארן — איך מיין אויך אזוי. יאָ. האָט איר עס אויך באמערקט? באמת?

— באמת? האָב איך טאקע די נשמה פון אן אונטערמענטש?

דער חבר ר׳ האָט געשוויגן.

און אדורך די לאָדן האָט זיך אריינגעשניטן א דינער בליץ און א דונער האָט גלייך נאָך אים זיך אראָפּגעלאָזן אָט דאָ ערגעץ נישט ווייט.

מישע האָט זיך אויפגעהויבן, ער האָט צונויפגעשארט דעם טאבאק פון טיש און געזאָגט שמייכלענדיק:

— עס איז באמת דאָ א שיינקייט אין די אָרעמעלייט. כ׳האָב אנומלטן געזען ביי א טיר אן אלטן בעטלער מיט א טאָרבע אויף די פלייצעס — אן אמתער אברהם אָבינו.

— אָבער אברהם אָבינו, מיין פריינד, איז דאָך נישט געגאנגען איבער די הייזער, נאָר איבער די געצעלטן. האָט אים איבערגעריסן דער דאָקטאָר.

ליענאָטשקע האָט אויף איר פּאפּען אויפגעהויבן שמייכלענדיק דעם קאָפּ, ער האָט איר גליקלעך אָפּגעענטפערט און מיט א וואונק אזא געפרעגט שוין פאראיינס, אויב זי איז נישט גרייט צום שפילן.

— אודאי

— אזעס טויט. — — —

סאָניעטשקע איז ארויס פונם מידן ווינקעלע, ווי עס וואָלט איר געשאדט די טונקלעניש צום הערן. דאָ ביים קלאַוויר איז זי געשטאנען א באנומענע און א גרויאינקע, ווי א שפּערל, און זי האָט זיך צו געהאָרכט מיט די אויגן אויך. דרויסן האָבן שוין די וואסערן געפּלייצט אין ברייטע פאליעס; עס האָט געריזלט פריילעך פון די ווענט און פון די דעכער אראָפּ מיט מעלאָדיע און מיט טראָפּנס וואסער.

און עס איז געלעגן דער חבר ר׳ אָנגעשפּאַרט און גע-טראַכט: פאַרוואָס איז זי, אַזע, אַזוי גרינג געשטאָרבן? זי איז אַריבערגעשוואוּמען, ווי אויף אַ ווייך שיפעלע אַהין אין דער ליכט און פאַרוואָס האָט זי אַזוי נאַאיוו און מילד געשמייכלט, די אַלטעטשקע. ציי דען ענדיקט זיך דאָס לעבן אין דער-ווייטנס מיט אַ מעלאָדיע?

און עס האָט געטראַכט דער חבר ר׳, אַז ער וועט שוין מסתּמא שטאַרבן אַנדערש, צו אים וועט מען קומען מיט אַ קאָסע, און מיט אַ פאַררעאָסטער קאָסע, ווייל ער וועט זיך נישט לאָזן, משמעות, און אַזוי גרינג וועט עס נישט אָנקומען, ביידע צדדים נישט...

ער האָט אויסגעשפּיגן פּראָסט אויפן דיל און צוריק מיט דעם היטל איבער די אויגן פערזונקען געוואָרן אין דיוואַן. ער האָט געפּאָרשקעט מיט דער נאָז.

דער דאָקטאָר מיט אַן אויפגעשפּילעטן זשילעט אויפן שווערן בויך האָט זיך צוגעשאָקלט און מיט די קליינע, נאַסע אויגעלעך געוואָרפן בליקן אויף איטלעכן באַזונדער, ווי אַזוי יעגער הערט און ער איז געווען גריילעך דאַנקבאַר, וואָס מען זיצט געריירטע מיט אַראָפּגעלאָזענע קעפּ און מען „צאַנקט“.

אָט דאָס וואָרט האָט ער טאַקע אַ טראַכט געטאָן — און מען „צאַנקט“.

אָבער באַגייסטערט מער פון אַלעמען איז דאָך געווען אַליין — דער דאָקטאָר, ער האָט אין מיטן שפּיל אַ געשריי געטאָן אין דער ריכטונג, וואו ס׳איז געשטאַנען דער דיוואַן:

— מוזיק!... גיט אונז מוזיק אויף די גאַסן!... אָט וואָס... דעמאָלט וועלן מיר אייך אָפּגעבן די מאַכט... פריער נישט...

נאָר ווי אַזוי זאָל מען אים אָפּענטפערן דעם דאָקטאָר, אַז ער שטייט שוין ווידער איבערגעבויגן און שושקעט ליע-נאָטשקען אויפן אויער. אַלע האָבן געשוויגן, מען האָט עס, דאַכט זיך, אין דער רגע נישט געענטפערט. עס האָט זיך אומ-געריכט אויפגעהויבן מישע, ווי ער וואָלט פּלוצלונג באַשלאָסן

עפעס גריילעך וויכטיקס און ער האָט אָפּגערופן דעם דאָקטאָר אָן א זייט:

— און וואו איז ער?

— ווער?

— ער?

— וואָס עפּעס מיט אמאָל?... כ׳ווייס נישט, — האָט זיך געוואָלט דער דאָקטאָר פון אים ארויסמאכן, נאָר ער האָט באלד צוגעגעבן אויפגערגטערהייט:

— אין שטאל ערגעץ ליגט ער, אין שטאל.

מישע האָט זיך פון אים וואוילויונגעריש אויסגעדרייט מיט א פייף אויף די ליפּן. און דער דאָקטאָר האָט זיך שוין גענומען גיכערהייט אווי צוריק צום פייפיאָל.

נאָר דאָ האָט פאסירט ווידער א מאָדנע זאך, וואָס האָט אלעמען אינעווייניק אויפגעטרייסלט, הגם עס איז, אייגנטלעך, נישט געווען פאר דעם קיין גרונט.

מרדכי מארקוס איז אויפגעשטאנען אן איבערגעשראָקענער, און בלייך-בלייך, קוים וואָס מען האָט ארויסגעהערט פון אים די שטים, אָבער ער האָט געזאָגט דייטלעך:

— עס ווייזט אויס, פריינד מיינע, אז איך וועל די טעג שטארבן. אנטשולדיגט מיר, וואָס איך האָב דערשראָקן, דאָס איז פאָרגעקומען פאר מיר אויך אומגעריכט. אָבער זעט, — האָט ער זיך געווענדעט צו דער פריילן גנעסיע — און מיר האָבן דעמאָלט א טראכט געטאָן, אפשר וועל איך עס שוין נישט באדארפן?...

און ער איז צוגעגאנגען אויף גין און אראָפּגענומען דעם הוט ביים הענגער פון טיר און דערנאָך, שוין שטייענדיק ביים ארויסגאנג, האָט ער זיך אויסגעקירעוועט צו אלעמען, וואָס זיינען נאָך אלץ געזעסן, ווי זיי וואָלטן ניט גוט פארשטאנען, וואָס עס קומט דאָ פאָר.

— זייט מוחל, וואָס איך האָב אייך איצטער באאומרואיקט... זייט מוחל, פריינט מיינע! זייט מוחל... און ער

האָט זיך טיף פארנויגט ביזן האלבן קערפער. וואָס עס האָט באטייט א מין מחילה־בעטן פון זיין זייט.

די פריילן גנעסיע איז אויפגעשטאנען. זי האָט ארויס־געלאָזן צו אים א געשריי, ווי א הון, אָבער מער נישט, דער ברייט־פלייציקער פאָרזיצער האָט איר דאָ געגעבן א כאפּ אויף זיינע הענט און מען האָט איר צוגעטראָגן שוין א העשעדיקע צום דיוואן.

17

ר׳ יודע

אויפן ברוק פון שמאָלן געסעלע איז געלעגן א פירקאנטיק בלעטל שיטערע ליכט פון א פענסטער. אומעטום זיינען די לאָדן געווען פארשלאָגן.

מישע האָט שפעט אין דער נאכט געשפרייזט אדורך דעם מויטן געסעלע אהיים. עס האָבן זיך שווער אָפגערופן די טריט צוברעגצלענדיק אין דער שטילקייט מיט דעם אייזן פון דער שפאגע זיינער איבערן ברוק.ביים פענסטערל האָט ער זיך אָפגעשטעלט:

א נאקעטע, גרויע, פירקאנטיקע שטוב. אויפן וואנט אנטקעגן איז געהאָנגען אן אלטער זייגער מיט בלימעלעך אויף דעם ציפערבלאט. איין גרויסער ווייזער איז אויף איס ארומגעגאנגען, א רוק געטאָן זיך און אוועקגעגאנגען, א שפרונג— און אוועקגעגאנגען.

אונטערן זייגער, ווי צוגעשלאָגן צום וואנט, איז געשטא־נען ר יודע און געשלאָפן. ער איז געשטאנען מיט אראָפגע־לאָזענע וויעס, אן ארבל אין אן ארבל, און דער לאנגער דראָט פונם פאָמפעגדיקל האָט זיך מיט גרויס מי באוועגט הונטער זיין צעפאטלטן היטל.

קיין בענקלעך זיינען אין שטוב נישט געווען. דעם גאנצן צימער האָט פארנומען א טיש איבערגעדעקט מיט אן אלטער

בּערשטע, וואָס איז געווען א מאָל באַמאָלט מיט די אייגענע בּלימעלעך, וואָס דער ציפּערבּלאט. אויפן טיש אין א שמאָלן אָפּגעבּראָכענעם טעלער איז געלעגן אויסגעצויגן א הערינג. א לאנגער, דארער הערינג. דערבּיי האָט געבּרענט א ליכטל אריינגעשטעקט אין א שבת'ניק.

מישע האָט אויף גיך צוגעכאפּט די אויגן פונם פענסטער. עס האָט אים עפּעס באנג געטאָן.

18

מישע טויט זיין זאך און מרדכי טויט אויך זיינס...

בור איין בלייך געזיכט האָט א קוק געטאָן מיט חשד דורך א פענסטער. מע האָט עס באמערקט. און אויף א גאניק איז געזעסן דער אויסגעמאָרעטער קליינבירגער און געשמייכלט. א ברוינער רייטער, אין א פאפאכע, האָט אוועקגעיאָגט אראָפצו, און איז פארפאלן געוואָרן, אין איין אָטעם שוין, אינם שטויב פון אהינטערן שטאָט.

עס האָט זיך עפעס אָנגעהויבן אין דער רעוואָלוציאָנערער שטאָדט.

פאראן די וואסער-ווערים, וואָס ליגן אין זייערע העלצלעך, אויפן גרונט פון די טייכן, זיי שטעקן צומאָל ארויס די לאנגע הערעלעך פון די שטיבער און זעען, און האָרכן, אָבער ביי א סכנה בלייבן ליגן פון זיי, נאָר קאלטע העלצלעך אין שליים.

די מאסע, די מאסע אין שרעק!

זי קוקט דורכן בוידים, פון אהינטער א פארקן, אָבער זי איז נישטאָ; זי זעט און האָרכט; אירע אויגן פלאָנטערן זיך דאָ און דאָרט צווישן די פיס, אָבער זי איז נישטאָ.

קיינער האָט נישט געזען אָט די מאסע.

עס ווערט דערשאָסן שטילנקערהייט א מענטש, און ביים עק שטאָט, הינטער אַן אויוון, צאַפּלט זיך אַ האַרץ, וואָס זעט די קויל, ווי זי איז אַרויס און איז אַריין און האָט דורכגע־לעכערט דעם שאַרבן. די מאַסע באַדאַרף נישט קיין אויערן — זי האָרכט, און נישט קיין אויגן — זי זעט. און אויב עמיצער איז אומגעקומען, האָט מען עס איר, איר געטאָן. עס שווייגט די מאַסע גרויזאַם, וואָרום עס איז אַ סוד. אַ געשריי רייסט זיך אַרויס — פאַרטייעט זי עס, בלוט — פאַרדעקט זי עס. און דורך די ווענט פון גאַס צו גאַס, פון איין שטוב צו דער אַנדערער, זאָגט זי אָן:

— שווייג, שווייג, רעד נישט הויך!..

מרדכי מאַרקוס איז געלעגן אויף דעם חרוב׳ן סאָפּקעלע, אַריבערגעדעקט מיט אַ קאָלדרע איבערן קאָפּ, און עס האָבן נאָר אַרויסגעשטאַרטשעט פון אים די פּאָר לאַנגע פיס. ער איז געלעגן פאַרמיחושט און געהאָרכט, מחמת אַזוי האָט זי באַפוילן און ער האָט געהערט און געזען, געזען, ווי אומע־טום גיסט זיך בלוט. פונוויטן האָבן זיך דערטראָגן געפּרעסטע טריט פון מחנות, עס האָט געשמעקט מיט פרעמדן, ווילדן ליב, און אויגן זיינען אַרומגעפלויגן — — —

מישע האָט אַריינגעיאָגט צו זיך אין שטוב אַריין מיט אַ ביקס אויף די פּלייצעס. דאָרט אין שטאָט האָט עס שוין ווידער געקלאַפּט און געטשירקעט פון די קוילנוואַרפער, אָבער מיט אַזאַ סדר. אַזוי רואיק און אַזוי שטיל. (עס איז קיינמאָל נישט אַזוי שטיל אין אַ שטאָט, ווי דעמאָלט, ווען עס קומט פאַר אין איר אַ שלאַכט). ער איז דורכגעלאָפן די אומעטיק־טונקעלע צימערן און קיינעם נישט געפונען. דער דאָקטאָר מיט ליענאָטשקען האָבן זיך שוין, ווייזט אויס, באַצייטנס אַריבערגעקליבן. האָט ער אַן עפּן געטאָן די אַלמערס, אַרויס־געוואָרפן די קליידער אויפן דיל, און אין איילעניש צונויפ־געפּאַקט פאַר זיך אַ קליין פּעקעלע. און ערשט איצט האָט

מישע באמערקס, אז בײ זײן פאפא אין שלאָפצימער הענגט איבערן פענסטער א קאנאריקל אין א שטײגעלע. צווישן די דרעטלעך דאָרט איז געלעגן א שטיקל צוקער און דאָס פײגעלע האָט געהאלטן פארריסן דעם גופ'ל אויף ארויף און האָט עס הונגעריק ארויסגעגסן. די שויבן האָבן אָבער שוין פון צײט צו צײט צוגעפלאטערט פון דער שיסערײ. ער איז ארויף, אראָפּגענומען דאָס שטײגעלע און עס אוועקגעשטעלט אויפן דיל בײם פענסטער.

פון הויף האָט אים ווער א רוף געטאָן, מען האָט, ווײזט אויס, דאָרטן אים אָפּגעווארט, אָבער ער האָט זיך נישט געאײלט. עס האָט אין אים דערוואכט אויך אזא טונקלקײט, ווי אין אָט די אײגענע טרויעריק-טונקעלע צימערן. די שווערע דעמבענע בעטן, וואָס אײנע פון זײ איז שוין געשטאנען פארבעט פון יענער צײט, ווען זײן מאמע איז אים געשטאָרבן, און דער שטויביקער שאָטן פון די זיכער-געבויטע אלמערס און קאָמאָדן האָבן אים לעבעדיק און נאָגנדיק ארומגענומען. ער האָט זײ דערפילט, ווי א צווײטן קערפער, א דובלט-קערפער, וואָס דארף זיך איצט פון אים אָפּטײלן. און עס האָט אים באנג געטאָן.

פאוואָליע איז ער צוגעגאנגען און פונאנדערגעעפנט די טיר צום עסצימער; די שטויביקע, אײגענע שטילע טונקלעניש, נאָר עפּעס, עפּעס האָט זיך דאָרט א רוק געטאָן אין ווינקל. ער האָט ארײנגעשטעקט דעם קאָפּ און פלוצלונג דערזען: אין דער טונקלעניש, בײם אויוון, רײטנדיק איבער א שטול, איז געזעסן דער ברודער זײנער, און עס האָט אויסגעזען, ווי ער וואָלט עס אזוי געווארט אויף אים. ער האָט געהאלטן, ליאָניק, פארלײגט די הענט אויפן שטול-ווענטל און מיט שטארע, אָפּענע אויגן ארויסגעקוקט סתם אזוי. די אויגן זײערע האָבן זיך באגעגנט, אָפּגעשטעלט זיך, און בײדע האָבן אויסגעטראָגן לאנג און שווײגנדיק דעם איצטיקן משונהדיקן בליק. אָבער, ווײזט אויס, אז מען האָט זיך צוזאמענגערעדט, מחמת ליאָניק האָט זיך פונאנדערגעלאכט מיט א בײזן, זלידנעם, געלען געלעכ-

טערל און מישע האָט רואיק און פּאַמעלעך גענומען אראָפּנע-מען דעם ביקס פון די פּלייצעס. מישע האָט באַטאַפּט אזוי אויסגערעכנט דאָס קוילנשלעסל און אלץ געקוקט אהין, געקוקט אויף דעם אָפּגעקראַכענעם פּנים פון דעם ברודער זיינעם. ער האָט אויסגעשפּרייט, ליאַניק, אויפן שטול-ווענטל די פלאכן פון די הענט, אָנגעשפּאַרט אויף זיי די גאָמבע, און געוואַרט.

— נו???

עס האָט א זעץ געטאָן א פייער.

מישע האָט אדורך דעם רויך דאָך דערזען, ווי עס האָט זיך איבערגעקערט דער שטול, א פּאָר פּיס האָבן א פאַל געטאָן אויף אהינטער, אריבער זיך, און עס האָט זיך ארויסגעהערט קלאָר, קלאָר, ווי בלוט האָט געגאָסן, ווי טראָפּנס שווערע האָבן געקלאַפּט אָן דער פּאָדלאָגע. אָבער קיין געשריי האָט זיך נישט געהערט, זיכער נישט.

שטיל.

ער איז ארויס פּאַרזיכטיק, צוגעמאַכטביידע האַלבע טירן פון עסצימער, און זיך צוגעהאָרכט. עס איז שטיל. אויף גיך האָט ער א כאַפּ געטאָן דאָס פּעקעלע, ארומגעקוקט זיך נאָכ-אמאָל, און איז ארויסגעלאָפן אדורך דער הינטער-טיר.

סאָניעטשקע האָט געוואַרט אויף אים אין הויף. זי איז געשטאַנען ביים וואַנט, אָנגעטאָן אין א לעדערנער קורטקע און מיט א רוקנזאַק אויף אירע שמאָלע אַקסלען; ער איז צוגעלאָפן, נישט קוקנדיק אויף איר, און איבערגעגעבן דאָס פּעקעלע זיינס. זי האָט אפּערגעהויבן צו אים די שמאָלע, בלייכע גאָמבעטש-קע, געוואָלט אים פרעגן, וואָס האָט עס פּאַסירט דאָרטן אינע-וויינינק, אָבער ער האָט נישט דערלאָזט, האָט זיך געאיילט. ער האָט איר אויף גיך א קוש געטאָן; אָנגעוויזן מיטן האַנט אויפן עק הויף, און שוין זי גענומען פאַרן האַנט פירן אהין. דאָרט האט ער זי ארויסבאַגלייט, אדורך דעם אויפגעבראָכענעם פּאַרקן, אין די פעלדער אריין, א קוש געטאָן נאָכאמאָל, און געהייסן זאָס גיכער ארויסקריגן זיך פון דער שטאָט ארויס. אליין האָט

ער זיך אומגעקערט צוריק צום טויער, האָט אים פאָרזיכטיק און אינגאנצן אויפגעעפנט, און איז ווי אריינגעשפרונגען אין דער גאס אריין.

דער שונא איז געלעגן צווישן די גראָבע ווענט פון די טויערן. איינציקע קעפ, ווי וועלישע ניס, פלעגן סאמע ביי דער ערד, פון צייט צו צייט, אקריך טאָן פון די רינוועס ארויס און צוריק תיכף אריינגעשלעפט ווערן. ער איז געגאנגען, טראָט ביי טראָט, פאר די ווענט, צוגעהאָרכט זיך מיט דעם גאנצן קערפער צו דעם ארום, און ער האָט זיך איבערגעשאָסן, איבערגעשאָסן... און מיט אמאָל האָט אים עפּעס א גרויסע פרייד אדורכגענומען, ער האָט קיינמאָל אָט אזוינס נישט געשפירט:

— א י ך ט ו מ י י ן ז א ך !

ס'האָט פון אים ארויסגעשטראלט אזא שטארקע ליכט, וואָס ער האט זי, דאכט זיך, געקאָנט אָנטאפּן מיט די הענט. עס איז אים אויסגעקומען, אז ער איז וויכטיקער פאר דער שטאָט; אין זיינע הענט ליגט דער מזל פון אָט די אלע וויסטע מענטשן און גאסן. און ער האָט גאָר ביז איצט נישט געפילט די דאָזיקע כוחות זיינע! דאָס הארץ האָט אין אים געשלאָגן ברייט און טיף און ער האָט עס געטראָגן אין דער ברוסט, ווי א פעטארדע. עס האָבן זיך געצונדן פייערלעך אין די טויערן, און ער האָט געשפּאנט אויף זיי, און פארביי זיי, מיט דעם ביקס, וואָס האָט, ווי פון זיך אליין, זיך אויסגעלאָדן אין די הענט. קיינמאָל האָט ער אזוי נישט געשפירט יעדן איינציקן מוסקל פונם קערפער, און ער האָט אים איצט אזוי ליב באקומען, דעם געשפּאנטן קערפער זיינעם, וואָס ער האָט אים געטראָגן אויף זיך, ווי אויסגעגאָסן פון בראָנז. נאָר איצטער האָט ער פארשטאנען פלוצלונג, וואָס עס הייסט מ ע נ ט ש. דער מוט פון אים האָט ארויסגעפּראלט, אָבער מיט אזא אימפעט, אז ער האָט געפילט, ווי דער קאָפּ פליט אים אראָפּ פון די אקסלען, און ער האָט אים געזען, אָט דעם קאָפּ זיינעם, פאראויס, און ער האָט געשמייכלט צו אים:

— איך פֿו מיין זאַך!

אויף די טעלעגראַפֿנדראָטן איז געהאָנגען דאָס אָפּגע־קראַכענע, פֿערעלטערטע פּעלכל פֿון דער געפּגרטער קאַץ; די אויגן — אויף דאָרע אָדערלעך האָבן זיך געבאָמבלט ארום דעם צעפּוילטן קאָפּ, און אינעווייניק, אין דעם אָפֿענעם בויך, איז שוין געווען שווארץ און פּוסט.

אי, חבר! אי, חבר! פֿארוואָס האָט מען נישט באצייטנס פֿאראָרדנט אראָפּצונעמען די קאַץ פֿון די טעלעגראַפֿנדראָטן??

און איצט איז שוין צו שפּעט. קיינער איז שוין איצט נישטאָ אויף די גאַסן. ערגעץ נאָך ביי א וואנט שטייט א ביקס. און עס ליגט א שטיוול אויפֿן מיטן גאַס — — —

אין אהויקערדיק, שמאָל געסעלע, ביי א קוילנוואַרפֿער, איז ער געלעגן, מישע, אויסגעצויגן אין דער בלאָטע, גריילעך קלאָר געצילט און פּאַרזיכטיק ארויסגעצויגן די קוילנטאַשמעס אויף אהינטער זיך. דאָרט, ביים עק געסל, האָט זיך דער שונא געוואָרפֿן אין די טויערן און ער איז דאָ געלעגן ארום־גענומען מיט שטיינער, העלצער, אָפּגעבראָכענע פּלויטן, א זייט פֿון א טויער, א מולטער און כסדר האָט ער געוויכערט פּאַפּי־ראָסן, וואָס זיינען געלעגן דאָ נעבן אים, צעשאָטן אויף דער ערד. דעם זייגער האָט ער דאָ אויך געהאַט פֿאַר די אויגן אויף דער ערד. פֿיו!

עס איז געווען א מוטנער פֿארנאַכט, די וואָלקנס האָבן זיך געקייקלט אונטן אדורכן געסעלע, גרויע און טרוקענע, מער נישט, כּדי צו פֿארמיאוסן די וועלט. און אַלץ איז שוין געווען איבעריק. מישע האָט ארייַנגעשאָסן אין דער שטאָט אריין, ווייזט אויס, שוין ווערמען אויף צו להכעיס, מחמת עס איז שוין באמת גאָר קיין תּכלית נישט געווען ליגן ערגעץ אין א זייטיקן, נישט וויכטיקן געסעלע און שיסן מיט א פֿולן פֿייער אין קיינעם נישט. ער האָט זיך ארומגעקוקט, עס איז אים גוט באקאַנט געווען דער אָרט, אָבער ער האָט זיך נישט געקאָנט דערמאָנען איצטער וואָס האָט ער געהאַט פֿאַר

אשייכות מיט אַ דעם געסעלע. די קליינע בוידים-שטיבלעך האָבן זיך אראָפּגעבויגן איבער אים קרומע, דארע, מיט שווארצע פענסטערלעך, ווי פארחלשטע קעפּ. און ער האָט זיך דערמאָנט, ער האָט ארויפגעהויבן דעם קאָפּ, אויסגעזוכט דאָס פענסטערל און ארויפגעשריען:

— מארקוס! הא, מארקוס?! —

אויבן אין בוידימל, פון א הינטער די ביישטידלעך, האָט זיך באוויזן דער קיילעכדיקער קאָפּ מארקוסעס מיט א שרעקלעך לאנגן, ווייסן נאָז, וואָס איז אים מיאוס נאָכגעהאָנגען; ער האָט אראָפּגעקוקט מאָדנע ערנסט און בלייך. מישע האָט צו אים א שמייכל געטאָן און מארקוס האָט אים אויף דעם פּאָרזיכטיק אָפּגעענטפערט מיט א שאָקל פונם קאָפּ, וואָס האָט, אגב, אויך באטייט באזויערונג. זיי האָבן נישט גערעט. און עס איז דאָך שוין געווען קלאָר אלץ. מארקוס האָט זיך נאָר באאומרואיקט, וואָס ער ליגט דאָ, מישע, איינער אליין, צווישן דעם שונא. און ער האָט אים טאקע געוואָלט ווארענען, נאָר ס'איז שוין, דאכט זיך, אויך געווען צו שפּעט.

פונם געסל, וואָס איז געלאָפן אין דער ברייט, האָבן זיך פלוצלונג דערטראָגן געשרייען, מען האָט דאָרטן געבראָכן פענסטער. מארקוס האָט ארויסגעשטעקט דעם קאָפּ און. א פארלאָרענער שוין, געגומען שרייען מיט ווילדע קולות און מאכנדיק מיט די הענט:

— אי, אי. מען רינגלט דיך ארום, מישע! מען רינגלט דיך ארום!

מישע האָט זיך אויפגעשטעלט. ער האָט א כאפּ געטאָן דעם זייגער פון ד'רערד און איז אראָפּגעלאָפן גלייך, גלייך, אויף אראָפּ געסל צו. אויף דעם קליינעם טראָטוארל דאָרטן, וואָס האָט זיך געדרייט אינם קרומען געסעלע, ווי א דינער ווערימל, איז ער פארשוואונדן געוואָרן צווישן די שטיבער, און מארקוס האָט נישט באמערקט, עס זאָל זיך ווער באווייזן אים נאָכצויאָגן.

ער האָט אָפּגעאָטעמט. די הענט האָבן ביי אים געציטערט. קוים וואָס ער האָט צוגעמאכט דאָס פענסטערל, האָט זיך צוגעשלעפּט צום סאָפּקעלע זיינעם און איז אנידערגעפאלן אויף אים שוין גאָר אָן כחות אינגאנצן. ער האָט זיך, אָט אזוי ליגנדיק, גענומען צוהערן צום גאנג פון זיין בלוט, וואָס האָט נישט געהאט איצטער קיין געדולד צו פערקירעווען אין די אָדערן, און איז געבליבן שטעקן אזוי אומעטום, אין יעדן ווינקעלע פונם קערפּער. און דער קאָפּ זיינער איז סתם געלעגן דערביי א זייטיקער און א שווערער, ווי א האָלץ, עפּעס ווי אויסגעדינט, וואָס ער קאָן שוין קיין שום נוצן נישט ברענגען.

עס האָט אויסגעשאָסן. מען האָט אויסגעשאָסן אונטן, פאמע ביי דער שטוב. ער האָט זיך א קער געטאָן, געבליבן זיצן אָנגעשפּארט אויף א זייט, און דעם קאָפּ ארייגעדריקט מיט גאָר די קרעפטן אינם ווּאַנט אריין:

דאָס קומט מען צו אים!

אָבער עס איז שטיל, אזוי נאקעט און אָפן איז די שטילקייט, אז מען קאָן ארויסהערן, וואָס עס טוט זיך אהינטער אלע זאכן. עס איז אים אוממעגלעך צו גלויבן, אז ער וועט איצט שטארבן, אין דער צייט, ווען אלע, אלע זיינען פארבליבן לעבן און אפילו מישע, וואָס האָט פארדינט דעם טויט — האָט ער געטראכט — איז אויך אנטלאָפן.

אָט.

דאכט זיך, אז מען גייט צו אים אויף די טרעפּ. ער האָט זיך אויף גיך אריבערגעדעקט איבערן קאָפּ און פארהאלטן דעם אָטעם. נאָר אפשר האָט זיך עס אים אויסגעדאכט. מען גייט. מען גייט. מען ג י י ט !!!

די טיר האָט זיך פונאנדערגעעפנט, עס האָט זיך ארייגעריסן א ווינט, און עפּעס א טויבער געשריי. און אָט האָט מען אים אראָפּגעכאַפּט פון דעם סאָפּקעלע. ברייטע, פלאטשיקע פנימער ארויפגעזעצטע אויף פלייצעס אָן העלזער, רוקן זיך

ארום אין שטיבל, ווי ארויסגעלאָזענע פון ערגעץ א שטייג. מען שרייט. ער ענטפערט נישט, און דערפילט זיך עפעס מיט אמאָל בכלל זייער רואיק. עס ליגט שוין אריבערגעקערט דאָס טישל, צעוואָרפן די קליידער, און די ביכער וואלגערן זיך אויף דער ערד, און ער גייט ארום צווישן זיי מיט א שמייכעלע אויפן פנים, וואָרום ס׳איז קלאָר, אז א טעות איז דאָ פאָרגעקומען. מען רעדט צו אים און ער ווייסט נישט, ער ווייסט דאָך גאָרנישט:

— ניין — זאָגט ער — איך ווייס נישט...

און דאָ האָט מען אים געגעבן א זעץ מיט עפעס סאמע אונטערן לעפעלע, ער האָט זיך אומגעקוקט און געשמייכלט אלץ. מאָדנע, עס האָט אים נישט ווי געטאָן. נאָר איצט וועט ער שוין סיי-ווי-סיי געהאָרכן, וואָס מען וועט אים באַפעלן. ער טוט זיך אויס, בלייבט א באָרוועסער און אין איין העמד, ער פערדעקט מיט די הענט די קני און האלט זיי צונויפגעדריקט, ווייל עס איז אים קאלט.

מען הייסט אים אזוי אראָפגיין אונטן אין הויף אראָפ. עס איז אביסל צו קאלט — שמייכלט ער — נאָר ער גייט. און דאָ האָט מען אים שוין ווידער געשלאָגן, עטלעכע קלעפ בלויז, און שוין נישט אונטערן לעפעלע, נאָר ערגעץ גלייך אין קאָפ אריין. עס איז אים ארויסגעשוואומען פאר די אויגן אברהמל בעל-תענית, וואָס איז געשטאנען דאָ אונטן, אין הויף, ביי א וואנט, ארויפגעוואָרפן די קאפּאָטע אויפן הוילן לייב. און ער האָט געקוקט אויף אים מיט טרערן אין די פערבלאָטיקטע אויגן, און ער האָט אים, דאכט זיך, געטרייסט, אז אזוי מוז זיין, מחמת עס איז סיי ווי קיין באַלוינונג נישטאָ. און ער האָט דערזען אויך די איבעריקע קורצע צדיקימלעך, ערגעץ ביים ברעג הימל, וואָס זיינען זיך געגאנגען אליין, מיט די אייגענע הענט זיך א מעשה אָנטאָן. עפעס א קאלטע וואנט פון ציגל געפינט זיך דאָ הינטער אים. ער טאפּט זי אָן אזוי פון הינטן, קערט זיך אום, און פארשטייט מיט אמאָל, אז דאָס האָט מען אים אוועקגעשטעלט אָט אָ דאָ

צום דערשאָסן ווערן, און ער טוט אַ זאָג פּלוצלונג ווייטער קלאָר און מיט כעס:

— מיינע הערן, אָט דאָס וויל איך נישט — —

עס האָט אָבער אויסגעשאָסן און עפּעס האָט אים אַ גראַבל געטאָן אונטערן פּאַכווע, ער האָט זיך אַראָפּגעזעצט פּאַמעלעך אויף דער ערד, און האָט אָפּגעאָטעמט לייכט, וואָס ער איז אַזוי גרינג מיט דעם אָפּגעקומען.

19

די קורצע צדיקימלעך זיינען ווידער דאָ

די אָפגענארטע, קורצע צדיקימלעך זיינען נאָך טאקע ארומ־געגאנגען איבער דער וועלט. בלויז ר׳ בערעלע פון לוינינעץ האָט זיך ערגעץ פארקליבן אין א העק פון א וואלד, און האָט זיך אויפגעהאָנגען אויף א שטארקן בוים, איז ער שוין לאנג צעפוילט געוואָרען אויף אים, און ער איז אויסגעקומען, ווי א סטראשידלע, וואָס מען האָט אויפגעהאָנגען צו פארטרייבן די פייגלען פון געגנט. ר׳ גימפעלע זשאמוטער איז אוועק פינף הונדערט וויאָרסט צו זיך אין שטעטל אריין, אויפזוכן זיין ווייב, וואָס ער האָט געוואָלט זינדיקן מיט איר בימי נדה, אָבער ער איז געקומען קוים מיט די כוחות, און געפונען, אז זי איז שוין געשטאָרבן פון לאנג און עס איז שוין פון איר באָר־נישט נישט פארבליבן.

עס האָט אויסגעזען פאר די צדיקימלעך דער הימל, ווי א פארראָסטער אייזן, וואָס לייגט זיך ארויף אויף די פלייצעס און מען מוז אים טראָגן אָן שכר און אָן אָ״עם צום לעבן. און דעריבער, ווא‫ו‬ איינער איז נאָר געזעסן — דאָט ער זיך שוין נישט געוואָלט אויפשטעלן, וואָרום עס האָט אים נישט געלוינט. און ר׳ שמעיה רייסענער, וואָס איז געשטאנען מיט א פערקאשער־טער באָרד און מיט אן אויסגעשטרעקטער האנט, איז שוין אזוי פערבליבן שטיין אויף אייביק פערגליווערט, עד סוף כל הדורות.

30

מרדכי מאַרקוס זאָגט ווידוי

די רעוואָלוציאָנערע שטאָט, וואָס האָט זיך דאָ אריינגעזעצט
צווישן די בערג, איז שוין געלעגן איבער א נייס רואיק.
צלמים און הויכע טורעמס האָבן זיך געטונקט אין שיינענ-
דיקער ראָזקייט, ארויסגערוקט, ווי העלזער פון גענז, און די
ברייטע דעכער, אויף דעם גאנצן שטח ארום זיי, זיינען גע-
לעגן אריבערגעדעקט מיט דינע נעפלען, ווי מיט חלומות. שטיל
איז געווען אין די גאסן. ווי נאָך א שטורם האָבן אויסגעזען
די אויסגעדרייטע אלטע בריקלעך, די געזימסן און די מויערן,
וואָס די ברייטע ציגל זייערע האָבן זיך גענומען בראָקלען פון
די שאָסן אין די ווענט. דער טייך, די בערג און די וועלדער
ארום האָבן בלוי אראָפּגעקוקט אויף דער צוריק געקומענער רו
אין שטאָט. עס איז געווען פארטאָג, ריין און יום-טובדיק.

אין שפּיטאָל זיינען געווען פארנומען אלע בעטלעך. אין
א באזונדער, גרויסן, ווייסן צימער איז געלעגן ער, מרדכי
מארקוס, אן ארומגעצוואָגענער, א בלייכער, אין שטארק-קלאָרע
וועש, וואָס ער האָט אזוינס זינט זיין לעבן נאָך נישט גע-
טראָגן. ער איז געלעגן אינם בעט, א נטע־געפּארט מיט ווייסע
קישנס, א פערבלענדטער פון ריינקייט, און באטראכט דעם
קערפּער זיינעם, וואָס האָט אים אויסגעזען גראָד איצט פאר
איבעריק, און ער האָט געשמייכלט פון גליק. אדורך די ברייטע
גלאנציקע פענסטער האָט אריינגעלויכטן די זון. ער האָט גע-

טראַכט לאַנגזאַם, און זיינע געדאַנקען זיינען היינט געווען קלאָרע, דורכזיכטיקע און שטילע, שטילע, ווי שעפסן.

עס איז אריין דער שפּיטאָל־דאָקטאָר. מרדכי מארקוס האָט צו אים געשמייכלט און ער האָט נישט פארשטאַנען, פאַרוואָס דער פריש־ארומגעוואַשענער דאָקטאָר באַקוקט אים עפּעס אַזוי ערנסט, פאַרוואָס ער באַטאַפּט אים דעם דופק און שאָקלט צו מיטן קאָפּ, ווי ער וואָלט אים באַדויערט. אויף דעם שוואַרצן ברעטל איבער דעם געלעגער זיינעם איז געשטאַנען אָנגעשריבן מיט ווייסן קרייד:

„מאָרדיך יודעליעוויטש מארקוס".

און ער האָט געטראַכט, אַז מען האָט טאַקע ריכטיק געטראָפן, ווי אָנצושרייבן. דער דאָקטאָר האָט זיך צו אים אַריבערגעבויגן און האָט אים שטיל געפרעגט, אַזוי ווי אָן אַ זייט, אפשר האָט ער, מרדכי מארקוס, עפּעס איבערצוגעבן זיינע נאָענטע פריינט.

— ניין, וואָס האָט ער זיי וואָס איבערצוגעבן?

— מען קאָן נישט וויסן, ווייל דער פּאַציענט איז אָפּגעגאַנגען צו פיל מיט בלוט — —

— נו?

— ווער ווייס, וואָס עס קאָן טרעפן, הגם ער האַלט זיך אין איין פאַרבעסערן — —

— אַזוי?... איר רעדט וועגן דעם?

— יאָ.

און מארקוס האָט ערשט איצט פארשטאַנען. זיינע אויגן האָבן זיך פּלוצלונג אָנגעצונדן מיט עפּעס אַזאַ הייליקן, נעפּלדיקן טרויער. ער האָט זיך אַראָפּגעלאָזן פּאַמעלעך אויף דעם קישן, דער קאָפּ איז אים אָפּגעפאַלן אָן אַ זייט, און ער האָט שטאַרק אָנגעהויבן צו אָטעמען. איצט ערשט האָט ער דערשפּירט, ווי שוואַך ער איז. עס האָט אים אַרומגעכאַפּט אַזאַ גרויסע, נאָגנדיקע בענקשאַפט צו דער וועלט און ס'איז אים אויסגעקומען אַ שרעק ע״ע אומגערעכטיקייט בכלל, וואָס מענטשן שטאַרבן. איצט האָט ער עס דערשפּירט אַזוי נאַקעט, אַזוי אָפן.

ער האָט געוויינט. די זון האָט אָפּגעשטראַלט פון זיין ווייס בעט, געקליבן זיך דאָ אין צימער נאָר איבער זיין געלעגער, ן געשיינט און נעבראָכן זיך איבער אים אין דינע, איידעלע שטראַלן, און עס איז אים געווען א שאָד עס איבערצולאָזן פאר אנדערע. נאָר פלוצלונג, גאָר אומגעריכט, האָט זיך אָט דער טרויער ווי אָפּגעשטעלט, ווי דאָס בלוט וואָלט פון אים ערגעץ־וואו אָפּגעפלאָסן, ער האָט פּאמעלעך געעפנט די אויגן. עס האָט אים א שיין געטאָן דאָס ליכט, ווי א ווייסער, ווארעמער פליגל, וואָס איז איבער אים אריבערגעגאנגען און איבערגעלאָזן עפּעס א זיסן אומעט פון פארגיין, אן עלנטקייט אויסגעמישט מיט פרייד, ווי ער וואָלט געהאָפן געוואָרן פון א געפאר. ער האָט אן אומעטיקן שמייכל געטאָן צום דאָקטאָר:

— אָ, עס איז גאָרנישט אזוי, ווי מען שטעלט זיך עס תחילת פאָר!

מארקוס האָט געבעטן איבערגעבן זיינע נאָענטע, אז ער וויל זיך מיט זיי דורכריידן פארן שיידן זיך. ער וויל זיך בכלל איצט דורכריידן, נאָכדעם ווי עס איז אים שוין אלץ קלאָר געוואָרן, אפשר וועט עס זיין פאר מאנכע זיינע פריינט אן אָנווייזונג, ווי צו לעבן אויף דער וועלט. און ער איז געבליבן אליין אין אָט דער הוילער ווייסקייט פון צימער, וואָס האָט יום־טובדיק און מיט אזא תכריכים־פרייד געלויכטן פאר זיינע אויגן.

אין דער געדיכטער טונקלעניש פונם צימער האָבן זיך ארומגערוקט שאָטנס. עס האָבן זיך ארויסגעזען די שווארצע קעפּ פון מארקוסעס פריינד, וואָס זיינען זיך שוין צוזאמענגעקומען געווען ענג זיך. דער אלטער דאָקטער מיט ליצנאָטשקען זיינען געזעסן הארט ביים בעט, ווי אויסגעטעסיעט פון איין שטיין, גרויע, אָפּגעבליאקעטע, נישט אריר טועגדיק מיט א גליד. צוזוסנס איז געזעסן פריילן גנעסיע, ווי א שטעקן. עס האָבן ארויסגעלויכטן פון דער טונקלעניש אירע ווייסע זאָקן אין די שיך די שווארצע אריינגעטאָן, זי האָט אויפגעפינטלט

מיט די אויגן, און, פון צייט צו צייט, געווישט זיך מיט א טיכעלע דעם פנים. ר׳ יודע איז דאָ אויך געווען, ער איז געשטאנען ביי א וואנט, א זייטיקער, די הענט אין די ארבל, און ער האָט עפּעס געטאָן מיט זיינע שעפּסענע אויגן, וואָס זיינען אים געשענקט געוואָרן צו באקוקן די וועלט. ער האָט געוואַרט און נישט געווארט, אָבער ער האָט נישט פערשטאנען צוליב וואָס, אייגנטלעך, דארף מען אים דאָ. און עס זיינען נאָך געווען אזוי יידן מיט בערד, מיט נעזער זייער בלויע, און מיט לאנגע הענט, וואָס זיינען געהאָנגען נעבן זיי ביז צו דער ערד. עס זיינען געקומען די יידן פון הקדש, וואָס מרדכי מרקוס האָט אמאָל געלעבט צווישן זיי. ביים טיר, פוןביידע זייטן, זיינען נאָך געשטאנען סטעסיע און גנעסיע, ווי גרויע פייגעלעך, שטומע, וואָס קענען נאָר אָפּקלעבן און צוקלעבן די ליפּן — א סימן, אז זיי לעבן. עס איז געווען טונקעל ביי דעם איינציקן ליכטעל, וואָס האָט געברענט, און עס האָט געשמעקט מיט אלטע קערפּערס, וואָס מען טראָגט זיי שוין טויט אויף זיך, ביז עס קלעקן נאָך כוחות. אלע, שווייגעוודיקע, האָבן געהאלטן אראָפּגעלאָזן די בליקן און האָבן זיס געטרויערט, מסתמא איבער זיך, און אפשר איבער אים.

מארקוס האָט געעפנט די אויגן. זיי האָבן אלע זיך א קער געטאָן צו אים, אריינגעקוקט מיט אָפענע מיילער אין זיין מויל אריין, אפשר וויל ער שוין עפּעס זאָגן, נאָר ער האָט זיי רואיק באקוקט, אריבער געפירט די אויגן זיינע איבער אלעמען און ער האָט, דאכט זיך, א שמייכל געטאָן, א ליבן, שמייכל פון איינעם, וואָס איז א זייטיקער, א ווייטער, גאָר א ווייטער. ער האָט זיך געוואָלט אָנלענען אויף די קישנס, אזוי האָבן אלע באמערקט, דער דאָקטאָר האָט זיך אויפגעהויבן, צו געהאָלפן, אָבער גלייך זיך אראָפּגעזעצט צוריק אויפן שטול מיט אן אראָפּגעלאָזענעם קאָפּ, נישט קוקנדיק אויף קיינעם. מרדכי מארקוס האָט אָנגעהויבן זייער שטיל, קוים וואָס מען האָט געהערט:

— זעט, פריינד מיינע, איך גיי שוין אהיים. לאנג בין איך געגאנגען אונטער א גוטען שטערן, וואָס האָט פון מיר אויסגעמיטן בייז, ווען מאנכע האָבן געליטן און געשטאָרבן. כ׳האָב ליב געהאט דעם טרויער, ווי איר האָט ליב די מוטער אייערע, נאָר איצט שרעק איך זיך, טאָמער וועט ער אויפהערן דאָרטן און כ׳וועל פערדארן ווי א בוים, וואָס וואקסט ארויס פון שטיינער נאָר אפשר איז דער שרעק אומזיסט, ווייל כ׳הער שוין א ווייטן געזאנג אויף די גאסן פון יענער זייט הימל, און וואו ס׳איז דאָ געזאנג איז דאָ טרויער און ס׳איז דאָ אויך גליק, מסתמא, דאָרטן פאר דעם געקומענעם.

איך ווייס, איר זיצט דאָ און איר טראכט: וויבאלד א מענטש האָט געלעבט, וואָס האָט ער געוואָלט? איך האָב געוואָלט נישט פערשווינדן און דעריבער האָב איך גאָרנישט נישט געטאָן. עס טוט נאָר א מ ע נ ט ש און איך ווייס, אז עס איז נישטאָ קיין מענטש אויף דער וועלט. מיר ווילן גאָרנישט, מיר טוען גאָרנישט, מיר פאָדערן גאָרנישט.

איר האָט געהערט, מען זאָגט: איוב האָט געלעסטערט גאָט. אָבער ווי אזוי האָט ער, גאָרנישט טוענדיק, געקאָנט לעסטערן גאָט? ער איז צוגעגאנגען ביז צו דער לעצטער קריסטאָלענער טיר און אָט די גרויזאמע, שטארקע, קאלטע בלענדעניש פון דער וועלט איז עס, וואָס אלע זאָגן — לעסטערונג. פריינד מיינע, איר זייט געווען גליקלעך, ווען איר האָט אים געזען זיצנדיק באָרוועס אויף דער ערד מיט דעם אש אויפן קאָפּ. פאַרוואָס האָט איר זיך געפרייט מיט זיין בראָך? מסתמא, ווייל עס איז פאראן פרייד אין טרויער און גליק איז פאראן אין פיין.

זעט, איך גיי א היים און כ׳וויל מיט נעמען מיט זיך אָט דעם ספרל. אפשר וועל איך קיינעם דאָרטן נישט גע־פונען און כ׳וועל זיך מוזן זעצן דאָרטן נאָכאמאָל אויף דער ערד און אָנהייבן צוריק פון אָנהייב.

דאָ האָט פריילן גנעסיע זיך גענומען מיט אמאָל העטשקען אויפן בעט, זי האָט זיך אָנגעהויבן וויגן, ווי אויף שרויפן,

און מען האָט תחילת נישט געוואוסט, צי זי קלייבט זיך וויינען, אָדער לאכן. עס האָט זיך דערהערט ביי איר פון האלז א מין קראקען, ווי פון א וואָראָנעלע, און זי האָט געגעבן א פאל אויפן געלעגער צו מארקוסעס פיס, פערוואָרפנדיק אירע לאנגע הענט, ווי פליגלען פון א ווינטמיל, — האָבן אלע פערשטאנען, אז עס איז אזא ארט וויינען ביי איר, און מען האָט זיך צוגעקוקט, וואָס וועט ווערן דערפון. נאָר עס איז דערפון גאָרנישט געוואָרן, זי האָט געשריען און געוויינט, געוויינט אָן טרערן, ווי עס קענען אזוי אמאָל ווייבער וויינען.

מרדכי מארקוס האָט אָפגעדעכעט, געעפענט די מוטנע אויגן, וואו ס'האָבן זיך שוין אויסגעמישט די ווייסלען מיט די שווארצלען. ער האָט זיך געמיט א שמייכל טאָן, אָבער עס איז פון דעם גאָרנישט נישט ארויסגעקומען:

— פריינד מיינע, עס איז פאראן א שטילע פרייד פון גאָרנישט וועלן. איר זייט געקומען צו א קאלטער וואנט, וואָס גליוועט ברייט און טונקל פאר די אויגן, איר שטייט צוגעשפארט צו איר, און עס איז אייך זיס דער טרויער פון גאָרנישט דערגרייכן און גאָרנישט האָבן. בודא האָט גאָרנישט געוואָלט, אָבער ער האָט נישט געגלויבט אין טרויער און דעריבער האָט פון אים באהאלטן ארויסגעלויכטן די מרה־שחורה. אָבער איך גלויב און דעריבער זאָג איך: א לויב צו דיר, טרויער, וואָס דו האָסט מיך באגלייט ביז דעם לעצטן טראָט אין קבר אריין, מיין נשמה האָסטו דערוואַרעמט מיט דיינע עניוותדיקע בליקן, ווען כ'האָב געוויינט פונם קוועלנדן עלנט אין מיר און פון דער בענקשאפט צו גאָרנישט. א לויב פאר דעם צופיל טונקעלן גליק אין מיין לעבן, וואָס כ'בין שטענדיק זאט געווען מיט געזאנג אין דער נשמה, און נישט געגאנגען הונגעריק נאָך פרעמדער טרייסט.

וואָס האָב איך געוואָלט. פריינט מיינע? — נישט באלוינונג. טו מיט מיר — האָב איך געזאָגט — ווי דו טוסט מיט די פעלדער דיינע און איך וועל מתפלל זיין. כ'וועל

מתפלל זיין און דו הער מיך נישט, מחמת איך וויל נישט, אז די תפילה זאָל צו ריר דערגיין.

זעט, כ׳בין געלעגן ביינאכט אין בוידימל, ווי אין קערפּער מיינעם, און כ׳האָב געהערט די וועלט פון מיר, און דעמאָלט האָב איך מתפלל געווען צו קיינעם נישט. פונם לבנהדיקן הימל האָבן געווייט איבערן בוידימל׳ ווי לאנגע זילבערנע האָר, און איך האָב אויך מתפלל געווען מיט א געזאנג צו קיינעם נישט. וואָרום איך האָב געגלויבט, פריינד מיינע, איך האָב געגלויבט אין די שטערן, אין די מילכוועגן און אינם ליכט, וואָס קוועלט ארויס פונם מענשטן. איך האָב געגלויבט אין אלע וועלטן, און דערהויפּט, אינם קאלטן טרויער, וואָס, אָטעמט פון אלץ און פון אלעמען.

מען האָט זיך איבערגעבויגן צום בעט און קוים, קוים, וואָס מען האָט געהערט די לעצטע ווערטער זיינע:

— — אין דער ליכטיקייט האָב איך געזען נאָך א ליכט — א העלערע. עס איז די געשטאלט פונם אָרעמען ער איז שטיל געקומען, כאָטש איך האָב נישט געווארט אויף אים. און בעת ער האָט מיר באוויזן די וואונדן האָב איך געלאכט, און עס האָט מיר ווײ געטון וואָס די וואונדן זיינע היילן זיך. זע, איך וויל נישט קיין באלויזונג און ס׳איז מיר טייער יעדע וואונד. קום. איך וועל דיר אויפרייסן דיינע וואונדן, קיינמאָל נישט צום פערהיילן, וואָרום איך וויל קיין באלויזונג נישט — — — אָ. עס איז שוין נאָר פינסטער און פינסטער איך הער בלויז דאָס געזאנג פון ווייסן אייזעלע אין דער פינסטער. וואוהין בלאָנדזשעט ער אליין אָן א רייטער? — — — עס הענגט די טאָרבע אויף אים און דער אלטער לאָגל, אָבער ע ר איז נישטאָ — — — — ווײ מיר — — ווײ מיר — — —

און וואָס עס איז דערנאָך געווען, ווייט שוין קיינער נישט

(סוף).

JEWISH CUL